

DIALOGVS THEOLOGICVS.

QVO EPISTOLA
DIVI PAVLI APOSTOLI AD
ROMANOS EXPLANATVR.

Ex prælectionibus Antonij

Corrani Hispalensis, sacræ theolo-
giæ professoris, collectus,
& concinnatus.

PSAL. 120.

Ilebona, libera animam meam à labijs falsitatis,
à lingua doli. **Q**uid dabit tibi, aut quid ad-
det tibi lingua doli? sagittæ robusti viri acuti
cum carbonibus iuniperorum.

Londini Pridie calendas

Iunij, excudebat prælum Thomæ
Purfectij ad Lucretiæ
symbolum.

Cum Privilio. 1574.

Huic Dialogo additi sunt
præcipui articuli nostræ Chri-
stianæ religionis, & ortho-
doxæ fidei, quos semper pro-
fessus est huius libelli autor,
in suis concionibus, & lectio-
nibus.

Appendicis loco habebit
lector tabellam, totius episto-
læ ad Roma. summam com-
pletentem, explanata etiam,
ex eruditoru[m] virorum scrip-
tis, ea similitudine, quam A-
postolus ab inferendi ratione
usurpat. Roma. 6. &. II.

GENERO SIS VI
RIS VTRIVSQUE TEMPLI, QVI
LEGIBVS MVNICIPALIBVS
Angliæ operam dant, Antonius
Corranus, Hispalensis, salutem
in Christo dicit.

INTEGRVM TRIENNIVM
est, viri generosi, ac multis nominis
mihi obseruandi, ex quo, dini-
ni numinis prouidentia, & ut ego
credo, vocatu, vestrisque suffragis,
& reuerendi patris D. Edwini
Sandi, episcopi Londinensis confirmatione, electus sum
ad munus Theologicum in vestro cœtu obeundum.
Quo temporis spacio quantum humanitatis à vobis
acceperim, hic recitare opus non est, quandoquidem
vestra pietatis exercitia nequaquam ad eum scopū
collimant, ut, clangente buccina, apud mortales peri-
turā gloriā querant. sed, ut coram oculis diuinæ ma-
iestatis, cuius afflatus & gratia sunt, appareant, suaq;
debita laude, adeoq; præmio ornentur. Fdcirco reli-
cta vestra in me beneficentia prædicatione, aliquid di-
cam de meo erga vos officio, atque docendi functione,
in cuius exercitio, hæc seruanda Apostolus Paulus
suo Timotheo præcipit: stude, inquit, te ipsum proba- 2. Tim. 2.
tum sistere Deo operarium, qui non erubescat, & qui &. 15.
rectè sermonem veritatis fecerit. Tria, ut ego arbitror,
hic requirit Apostolus, & in suo, quem format, pa-
store, & in omnibus cœlestis doctrinæ dispensatori-
bus.

EPISTOLA.

bus. Primum est, ut summa ope nitantur, ipsa docendi ratione se probatos sistere Deo, cum mortalium perituram gloriam minimè affectantes, tum multi etiam minus ambitionum doctorum iudicia subtimide magni facientes. Alterum est, ut iniuncto sibi operi gnauiter incumbentes, nequaquam pudeat Euangeli Christi, sed lubenti, & alacri animo amplexentur arumnas infictas, & crucem, quæ induida comes esse solet, cum omnium discipulorum Christi, tum maximè illorum, qui vocati a Deo, ecclesiæ edificio strenuam nuant operam. Tertium est, ut veritatis sermonem rectè secent, id est, ut veram docendi methodum, ex sacris scriptoribus petitam & ad ideam et περὶ IV propheticarum concionum confirmatā quā fieri potest, diligentissimè exprimant, & obseruent. Quod ad primam præceptionem attinet, prescribit Paulus Timotheo, ut in Deum coniectos habeat oculos, neq; se venditare corā mundo cupiat, qui hominibus instituendis in fide presit. Solent enim ingeniosi homines potius plausūm theatri captare, quam ecclesiæ edificationem. Idcirco remedium huic turpitudini hoc efficacissimum est, si studeamus probare nos, nostrumque ministerium Deo, cum quo, si reputamus nobis esse negotium, omnis aberit emendi cupiditas, maiorique diligentia curabimus esse fideles diuinæ veritatis dispensatōres, quam ociosi disputatores. Hac Apostolica præceptione ob oculos posita destinato consilio, quatenus licuit, abstinui a rixosis questionibus, & disceptationibus, quæ plus curiositatis habere solent quam utilitatis. Habere vos eti-

EPISTOLA.

am perpendi celeberrimas Academias, viris eruditissimis plenas, in quibus si quid est in Christiana doctrina diligentiori explanatione dignum, publicis illud disputationibus illustrari: atque perspicuum reddi solere non ignoravi: ideoque in publico cœtu ubi una cum eruditis non raro imperit rerum sacrarum se commiscere consueverunt, multos & difficiles nodos nectere, atque dissoluere, & subtiles comminisci questiones, in quibus decidendis, plus appareat humani acuminis, quam cœlestis luminis, consultum esse minimè existimau. Sed libero tamen relictō unicuique iudicio, ad alterā præceptionem Apostoli considerandā properabo. Præcipit deinde *Apostolus*, ut simus OPERARI in ædificanda Ecclesia, eoque pacto impēdamus nostrā operam, ut fructus pietatis, quos auditores nostri prouulerint, testimonium prebeant nostra sedulitatis in excolenda vinea Domini. Quod autem dicit, nequaquam Dei seruos, & operarios debere erubescere, insignem id doctrinam continet, de tolerantia crucis, quæ fideles Dei ministros comitari solet. Neque enim satis illos est dies, noctesque muneri sibi iniuncto incumbere, sed infraicto etiam animo exibitiones, conuitia, & iniurias transeuntium, non raro etiam falsas obtrectationes illorum, quorum vinea prodesse student, perpeti oportet. Huius præceptionis recordatio, mihi in memoriam reuocat, quantum molestiarum, & exagitationum, ab eo tempore, quo Dominus ad docendi munus me accersuit in sua Ecclesia pertulerim. Sed ut ingenuè dicam, quod res est, plus suis clancularijs agèdi rationibus

EPISTOLA.

bus negotij mibi facessunt iij, in quorum gratiam decennium integrum laboravi, quam alij qui aperto Marte contra Dei seruos & operarios dimicant. Relectis ergo illis miserijs, & animi anxietatibus, quibus mea fortis homines angi solent, aliquid hic dicam de illis tantum appendicibus, quae meam crucem mirum in modum grauem effecerunt, illorum certè opera additis, & impositis, qui, ni ego fallor, Cyrenei potius esse debebant, ad sublevandam mea crucis molestiam: quam suis conatibus reddendam onerosiorem, ne dicam importabilem. Sed ad rem. Quamuis non ea qua debui, diligentia (sum enim homo, ideoque nihil humanum à me alienum puto) tamen quantum potui, ut Paulino more utar, S T V D Y I , me probatum reddere coram Deo, meam inter vos, Charissimi auditores, functionem exercendo. Inter cetera loci neutra defuit crux, neque interna, neq; externa. Intus quidem diu perturbauit animum meum functionis meæ mutatio. Foris verò sinistri de me, meaque doctrina sparsi rumores, plusquam dici potest, me cruciarunt. Interna anxietatis non minima pars fuit: ut hinc incipiam, quod cùm ab ineunte aetate ad eum scopum semper collimarint mea omnia studia, ut meos populares adhortarer ad pietatis exercitias (decennio enim quo in Gallijs Gallico sermone docui, mihi visus fui, veluti in aliena arena versari, atque ideo nunquā ibi volui, alicui me addicere Ecclesia: Sed cum condizione semper ministerio functus sum, tanti per dum opportunitas se offerret inseruendi mea nationis hominibus) non potui sanè non esse sollicitus & anxius iam

EPISTOLA.

tam subita mei munera mutatione. Nam quid, obsecro
si vel humanos tantum affectus consideremus, gratius
mihi poterat contingere, post tot ambages, errores, ex-
antlatos denique labores, in Gallicis, & Flandricis
tumultibus, me in Anglia non tantum turissimum &
ab illarum tempestatum procellis remotum portum
inuenisse, sed paratam etiam occasionem, quam ante
multos annos optaueram, nempe ut aliquo in loco cœ-
tum meorum popularium cogere possem, in quo pura
Euangelij doctrinam, & docendo discerem, & dis-
cendo docerem? Nactus fui diuini numinis benefi-
centia, quod & multò tempore, & votis ardentissi-
mis expetieram, congregauis, Londini meos popu-
lares, qui Euangelij gratia Hispaniarū regnum reli-
querant: & publice docere cœpi sacrarum literarum
doctrinam: non sine ingenti inuidorum angore, pre-
mentique animi aegritudine: sed maxima sanè cum
letitia piorum, & de Christi gloria, potius quam de
suis proprijs cōmodis, aut nomine cogitantium. Hac
vero animi voluptate & optatissima quiete, frui mihi
lucuit biennij tantum spacio. In quo quantum accepe-
rim solatij, quantum cœlestis incunditatis, & incre-
mēti doctrinæ, inter pauperrimos meos populares, pa-
perrimè in hac urbe agens, ipse nouit, qui pro sua cle-
mentia me his affecit beneficijs: & ego, qui eius be-
nignitatem expertus sum. Sed O antiqui serpentis
fraudulentas versutias, non defuerunt, qui huic meæ
fœlicitati inuidarent. Quid multis opus est? Sathā
suis usus solitis strategematis, & cœtum illum pere-
grinorum Hispanorum, qui religionis ergo, relictæ
patriæ

E P I S T O L A .

patria, ad exterias regiones se contulerant, dissoluit, prorsusque pessum dedit, & me primis tantum labris姑 stata quiete, priuauit. Enim uero oportuit in hac calamitate me identidem in memoriam reuocare Apostolicam praeceptionem, & hanc atrocissimam ignominiam a quo animo tolerare. Quod diuini numinis beneficio me praestitisse letor, quantum humana tulit fragilitas, mea videlicet fatus innocentia. Nam ut ille inquit,

Hic murus aeneus esto:
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Possem porro hic iure conqueri de huius facti administris, ac secundarijs, ut vocant, causis. Sed satius, & consultius esse reor, si oblinione prætermis- sis hominum hac in re peruersis conatibus, ad diuinum numinis prouidentiam ascendam, & eius voluntate hanc Ecclesiae Hispanica ruinam esse factam apud me statuam, ac inde maiores fortassis utilitates prouenturas & mihi, & meis popularibus, quam humana prudentia intueri potest. Ego profectò, quod ad meum munus attinet, non contemnen- dos fructus ex hac commutatione me percepisse sen- tio, quorum non minimum esse video, animos illorum explorasse, qui diuina gloria propagationi se perpetuo studere ore prædicant, cum alias suis conatibus, & falsis accusationibus, ne dicam dolis, eam impedire satagant. Sed hac de re alias fortassis fusius. Nunc ista in medium attuli, partim ut mei populares ab- sentes sciant, per me non stetisse, quo minus Ecclesia illa

EPISTOLA.

illa Hispanica, Londini erecta, ad hunc usque diem
perseueraret, partim etiam volui, posteritati hoc pub-
lico scripto testatam, cum meam innocentiam, tum
etiam animi propensionem in promouenda Euange-
lij doctrina inter meos conterraneos. Interim Deus
precor, ut homines illi resipiscant, qui adificium illud
oculis quidem carneis despicibile, ut potè ex abiectis
in speciem constructum lapidibus, sed diuino conspe-
ctui gratissimum, & pulcherrimum, suis versutis, nè
quid asperius dicam, demoliri ausi sunt. Ex hoc eti-
am fonte manauit altera crucis appendix, mihi mo-
lestissima, nempe idiomatis in docendo mutatio, quā
tamen aquiore animo tuli, sed ut verum fatear, Mi-
nerua, quod dici solet, reluctātē. Hoc quo pacto factū
sit, breuiter dicam. Non sum adeò meæ educationis
oblitus, ut ignorem, quam impar sit meis humeris
suscepta inter vos prouincia, neque me fateri pude-
bit, quam minimos fecerim progressus, tum in huma-
narum disciplinarum cognitione, tum maximè in
exercendo stylo, Latinique sermonis facundia pa-
randa, neque sanè cum illis expostulabo, qui me aut
οἰκουμενὴν, aut οἰκουμενὴν vocauerint. Non it enim
Dominus, quam mihi sim conscius mea tarditatis,
& imperitiae, cum nullam aliam scientiam mihi ar-
rogem, quam meæ inscītia cognitionem. Ut in pauca
conferam, non Romanae linguae ampla suppellex, non
recondita multorum authorum lectio, non diuino-
rum arcanorum excellens scientia, me fecit morem
gerere vestræ electioni. Satis enim, superque mihi e-
rat compertum, quam impar meis ingenij viribus

***.1.

suscipi-

οἰκουμενὴν. eos. 5
n. h. qui vero discere
copit.

E P I S T O L A.

fusci perem munus, præsertim in regno viris eruditissimis refertissimo. Sed quid agerem? Quo me veterem? Vos una ex parte me accersebatis, ego ex altera idoneas optabam rationes, quibus sinistros de me sparsos rumores, (sane à quibus minimè decebat) diluerem, infamiaeq; aspersas labes abstergerem: Id circò calumnijs fere oppressus vestre parere voluntati & meo pariter satisfacere desiderio decreui, maluimus ruidem, & impolitam orationem in vestro cœtu effundendo, quā parū profecerim, ostendere, quām sincere suspiciones illas impurae & erronee doctrinæ, quas mihi aduersarij publice, & priuatim de me euulgabant, aliores radices agere meo silentio, & ecclesiastici muneris cessatione. Ut uno verbo dicam, necessitas me coëgit, vestre ut petitioni obsequerer. Interē loci non fuit minima mihi mearum afflictionum portio idiomatis permutatio. Nam cum Hispanica lingua possem, ut cunque animi mei sensa exprimere, in Romano sermone cogor səpius hæsitare, balbutire, ac meam infantiam prodere. Verum enim uero quia mea impolita oratio vobis ingrata nō est, qui potius perpendiculariter quid dicatur, quam quibus dictionis calamistris inuratur, me etiam nec taderet, nec pudet suscepisti muneris. Imò səpius mente voluo, ac reuoluo, illud Augustini, fælicem esse necessitatem, quæ cogit ad meliora. Nam hoc possum ingenuè fateri, me à multis annis, nunquam egisse uitam aut letiorem, aut beatiorem, neque in meis studijs maiori cum alacritate, & fortassis si uictu fuisse versatum, quam ab eo tempore, quo in vestro cœtu doctoris

EPISTOLA.

doctoris fungi munere cœpi. At q̄, utinam huic mea
fælicitati antiqui aduersarij non rursus inuident,
& nouas meæ tranquillitati insidias parent: de quo-
rum præpostera contra me agendi ratione, nimis
multa hic dicere possem: & quidem promissæ par-
titionis ordo requirebat, ut falsos rumores de me
sparsoſ hic recenserem, eosque veritate ostensa dispel-
lerem, sed præstat eos silentio præterire, quam de re
tam iniqua, tamque prolixa parum dicere. Hoc so-
lummodo opto, ut vel tantillum induciarū mihi iſti
dent, ut tranquillo, & paccato animo ex hac vita
migrare queam. Me autem mortuo, vel sepulchri
lapides rodant, si volent. Quod si mihi non contin-
gat, quod expeto, uti nihil ferè accidit misericor-
dialibus omni ex parte beatum, lubenti interim ani-
mo hanc mihi paratam, & impositam à Deo cru-
cem & ferā, & amplexabor. Huius pondus si fuerit
meis humeris impar, potius Cyreneum aliquem ac-
cersam, qui suis humeris dimidium ponderis ferat,
quam eam prorsus abiiciam. Quem autem Cyrene-
um mihi queram magis familiarem, & qui luben-
tiori animo onera nostra sublevare velit, quam illū
ipsum, qui dulcissima sua oratione mortales om-
nes ad se inuitat: Venite omnes ad me qui la- Math. 11.
boratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Preco
igitur Iesum Christum, viuentis Dei unigenitum
filium, generis humani seruatorem ut mihi adsit
meam crucem ferenti, eoque pacto eius pondus, mihi
sanè importabile, suis potentissimis manibus suble-
uet, atque sustineat, ut patienti & aequo animo simul

EPISTOLA.

cum eo, meam baiulem crucem : neque permittat cor
meum tangi vindictæ cupiditate in eos, qui me deni-
grant, infamant, persequuntur, infestant. Cœlestis
doctrina iubet, ut hostes nostros diligamus, & non
ut par pari rependent es, conuicia conuicijs compen-
semus, sed nostris potius osoribus benefaciamus, pro-
que acceptis iniurijs fausta eis precmur. Hanc er-
gò sequutus regulam, deum precor Opt. Max. Do-
mini nostri Iesu Christi patrem, ut meis insectato-
ribus det resipiscientæ spiritum, melioremque erga
me mentem, nè meam quærentes infamiam, Euangeliij
cursum remorentur, præsertim inter meos popu-
lares, qui obscuros rumulos audire possunt, ratio-
nes verò non item. Utinam his meis precibus, &
votis aliquando eueniat, ut me persequentium ani-
mi reflectantur & conuertantur. Nam ut bona con-
scientia dicam, id quod in animo habeo, mallem cū
istis hominibus charitatis officijs certare, quam fa-
mosis epistolis, quam dentata charta, quam atramē-
to lolicinis, quam conuicijs, scismaticibus, & huius
generis indignissimis, ut ego arbitror, armis, à qui-
bus Christiani etiam milites, abhorrere debeant, tan-
tum abest ut Euangeliij præcones ea deceant. Pre-
cibus ergò, quam diu potero istorum propulsabo in-
iurias, modestisque utar apolojijs, nè meum interea
silentium mihi sit fraudi. Quod si eos pergere vide-
ro, in sua præpostera agendi ratione, ne dicam male-
uolentia & animi acerbitate, fortassis Dominum
orabo, ut mihi submiseret aptos, & viuos colores,
quibus calumnia imaginem, uti fecit Apelles,
depin-

EPISTOLA.

depingerem possum ad retegenda iniidorum menda-
cia, quibus meam innocentiam opprimere conan-
tur. Sed de his satis. Ad Apostolicum contextum
redeo. Tertia Pauli præceptio est, ut sacra doctrine
dispensatores sermonem veritatis recte secent. La-
ter in verbo ὁρθομεῖν (ea enim dictio latinis dua-
bus respondet) præclarissima, ut ego arbitror, allusio
ad ceremoniam sacrificiorum veteris fœderis. Nam
quemadmodum Mosaicus sacerdos exactissimam
cognitionem habere debebat, tum secunda victimæ,
tum etiam distribuenda, (victima autem mactata &
distributæ, dubio procul typum gerebat unigeniti
filii Dei, qui factus est pro nobis piacularis hostia, ut
auferret peccatum mundi) sic etiam sacerdos Euā-
gelicus eruditus esse debet, & diuinitus edocetus, ut
τὸν λόγον τῆς ἀληθείας sécare possit, & prudenter
atque apta methodo dispertiri sciat. Hac præcepti-
one ob oculos habita, ab eo tempore, quo Dominus
me vocavit ad Ecclesiasticam hanc functionem,
summa ope conatus sum, non solum puram, orthodox-
am, & ex sacrorum librorum fontibus haustam do-
ctrinam meis auditoribus proponere, verum etiam
illud seruare docendi iter ac oīποριαν, qua sacri
scriptores in suis concionibus uti solent. Arbitror
enim non minus ferè documenti auditoribus afferre
inuersam & præposteram docendi methodum, quam
doctrina impuritatem. Veteri proverbio dicitur, οὐε-
κόν τὸ οὐλέον ἡν τι μή οὐιροῦ τύχῃ. Nam quemad-
modum medicus bona Θάρυχος, & salutifera de-
cumbenti potest propinare, in eo autem errare vel
maxime

Malū est
bonum in-
tempestiū.

EPISTOLA.

maxime, quod neque agrotantis temperiem benè perpendat, neque temporis opportunam occasionem obseruet: Sic etiam non raro accidit, in cœlestis doctrina distributione, ut aliquis imprudenti zelo tactus absque Dei vocatu prosiliat in medium, & veritates, quas hinc inde, ex aliorum libris aut sermonibus decerpit, audientibus obtrudat nulla habita aut personarum ratione, aut temporis circumstantijs minime consideratis. Sed ut altius concendam, & ingenuè dicam, quod sentio, præstantissima hec sacri ministerij pars, secundum dividelicet, atque distribuendi prudentia, diuina nempe dialectica, methodum docendi Euangelium euoluens, à cœlestis numinis vocatu originem habet. Nam ille ipse, qui homines facit idoneos ministros noui testamenti, hoc est, non litera, sed spiritus, ille, inquam, ipse dat spiritum prudentie diuini verbi dispensatori, ut sciat in tempore dare cibi mensuram & norit etiam, ut scriba edocitus in regno cœlorum, proferre è thesauro suo noua, & vetera. Huius cœlestis, diuinaque vocationis ignoratio, ne dicam contemptio, in causa est, quod mundus hodie habet, omnibusq; seculis habuerit innumeros verbi dispensatores, inumeros operarios, inumeros, inquam suo ipsorum iudicio architectos, & edificatores, qui fortassis iudicio diuini numinis, à quo minimè missi, currunt tamen, trullificatores sunt, vel ut rectius dicam disruptores, eversores, & destructores. Ceterum, quia huius diuinae vocationis cognitio, & ut ita loquar, certitudo pendet à testimonio spiritus in conscientia uniuscuiusque,

Dcc

EPISTOLA.

Deo iudicium relinquemus. Illud magis nostra nūc
scire refert, atque attento animo perpendere, quam
distribuendi rationem Deus doceat suos vates, ve
eorum vestigijs insistentes, utraque pars suum offi-
cium faciat, doctor in recte secando veritatis sermo-
ne, & auditor in participanda apta & vera diuini
verbi sectione, potius quam curiosa, & noua ingenij
ostentatione diuentilanda utriusque sordescant. Ex-
empli verò gratia feremus vocationem considere-
mus, quem cum Dominus elegit, ut doctoris munere
fungeretur in Ecclesia Hierosolymitana, his verbis
illum instituit. Aspice, præficio te, inquit, hodierno
die gentibus, & regnis, ad extirpandum & diruen-
dum, perdendum & euertendum, ad extruendum
& plantandum. &c. Quia in oratione aptissimis
similitudinibus & verborum quadam antithesi
emphatica ostendit sempiternum numen, cœlestem
dialecticā feremus, que præcipit, priores Euange-
lici ministerij partes esse animos auditorum pur-
gare à popularibus, & falsis opinionibus, ut cœle-
stis doctrina paratas conscientias inueniat, uber-
rimosque fructus, & vere spirituales inserat. Ut clara-
rius dicam, debet lex, prius suas partes agere in
nobis, antequam semen Euangelij iaciatur. Ad mu-
nus autē legis pertinet verba illa εὐΦΩΤΑΤΩ
extirpandi, diruendi, perdendi atque euertendi. Ad
alteram verò ministerij partē spectant alteræ voces,
extruendi, atq; plantandi. Quantū porrò maiesta-
tis, venustatis, recōditionis deniq; doctrina, habeant
istæ similitudines ab agricultura, & architectura

ferm. I.

2347

E P I S T O L A .

mutuata, ostendunt aliorum vatū conciones: sed illa
præsertim, quæ habetur Eze. 13. quā breuitatis gra-
tia hic interserere nolo, vos si placet, viri generosi, e-
am legatis, atque perpendatis, quid dicat Dominus
contra illos falsos vates, qui dispersam in Babilone
Ecclesiam, & ob sua scelera exulantem, commenti-
cijs pollicitationibus seducebant, & errantes in suis
erroribus fouebant, cùm potius debuissent scaturigi-
nem, & fontem diuinæ ultionis ob oculos captivi po-
puli aperire, & peccatores ad resipiscientiam cohori-
tari. Nam re vera prius est, vetera diruere, perdere
atque euertere, ut dein noua bene extruamus & adi-
ficemus. Contrà verò illi pseudouates agebant, quos
spiritus sanctus comparat malis architectis, qui aut
imperitia, aut auaritia, aut aliquo alio prauo affectu
corrupti, ruinosas domos adificandas suscipiunt. Ve-
rūm quia fundamenta euertere subruereque, periculo
non caret, & multum laboris requiritur in nouis
iaciendis, in fundamentisque stabiendi, multum
temporis insumi oportet. Malunt isti, O archi-
tectos diuino adificio indignissimos, malunt isti, in-
quā, ruinosa illa, quæ inuenérunt, fundamenta tru-
lissare incondite, atque dealbare, ut caducis superstru-
ant laquearia, reliquaque ὄγεηγε, ut architecti
eſe videantur: quam recto ordine adificantes, ab ip-
sis primis fundamentis, vel ut rectius dicam, ab ip-
sa ruinorum fundamentorum eversione adificium
auspicari. Sed hac de re praſtat ut vos ipsum Eze-
chielem legatis, ut melius vobis sit compertum, quā
sint Deo ingratii illorum conatus, qui dealbando po-
tius

EPISTOLAS

tius & trullisando, suam architecturam in Ecclesia probari volent, quam recto ordine adificando. Ostendit etiam spiritus sanctus, quam infelix existus, non modo huiuscmodi adicia, ruinosa illa quia dem, sed dealbat a tamen, verum etiam ipsos trullisatores & dealbatores maneat. Qui habet aures ad audiendum, audiat. Atq[ue] de architectura similitudine satis, deque adificantium officio. Nunc reuertamur ad Jeremiam, & in eo ex agricolarum agendi ratione, quo ordine coli debeant auditores in cognitione sacra doctrine discamus, his verbis suis discipulos alloquente. Proscindite, inquit, vobis nouale, & ne super spinas seminate. Concinnus sane ordo, et valde necessarius, ut prius spinas euellamus, vepres eruncemus, antequam semen iaciamus: ne oleum, quod dici solet, & operam perdentes, pro frumento glumas tantum, & paleas metamus. Sed praeferat audire Jeremiam, propriam similitudinem declarantem. Circumcidimini Fouæ, & detrahite, inquit, vestri cordis præputia, ne egressa ignea bilis, ardeat inextincta, ob vestra naturæ prauitatem. Idem docet Oseas vates eandem inculcans similitudinem. Seminate, inquit, vobis ad iustitiam, mesuri pro ratione pietatis, nouate vobis nouale, dum tempus est querendi fouam, donec veniat, & vos iustitia conspergat. Nunc quidem vestra ista præpostera agendi ratione, impietatem aratis, improbitatem metitis, ideoq[ue] comeditis fructum mendacij, quoniam vestris moribus, vestrorumque militum multitudini confiditis. Hac de prophætica methodo: quam etiam reti-

Jerem. 4.

Ose. 10.

A. I. nuerunt

EPISTOLA.

Marc. I. nuerunt doctores noui testamenti. *Vt ex concionibus Joannis Baptistæ precursoris Domini compertum euadit, qui prædicabat resipiscientiæ, pœnitentiæ, vi-tæ, emendatione, ad peccatorum veniam. Eandem docendi viam, rationemque tenuerunt Apostoli,*

Math. 3. qui prius adhortabantur homines ad pœnitentiam
" in Deum, & hinc ad fidem in Iesum Christum. His

Act. 20. omnibus exemplis adductus, auditores amantissimi,
v. 21. primo anno mei ministerij in vestro cœtu, suscepimus epistolam Pauli ad Romanos enucleandam, quæ eruditorum omnium sententia summam continet nostræ Christianæ religionis, tam præclaro ordine comprehensam, ut nihil in ea, seu veritatem, seu erudiendi cursum spectet, desiderari queat. Docet enim iactis verae resipiscientie & pœnitentie fundamentis
duo præcipua nostra religionis capita, nempe doctrinam bene credendi, & bene agendi. Ad quam partitionem referri possunt scripta veteris & noui fœderis. Quæ omnia, ut ego arbitror, ad hunc scopum tantummodo collimant, ut veritatem Dei vera fide amplectamur, & creditam veritatem sanctis moribus exprimamus. Hæc autem omnia: & generatim & singillatim, ut dici solet, docet Apostolus in hac ad Romanos Epistola: cuius explanationem anno praterito à me audistis. Et quia inter legendū multa hinc inde collegi ex commentarijs cum prisorum, tūm recentiorum interpretum, qui hanc epistolam suis scriptis illustrarunt, volui nunc ex prolixa illa narrarum schedularum farragine, dialogum hunc cōsimilare, vestroque cœtu offerre, idque facio dupli ratione

E P I S T O L A .

ratione adductus. Primus ut huins libelli lectio vobis in memoriam ea reducat, que fuis in meis prælectionibus tractavi. Deinde ut publicum aliquod scriptum extet inter vos, quo absentibus & posteris restatum sit de ea meæ doctrina puritate, quam in vestro catu docui, et quanto per abhorreñ a sectariorum opinionibus, qui suis erroribus hodie perturbant Ecclesias. Vos etiam testes estis, quo pacto in tractatu de iustificatione, confutauerim Pelagianorum & iustitiariorum peruersa dogmata. Nostis etiā quanta cum diligentia in tractatu de prædestinatione, seu gentium vocatione, retexerim & confutauerim cum stoicorum furores tūm maxime Manichæorum horrendas blasphemias, ut ostensis his precipitijs, inoffenso cursu regiam viam teneretis, & solā Apostolicam doctrinam, ut pote veritatis regulam, complecteremini. Ut tandem concludam, precor vos, viri generosi, multisque nominibus mihi obseruandi auditores, ut lucubratinculam hanc eo animo accipiatis, quo uobis offeritur, & si quid in hoc scripto inuenieritis, quod animos vestros exciter ad pietatis studium, agite gratias Deo Opt. Max. qui hac mihi, ut vobis essent usui, impartiuit. Si quid autem vobis videbitur rude, & impolitum, hoc totū mihi tribuite, ut qui homo cum sim, multa me ignorare sat sciam, & ea quæ scio, non semper aptis verbis exprimere queam. Idcirco habita humanae imbecillitatis ratione, rogo vos, ut de his, quæ vobis minus placuerint, prius me amice admoneatis, quam sinistre de me aliquid cogiretis. Nam, uti errare, me posse

c. 1. 2.

fate-

EPISTOLA.

fateor, ita in errore me nolle perseverare bona con-
scientia profiteor. Valete. Deinqꝫ precor Opt. Max.
bonorum omniū largitorem, ut vobis adſit, vestrisqꝫ
faveat conatibus, vt studia vestra non ſolum proſine
reipublica, ad prabendum, cognitione veſtrarum
legum, vnicuique ius & aquitatem, verum
etiam Christiana Eccleſia ſint salutaria, ad
promouendam veram pietatem, pu-
ramque Euangelij doctri-
nam. E nostro muſeo
pridie Cal. Junij.

Anno Do.

1574.

ARGVMENTVM
generale in omnes Epi-
stolas Apostolicas.

SPIRITVS Sanctus ita
temperauit epistolas Aposto-
licas, ut singulæ suum ab alijs
diuersum tractent argumen-
tum.

Nam ad Romanos cateche-
sin Christianam absoluit.

Duae ad Corinthios difficulta-
tes Ecclesiasticas explanant.

Vna ad Galatas controuer-
siam Mosi & Christi, iustitia-
riorum & Christifidelium di-
rimit.

Ad Ephesios regnum Christi
A.3. vbe-

yberius explicat, quemadmo-
dum & ad Colloissenſes ſcripta.

Duae ad Tessalonicenses Anti-
christum & nouiſimum diem
cum resurrectionis mysterio
quaerunt hic ſpectant deſcri-
bit.

Duae ad Timotheum, & una
ad Titum veri paftoris & E-
pifcopi munus graphicè depin-
gunt.

Una ad Philæmonem miseri-
cordiæ & Christianæ charita-
tis argumenta delineat.

Ad Hebræos missa, Christum
de Moſi umbris et Prophe-
tum oraculis illuſtrat.

Fa-

Jacobus errorem ex Paulina
Doctrinæ præpostera intelli-
gentia profectum corrigit, do-
cetq; fidem faluificam, diuum
fructuosam esse debere.

Petrus tractat Christi regnum
crucisque mysterium, sed suo
stylo & charismate, idem, di-
cens quod Paulus, sed non eos
idem modo, ut consentire eos co-
gnoscas, non conspirare.

Ioannes amicitiam & uni-
tatem nostrum Deo per Chri-
stum docet: hinc charitatem
& bona opera cum Iacobo
urget.

Iudas Apostasiæ pericula a-
perit,

perit, Petri suffragator, me-
tum etiam Dei contra nouicios
doceri volens, non gratiam tan-
tummodo & misericordiam, ne
in carnalem libertatem tran-
seat diuinæ clementiæ prædi-
dicatio.

Apocalypsis futura nouissimi
temporis mysteria pandit.

Hinc manifestè liquet, nihil ab-
solutius baberi aut legi posse
non o testamento.

Docet enim scienda, et præca-
uet noxia, prophetans etiam fu-
tura bona & mala.

F I N F. S.

ARGVMEN{T}UM

Epistolæ Pauli Apostoli ad

Romanos, ex libris Athanasij Epi-
scopi Alexandrini.

Anno Do.

1574.

auli vocantur epi-
stolæ, propterea quòd eas il-
le scripsit. Et per has cùm eos
quos viderat ac docuerat, ad-
monet & corrigit, tùm quos
non viderat intruere conatus ea docere, quē-
admodum scire possunt, qui in eas incidunt.
Hanc autem Romanis è Corintho scripsit,
cùm eos nondum quidem vidisset, audisset
verò de illorum fide, cuperetque videre eos.
Et initio quidem laudat eorum fidem, quam
videbat passim annuntiari. Deinde significat
sæpenumerò propositum sibi fuisse, veniendi
ad eos, propter desyderium quo erga eos af-
fectus erat, hactenus verò non licuisse. Cœte-
rum docendi modo Epistolam contexit, de
uocatione gentium, & quòd circumcisio
temporaria fuerit, iam verò cessauerit, quod
per Christum solutum sit delictum Adæ,
quod umbra legis transferit. Vocationem
itaque Gentium consequentur recto ordine
factam

factam esse ad hunc modum probat. Ostendit vniuersis hominibus insitam esse legem, & quosuis citra doctrinam (legis) naturali iudicio ex ipsa rerum conditione Deū cognoscere posse. Quapropter & merito Gentes priore loco accusat, quod cum ipsis cognitionem sui Deus ex operibus mundi patefecerit, & simul sempiternam potentiam suam, quæ verbū ipsius est, in quo & per quod omnia fecit, ostenderit, ipsi non cognouerunt ex creaturis Deū esse talium opificem, sed magis operibus illius diuinitatem adscribentes creaturem potius adorarunt quam creatorem. Accusat autem & Iudeos, ut qui legem non seruarint, imò per transgressionem legis Deum magis dehonestarint. Atq; ita vtramq; partem tam Iudeos quam gentes arguit, & sub iniquitate transgressionis concludit, ut ostendat omnes pares esse factos inter se, ex æquo reos, & redemptionis egentes. Deinde merito & gentium factam esse vocationem ex eo declarat, quod gratia & redemptio æqualiter contingere & Iudeis & Gentibus, vocatione verò Gentium facta, necessario cessasse circumcisio[n]em & legis umbram. Nam Abraham, inquit, non in circumcisione, sed ante circumcisionem iustificatus, nominatus est Abraham, quoniam futurum erat, ut fieret pater multarum Gentium secundum fidem, quæ erat in præputio. Cir-

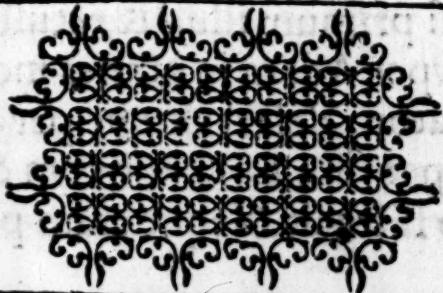
cum-

cumcisionem autem postquam iustificatus erat, accepit in carne, ut signum esset posteris ex ipso secundum carnem nascituris, quod desitura esset circumcisio; quando Gentes fierint filii Abrahæ, inciperentque viuere secundum fidem Abrahæ, in qua ille cum adhuc esset in præputio, iustificatus est. Etenim horum gratia, cum anteā dictus esset Abram vocatus est Abraham. Erat autem necessarium ut venientibus rebus præsignatis, desinaret signum. Quapropter si qui cogunt Gentes circuncidi, ijdem tollant & nomen Abraham & vocent eum Abram. Si vero Abraham vocatus est a Deo, non oportet Gentes circuncidi, immo ne Iudæi quidem secundum carnem amplius circuncidendi sunt, ut firmum sit nomen Abrahæ, voceturque pater multarum Gentium, ferendum enim posthac non est, ut quisquam circuncidatur, cum sufficiat fides Abrahæ, nec opus sit vlla legis umbra. Non enim iustificatur quisquam ex talibus, sed ex fide, quemadmodum & Abraham. Postquam ista ad hunc modum probauit, iterum ostendit, quod nec Israeli nec Gentibus alia possit ratione redemptio & gratia obtingere, nisi primum illud & vetustum peccatum, quod per Adam in omnes mortales pertinet, soluat: deleri autem per alium non posse, nisi per filium Dei, per quem & ab initio maledictio facta sit. Neque enim possibile erat,

alius

rat, ut alias delictum hoc solueret. Deinde scribit, quod nullo alio pacto factum sit, quam ut corpore assumpto filius Dei fieret homo, ut corpus hoc, inquam, ijsdem nobiscum passionibus obnoxium esset, pro omnibus offerret, & omnes à morte liberaret. Et quemadmodum per vnum hominem peccatum in mundum ingressum est, ita & per vnum hominem ad omnes mortales gratia perueniret. Deinceps verò tanquam bonus œconomus Iudæos consolatur quod legis transgressores futuri non sint, si in Christum credant, his verò qui ex Gentibus crediderant, edicit, nè contra Israelem inflentur, sed cognoscant se, veluti ramos radici: ita Iudeis esse insertos, His absolutis sermones hortatorios ad docendum bonos mores subtexit, atque ita epistolam finit.

FINIS.

DIALOGVS, QVO

1
EPISTOLA BEATI PAVLI AD
ROMANOS FAMILIARITER EX-
plicatur. Huius personę, seu interlocuto-
res sunt, Paulus, & vnusq[ue]ispiā Romano-
rum ciuium, qui Paulum in custodia inui-
sit Romæ, Act. 28. Huius interroganti ipse
respondet Paulus suis ferè verbis, para-
phrasticiōs explanatis.

Huius,

Romanus.

Paulus.

VANQVAM MIHI IVCVN-
dus est hic tuus in urbem aduentus,
Paule Charissime, tamen multò in-
cundior futurus esset, si te his solutum
vinculis aspicerem.

f nec

P. Non paruam hoc nomine tibi habeo
gratiam, vir honestissime. Sed ipsa qui-
dem mea vincula voluptatem tibi detrahe-
re, aut diluere non debent, quum certa sint
mei officij, siue vocationis testimonia, &
quasi quædam tesseræ. Sed quid causæ est, cu[m]
me adire non dedignatus sis?

R. Nil aliud profecto, nisi studiū quoddam in-
credible intelligenda epistole illius, quam ad nos
stros ciues non ita dudum misisti. Horum quam-
uis plurimi in unam Christianam ecclesiam coa-
luerint, nescio tamen quomodo, partim eorum sin-
gularem ex ea capiunt voluptatem, partim vero
aut peruicacia, aut ignorantia, aut simulatione
quadam callida, oculis, auribusq[ue] illam auersantur.

B. i.

Itaque

EPISTOLA PAVLI AD

Itaque oro, atque obsecro, ut, si tibi quid superest à
rebus tuis otij, diligentius omnes eius locos inter nos
excutiamus, ita ut hoc vero exemplari adhibi-
to, mihi interroganti quæ subdifficilia videbuntur,
tua responsonie reddas quam faciliua.

P. Nihil mihi contingere poterat hac ex-
ercitatione gratius, suauiusq; cùm totus ad
munus meum gnauiter, ac strenuè exequé-
dum incumbam. Iam ergo vnde voles fac in-
terrogandi initium, & ad omnia ordine, ac
dilucidè respondebo.

R. Ab ipsa igitur epistolæ inscriptione exordia-
mur. Quid hic doces?

1. *Act. 9. 1.* P. Et me illum esse Paulum profiteor, olim
Gal. 1. 13. euangelio Christi, Christianisq; omnibus in-
Act. 13. 2. festissimū, & nunc ipsius Iesu Christi seruū :
nec id solum, sed, quod etiam præstantius est,
ascitum, electū, ac euocatum vt ipsius essem
apostolus, id est vel orator, vel legatus, vel
interpres, non quidem ad humana negotia
tractanda, sed ad diuulganduni, ac promul-
gandum Euangelium, siue fœlicem atque sa-
lutarem à deo Opt. Max. nuntium, quod
ipsum eò dico, vt ne quis me putet temere in
hanc legationem atque functionem irrupi-
se, quùm hāc mihi prouinciā diuinitus fuisse
impositam omnibus tam verè quam inge-
nuè profitear.

R. Rectè. Sed quid hoc est euangelij, aut nuntij au-
spicati,

spicati, quū à multis nouitatis cuiusdā insimuletur?

P. Tantum abest ut euangelium in rebus 2.
nouis numerandum videatur, ut verè sit di-
uinaruim, ante omnem memoriam, promis-
sionum exhibitio, perfectio, ac consumma-
tio.

R. *Quos habes illarum testes, ac interpretes?*

P. Ipsos domini prophetas, quibus meri-
tò fides est adhibenda, quùm & plurimi ex-
titerint, & veritatis assertores certissimi.

R. *Quibus autem literarum monumentis, vel è
quibus archiis hæ promissiones vobis prodiæ fue-
runt?*

P. Sacrosanctis scripturis, quas dominus
suis patefecit, ut de sua voluntate certam om-
nes animis suis persuasionem ac fiduciam
conciperent.

R. *Quodnam autem est huius Euangelijsubiec-
tum, quodue argumentum?*

P. De filio dei, qui factus est è semine Da- 3.
uidis quod ad carnem duntaxat pertinet, at- 4.
que secundum humanam naturam: ac filius
Dei simul declaratus est summa cum poten-
tia per spiritum sanctificantem.

R. *Unde vero hæc effulsit filij dei divinitas, quo-
ne etiam modo?*

P. Ex ipsa mortuorum ab inferis excitatio-
ne, cœu resurrectione Iesu Christi domini no-

EPISTOLA PAVLI AD

stri, qui ipse tūm ex mortuis reuixit, tām a-
lios in vitam reuocauit.

R. *Hic agnosco miram personā Iesū Christi ser-
uatoris nostri descriptionem, qui et verus homo, &
verus dei filius est. Iam narra quāso quis te ad hoc
euangeli promulgandi munus ascinit?*

5. P. Is ipse Christus, seruator noster, cuius be-
neficentia hanc apostolicā functionē ade-
tus fui.

6. R. *Quis, quāso est huius functionis scopus?*
P. Ut omnes omnium terrarum nationes
fēse summittant ac morem gerant fidei, quā
in eiusdē domini nostri nomine passim prē-
dicamus. In quē etiam numerum ac cōcētum
vos quoque Romani cooptati estis, & ab Ie-
su Christo conuocati. Itaq; vobis omnibus,

7. qui Romæ degitis, quiq; & deo charissimi
estis, & ad pietatem sanctitatemq; colendam
delecti, pacē atquè fœlicitatem perpetuam
exopto, ac deprecor ab ipso deo patre nostro
cœlesti, & à Domino Iesu Christo eius uni-
genito filio.

Exordium epistolæ.

R. *Hactenus explicasti epistole tua inscriptionē,
in qua nobis ostendisti, qui sis, quibus scribas, quid
deniq; nobis velis proponere, nempe euangelium de
filio dei. Restat ut ad integrum epistole corpus ve-
niamus, et ante omnia, si placet, uniuersa epistole
statuimus*

*statim, ac rationem paucis propone, ut tanto facilius
rem omnem animo, ac memoria complecti possim.*

P. Summatim totius epistole hic scopus est,
ut omnibus mortalibus promiscue ostendā
duo religionis Christianæ capita præcipua:
nempe fidei doctrinam, ac bonorum operū
, ex ipsa fide procedentiū, quoniā ad ea duo
facilè referri possunt quæcunq; sacris literis
prodita sunt. Et præterea non inscitè mihi
videtur edocitus, qui veram rationem didice-
rit cùm benè credendi, tūm benè agendi.

R. *Quoniam ordine isthac tractas?*

P. Priore loco quid credendum sit, doceo:
posteriore, quib^o actionibus demonstrāda sit,
& exercenda pietas. Opera enim quæ bona
dicūtur, veræ fidei expertia & inania, in spe-
ciem quidem vulgo præclara & laudabilia,
nil nisi fucum & euanidum splendorem pre-
se ferunt. Deus autem intinorū sensuum
scrutator ea pro ridiculo habet atque facile
fastidit, vtpote ex fide minimè prodeuntia.

R. *Quam deinde fidei explicanda methodum
prosequeris?*

P. Hanc ipsam, vt duobus quasi locis eam
distinguam. Horum alter viam indicat qua
homines sibi malè concij & deo infesti pos-
sint tamē eius gratiā ac benevolentiam qua-
si postliminio recuperare ac resarcire. Quē
locū, si placet, de iustificatione appellemus.

B. 3.

Deinde

EPISTOLA PAVLI AD

Deinde doceo, omne genus hominū hoc ipso recōciliationis ac diuinæ gratiæ beneficio sine discrimine posse perfrui ipsius fidei vi, quam dominus cœlitus impertitur mortali bus, siue Gentiles, siue Iudei sint. Quem de diuina electione, seu gentium vocatione tractatum vocemus.

R. Non mediocriter mihi arridet ista docendi ratio. Itaque optandum est, ut omnes vera religio nis professo res, reiectis tot tantisq; curiosarum quæstionum inuolucris & ambagibus, ac potissimum tot hominum figmentis, inuentisq; omne suum studium ad has res tam necessarias conferant. Sed iam ad exordium primi tractatus accedamus.

8. P. In hoc initio gratias ago deo meo per Iesum Christum pro vobis omnibus, quorum fides per vniuersum orbem tanta cum 9. laude celebratur. Deus enim ipse, cui toto pectore seruio euangelio filij sui promulgādo, testis mihi est, me sine intermissione 10. mentionem vestri facere, semperque in votis habuisse, vt aliquando mihi ad vos iter prosperum, fauente deo, contingere.

R. Plerique omnes hanc urbem iuiscere solent, vel ut eius amplitudinē splendoremq; edificiorum specent, vel ut quæsum faciant. Te vero alia quadam honesta ratione adductum spero. illud

11. P. Ita est profectò . Studium enim hoc fuit viseendi vos gratia duntaxat, vt aliquot vo-
bis

bis spiritualia dona impertirer , confirmāndi vestri gratia.

R. *Quasi nescias, Paule , hic non paucos esse diuinō praditos spiritu , qui , vel te absente , possent fidei nostrae fundamenta , non solum iacere suis exhortationibus , sed etiam augere ac ad fastigium docendo perducere .*

P. Id satis exploratum habeo. Itaque non 12.
magis confirmandi vestri volūtas erat , quām
communicandē inter nos consolationis per
mutuam fidem , vestram simul atque meam .

R. *Atqui necessitate vinculorum istorum potius coactus nobis videris aduenisse , quām tua ipsius sponte , præsertim quīum tam diu malueris alibi peregrinari .*

P. Imò verò , frater , ita statuas velim , me 13.
sapissimè hoc ad vos iter instituisse , vt , in-
quam , fructum aliquem inter vos caperem
haud secus ac inter reliquas gentes , sed diste-
tum ac præpeditum ad hunc usq; diem sub-
stitisse .

R. *Sed unde tantus tibi extitit vulgandi euangeli ardor ac studium ?*

P. Ex ipso meo officio . Quūm enim apo-
stolus sim designatus : officij mei est tūm 14.
Græcis tūm Barbaris , sapientibus iuxta ac
imperitis debere me omnia existimare .

Eam ob rem prompto atq; alaci animo vo-
bis quoque Romam inhabitantibus euap-
gelium

Gal. 1.13.

15.

EPISTOLA PAVLIA D

gelium exponere cupiebam, atq; nunc etiam ex animo cupio.

R. Mirari tamen soleo te in his vinculis & carceris squalore euangelium docere velle, cum potentissimus quisque, ac sapientissimus tam pertinaciter refragatur, ac potissimum in hac urbe celeberrima paucos inuenias huius discipline studiosos.

¶ 6. P. Alijs per me liceat propter imperitiam atque ignorationem, minoris euangelium quam deceat, facere. Ego verò, cui pulchritù nota est tantæ rei præstantia, nullo eius pudore suffundor. Euangelium enim procul dubio virtus diuina est omnibus fidentibus salutaris, primùm Iudeis, deinde Græcis.

R. Si res ita se habet, quid euangeliō dignius excellentiusq; dici potest? Siquidem eo ipso humanū genus cum deo redit in gratiam, & apud eius tribunal absoluitur cœu iustificatur: ac porrò salutem, ut aīs, adipiscitur aeternam. Sed quibus rebus eavis euangeliō cernitur?

¶ 7. P. Maximè duabus, effectis nempe, & contrarijs. Primùm enim, euangeliō non modo indicatur quam ab hominibus deus exposcat vitæ innocentiam, iustitiam, ac sanctitatem, vt ita iustificantur, regenerantur, seruenturq;: sed etiā eo ipso tanquā fomite quodam, dēus vtitur, vnde per spiritum suum in mentibus hominum ignem lucemque fidei accendit. Ea verò fides paulatim ac quasi per

per quosdam gradus accrescit, & ipsa indies paulo maior semetipsa euadit, atque etiam illam iustitiam Euangelio demonstratam amplectitur & sibi accommodat. Quæ ipsa est fidentium spiritualis vita, sicut diuinus ille Vates dicit: Iustus fide viuit, viget, seruatur. Contrà verò ubi hoc Dei Euangelium non est: illius summi ac tremendi numeris vltio iraq; cœlitus aperte exeritur ac denunciatur aduersus omnem omnium hominum impietatem iniustitiamq;: utpote qui veritatem naturalis lucis atque legis suis vitijs, iniquitatibus, sceleribusque sepultam detineant, tantum abest ut legum suarum executores sint.

Abac. 2.4

Gal. 3, 11.

Hebrui 10.

36.

18.

R. Sed istam veritatem nemo satis intueri potest, propter imperitiam atque ignorantiam.

P. Quomodo excusare ignorantiam possunt, quum Deus illius patefecerit quicquid de ipso cognosci potest? Legem enim naturalem illorum animis occulta quadam vi indidit atq; insculpsit, qua voluntatis sue vestigia impressit.

19.

R. An hac sola ratione ac via Deus ipse humano generi immotuit?

P. Imò vero alia non minus manifestiore.

R. Qua?

P. Ipsa rerum omnium creatione atque 20.
gu-

EPISTOLA PAVLI AD

gubernatione. Inaspectabilis siquidem eius
potentia eternaq; diuinitas, ex rebus condi-
tis effulget, ita ut nemo hominum excusa-
tione dignus videatur, sed potius diuino iu-
dicio obnoxij reddantur, quotquot Dei ig-
norationem pretexunt.

R. Nullum igitur superest Gentibus exteris ig-
norantiae perfugium, nulla latebra.

21. Ephe. 4. 17. P. Quin potius tanto grauiore poena dig-
ni sunt, quod cum Deum satis, ut diximus,
è luce interna atque è rebus conditis agno-
uissent, honorem Deo debitum non imper-
tiuerunt, nec tantorum beneficiorum grati-
ani habuerunt, sed vanis (in peccati poenâ)
friuolisque cogitationibus ceu commenta-
tionibus omnem ingenij aciem intederunt,
ipsorumque cor insipientia atque caligine
obsitum est.

R. Istud fortasse in uniuersum verisimile videa-
tur, particulatim tamen magis ad imperitam ru-
demq; vulgi multitudinem pertinet, qua propter in-
scitiam in omnem libidinem cursu incitato ferri so-
let. Ceterum certum est in amplissimis atq; claris-
simis orbis Academijs magnum esse doctissimorum
hominum prouentum atque copiam: in ipsaque e-
tiam plebe inuenias homines non omnino à disci-
plinis alienos.

22. P. Tantò igitur eorum conditio est deteri-
or, quum sapientissimi quiq; eorum in ex-
tremam

6

tremam dementiam sese præcipitarint, fac-
tique sint insipientissimi: atque cum in mo-
dum, vt ubi sapientia iactarunt, ibi vel maxi-
mè stulti facti fuerint. Quod ex eo facilè
apparet, vt pote qui gloriam Dei incorrup-
tibilis atque immortalis cōmutarint in spe-
ciem atq; similitudinem effectam mortalis
hominis, adde etiam volucrū, ferarum ani-
malium, quadrupedum ac terre irrepenti-
um.

R. *Quod ad cultum diuini numinis pertinet, eos
grauiter errasse non possum inficiari, propter mani-
festas idololatrias superstitionesque. Quod autem
spectat ad secunda tabula precepta, vitam tradu-
cunt ex illis multi, meo iudicio, satis laudabilem.*

P. Imò contrà. Nam quùm scelerà sàpe ^{24.}
sceleribus puniantur ab ipso Deo, horrēdas
diuinæ maiestatis violatæ pœnas dederunt.
Deus enim illos per omnia vitiorum voluta-
bra raptari, in peccati pœnam, voluit atque
permisit, eo usq; vt propria ipsorū corpora
omni fœditate conspurcarēt. Ob id, inquā,
quia diuinā veritatem naturalis atq; inter-
næ lucis in mēdacia ac somnia conuerterāt,
cultumque rerum creatarum ipsi creatori
anteposuerant. Qui in perpetuum collau-
dandus est.

R. O rem incredibilem! Siccine deus idololatriam
tam borren~~dis~~ vitijs vindicat?

P. Ea

EPISTOLA PAVLI AD

26. *P.* Ea certè causa est, cur illos Deus in turpiissimas ac fœdissimas cupiditates tradidet proieceritq;, adeò vt eorum fœminæ, naturali vsu spreto, vsum ab ipsa natura abhor-
27. rentem cōfectatæ fuerint. Cōtrà etiam ma-
res ipsi, fœminarum vsu cōtempto, vetitisli-
bidinibus ipsi inter se exarserunt, omniq;
se turpitudine inquinarūt. Quæ digna est sui
erroris culpæq; merces.

*R.. Ad tot tamq; tremenda supremi Dei iudi-
cia totus mihi animus corpusque exhorrescit, dum
diuina maiestatis contemptores tam miserabiliter
éparuis vitijs semper in graniora prolabi audio, tā-
demque in aeternum interitum.*

28. *P.* Omnipotens Postquam enim Dei notitiam
aspernati sunt, Deus illos in mentem repro-
bam detrusit, vt res indignas in se admit-
terent, omniq; iniustitia completi essent, tū
29. etiam scortatione, peruersitate, auaritia, ne-
30. quitia, inuidia, cēde, cōtentione, dolo, malig-
nitate, susurris, obtructatione, Dei odio, in-
iuria, superbia, ostētatione, rerū pessimarū
31. studio, parentum contumelie & inobedi-
entia, insipientia, perfidia, inhumanitate,
implacabilitate, crudelitate deniq; que nul-
lo commiserationis affectu tangitur.

*R.. Inficias ire non possum Gracorum seu gentiū
maximā partem illis omnibus vitijs laborare, idq;
ob diuina maiestatis contēptionem. Sed affirma-
re etiam*

re etiam ausim, non deesse qui sue philosophia placi-
tis adducti vitam recte ac honeste traducunt, tan-
tum abest ut huiscemodi vitijs se conspurcent.
Quis enim nescit Solonem, Socratem, Pythagorā,
Aristidem, aliosq; quā plurimos non Gracos solum
sed etiam Romanos, ab omni turpitudine ac scelere
semper abhorruisse? Legesque sanxisse, ac indicia
contra fontes descripsisse, atque instituisse? Itaque
rationi cōsentaneum minime videtur, tales tantos-
que viros criminari & accusare, ne dicam con-
demnare. Itaque fingamus nos ex ipsis aliquem
audire his verbis loquentem: Ego Gentiliū unus,
legis vi à natura nostris insita animis, doctrinam
de Deo summissē colendo huius & arripui, ad eum-
que cultum recte ac ordine instituendum leges de-
scripsi, quas contra si quis deliquerit, multam pœ-
namque irrogavi. Nonne laude digna videtur
hac oratio?

P. Fuerunt, fateor, multi atque nunc sunt
qui vulgaribus vitijs nequaquam se contami-
narunt: sed quales fuerint eorum animi,
quāmq; remoti ab illa puritate quā Deus
ex naturae lege exigit, vel ipsos sapientes
non latuit, & nobis etiam probénotum est.
Nam isti cùm ius Dei agnouissent internę 32.
lucis adminiculo rerumque creatarum con-
templatione, nempe quod qui talia sclera
admittūt, digni essent morte, nō solū ipsi
ea s̄epius patrarūt, verum etiam facientibus
ea & fauere & patrocinari suo prauo exem-
plo

EPISTOLA PAVLI AD

Caput. 2.

plo(nedicam, inquis legibus)visi sunt. Ob
idque huic sapienti obstrepenti ego ad hunc
modum subijcerem : Tu verò o homo qua-
liscunq; tandem es qui alias per tuas leges
iudicas tanqnam diuinæ legis disciplina im-
butus, hic quoque inexcusabilis es.

R. *Quid ita? respondebit philosophus.*

Mat. 7.

P. Quoniam tu ipse, alioquin iudex cen-
sorq; aliorum, sententiam contra te dicis,
quum eadem omnino admittas. Quod si
tantæ sunt animorum latebræ, ut facile tua
cæteros lateant vicia, ipsa conscientia tuam
prodit turpitudinem. Neq; enim legi diuinæ
satisfactum est, si dederimus operam ut bo-
ni viri videamur, habeamnrq;; sed ut simus.
Illa enim non tam virtutis speciem requirit
vulgō plausibilem, sed veram animi virtu-
tem Deo gratissimam-

R. *At respondeat fortassis ille Philosophus: Quis
autem potest ad calculum vocare tacitas arcanaq;
humanæ mentis cogitationes ac studia?*

P. Non hic homines sistimus ad hominum
tribunalia, sed ad Dei ipsius iudicium seuerū
& incorruptum, qui non solum externas ac-
tiones, sed etiam internas voluntates expen-
dit & diiudicat. Ceterum in re tanti mo-
menti, quantum habet nostra salus, non tam
est spectandus falsus & elaboratus probita-
tis clementię fucus, quam firma atque solida
virtus,

virtus, quæ profundissimas in animis nostris radices iecerit.

R. Quale verò mihi narras diuinum indicium? Nulla certè hadenus illius in animum incidit suspirio.

P. O hominum cœcitatem. Quanuis enim diuina lento gradu procedat ira, qui tamen sperare potes tibi eadem peccanti (quæ in ceteris damnas) impunè futurum esse? Nescis vltionis diuinæ tarditatē grauitate pensari? An tu tua sanctitate & innocentia te tibi Deum putas clementiorem facilioremque posse reddere? An non potius immensas diuinæ indulgentiæ ac beneficentiæ diuinitas contemnis? Nonne te tanta illius lenitas benignitasq; ac patientia inuitare potius debet ad pœnitentiam atq; resipiscientiam?

R. Nec tibi quidē hoc in loco manus dabit Philosophus ille, aut tebi cedet, ut à suscepta inueterata que religione vel latum discedat unguem, aut Philosophia nuncium remittat. Nam virtutis speciem admiratur, de animi puritate omnino securus. Fortassis etiam esse in hominum potestate animum insitis vitijs repurgare credit, aut Deum ipsum non magnopere illis, utpote humanis erroribus animorum offendendi arbitratur, & preterea illo satis propitio atque beneuolo uti humanum genus censembit, neque tam diris horrendisque supplicijs hominum delicta vindicaturum: se saltem eorum immunem esse,

EPISTOLA PAVLI AD

esse, nec adhuc ad se peruenisse confidet.

5. P. Errat profectò grauissimè, qui sic animū induxit suum, aduersusque eum hac oratione vti non dubitabo : *Quicunque es in hac sententia, & te & Deum ignoras.* Et ob istā animi tui peruicaciam omnis pœnitentiae vacuam, iram tibi ac perniciem accersis & accumulas exagerasque in illud tempus quūm Deus vindicem scelerum iram suam suumque iudicium iustissimum denuncabit.

Iacob. 5.3

R. *O miserum hominum genus! Sed explica mihi illius Iudicij rationem ac descriptionem, seu formam.*

6. P. Tum Deus ille omniscius & omnipotēs in lucem proferet tacitas cordium humanorum occultasque cogitationes & consilia, *exque ijs ipsis sententiam in utramque partem pronunciabit, & porrò tunc apparebit*
- Psal. 62.3*
- Math. 16*
27. *quam frigida sit rerum externarum & actionum præstantia, etiam in ijs qui sapientissimi habentur, nisi pura & candida sit conscientia.*

R. *Totus animo iuxta & corpore perhorresco ad tam tremendi iudicij commemorationem. Nam si summo iure Deus cum hominibus agere velit, que potest unquam esse spes euadēdi? Imò quis erit fructus tum vitae honestae tum fidei promissis diuinis exhibita, si hominum dolicta per infirmitatem ac impo-*

impotentiam animorum admissa tam scuere discr²tientur atque punientur?

P. Nec tamen à nobis propositum est huiusmodi Dei iudicium, vt animos pij despōdeant, sed potius vt attollant confirmentq; præclara quadam spe. Quemadmodum enim Deus profligatæ improbitatis homines seueris pœnis male mulctabit: Sic etiam reuerentes ac colentes sui singulari clementia beneficentiaq; prosequetur, vitamq; perpetuam ijs conferet qui bonarum actionū perseuerentia & assiduitate, ad gloriam, honorem, atque immortalitatē contendunt, qui que præ summis illis ac æternis bonis vana hæc & caduca omnia contemnunt ac despiciuntur.

R. *Peruicacibus autem & improbis peruersisq; hominibus quid fiet?*

P. Contentiosis certè ac veritati repugnantibus, & iniquitati obtemperantibus certa parata est irati numininis vltio.

R. *Fælices ergo Iudeos sine Israelitas, quos Deus pro suis habet. Infælices contra Gentiles fæderis diuinī expertes. Illi enim diuinam mesericordiam, nos Gentes acerbitudinem experiemur.*

P. Minimè verò. Imò afflictio & angustia desæuitura est in omnem animam hominis perpetrantis malum, Iudæi primnm, deinde & Gentilis. Decus autem & honor omnimodaq; fælicitas omni perpetranti bonū,

C. I.   Iudæo

EPISTOLA PAULI AD

.. Iudæo primum, deinde & Gentili. Nullum
.. enim Deus habet dilectū personarum, sed
.. actionum ipsarum ac rerum gestarum. Adeò
.. ut quemadmodum ordine ac dignitate Iu-
.. dei Græcos antecellunt: ita illi priores, hi ve-
.. rò posteriores, tum afflictionē vexationēq;
.. pro malefactis ab ipso auferent Deo: Pro
.. benefactis autem, gloriam, honorem, pro-
.. speritatem.

R. Hac animum meum recreat & reficitara-
tio, quæ summam Dei aequitatem erga omnes sine
ullo discrimine demonstrat. Alioqui tanta est
Iudaici populi arrogantia propter antiquam & qua-
si propriam erga sè Dei benevolentiam, ut ea ipsa
Gentes ceteras à verareligione arceat, praterquam
quod ceteros præse contemnunt ac fastidiunt.

II. P. Et tamen illud animo tuo infixum ma-
neat, nullum omnino esse apud Deum (ut
dixi) personarum respectum. Iudæus, ac Gé-
tilis, Græcus, ac Barbarus, locuples, ac pau-
per, eodem in loco apud Deum collocantur.

Dcut. 10. 17. 2. Paral. 19. 7. Job. 37. 19.

Solos Deus animos oculis plusq; lynceis in-
tuetur, ex quibus dicta hominum factaque
omnia æstimiat.

R. Dici non potest quantum sibi, propter legem à
Deo traditam, arrogant Iudæi dignitatis & priui-
legij.

P. Fumi quam simillima est hęc ostētatio.
Nam quid leges sine moribus vanæ profici-
unt?

unt? Certum enim est illud, quotquot peccauerint & flagitia perpetrauerint, siue legem habuerint scriptam, siue ea catuerint, æquè omnes peccatorum pœnas daturos esse.

12.

R. Quid fieri ne potest, ut Israelite populo sua lex, sua legis exercititia, studia, gymnasia nil utilitatis sint allatura, nisi vita discipline respondeat?

P. Imò verissimum illud est. Neque enim aut auditores, aut enarratores legis in ipso dei conspectu pro iustis censemur, sed obseruatoris ac executores: usque ut adeò qui volet dei benevolentiam sibi conciliare, diuinamque participationem iustitiam, dare operam in primis debet, ut non solum ore tenus diuina cuncte effundatque oracula, sed etiam vietam oratione dignam traducat, diuinamque legem factis exprimat,

Mat. 7. 23

Jacob. 1. 22.

R. Nonne Gentiles Iudeis beatiores videri posse sunt, qui cum legem non habuerint scelerum indicem atque vindicem, lauore quoque digni pœna censuram seriqueant?

P. Minime gentium. Quamuis enim lege scripta caruerint, naturali tamen non fuerunt destituti, quæ facienda, omittendaque per pulchre edocti fuerunt. Et præterea tam si legem literis proditam habeant nullam, ipsi tamen insita quadam innataque ratione sibi ipsi vice legis sunt. Hoc satis declarat orta ex ea naturali lege actiones. Nā inde C. 2. emana-

14.

EPISTOLA PAVLI AD

emanarunt tot tamque grauia Philosoporu
placita ad omnem vitæ usum aptissima, qui
bus quid equum sit ac iniquum & ipsi tenet,
& alios edocent.

R. *Istuc tibi plane assentior, quamvis humana
ratio non satis assequatur qua ratione, quibusue in
strumentis illa lex mentibus hominum impressa sit.*

15. P. Quid autem attinet illa curiosius scruta
tari, cum gentes omnes luce clarius demons
trent, ipsum legis opus verè mentibus esse
insculptum, ipsa conscientia locupletissi
mum dicente in utramque partem testimoni
um, dum ipsæ etiam cogitationes, aut ac
cusant homines, aut excusant. Hinc satis in
telligitur, in omnium Gentium animis inu
stam esse atque infixam penitus legem quan
dam diuinam, vnde tot tamque præclaræ
constitutæ leges gentium, ciuitatum, popu
lorum profluxerunt: Ipsa etiam religionis
semina ubique locorum sparsa tandem efflo
ruerunt..

R. *Magna vero admiratione dignum videtur,
quod quum illi summam illam legem in pectoribus
insitam secum circunferant, nescio tamen quomodo
ad sua vitia cœcutiunt, sibiq; ipsis adblandiuntur,
nec ullo sensu sua infirmitatis, & imbecillitatis per
celluntur.*

P. Id quidem in speciem vulgo appetet,
quia alij in aliorum animos intrare non pos
sumus

sumus. Si tamen illi verum fateri vellent: ingenuè agnoscerent atq; confiterentur , suam ipsorum conscientiā quasi quoddam seuerum incorruptumq; tribunal esse , ad quod citati pertractique, suorum scelerum rei peraguntur, damnanturque. In quo etiam omnia studia, consilia , acta, dictaque humana sistuntur. Ut ijs omnibus diligenter accuratèque consideratis expensisq; in utramque partem, vel absoluantur, vel condēnentur.

R.igitur si diligenter exploremus & expenda-mus, quot modis animi nostri secum ipsi conflicten-tur agitenturque, nos esse miserrimos fatebimur. Adeoq; non solum illi qui inter Gentes in omnium rerum ignoratione versantur, insenera Dei indicia incurruunt, sed etiam qui sapientiae studio cæteris præstant, quamvis egregiam quandam præse ferant vita integratatem . Nam si eorum actiones, tanq; aurum fornace solet, ad diuinæ iustitiae regulam ex-aminentur : quot quoq; illarum vitia ac spurcitatæ comperientur ? Sed quando veniet illa dies , quum latebras humanorum pectorum patefaciet Deus , omnesq; eorum angulos excutiet ? quando obduc-ta vitiorum cicatrices in lucem proferentur ?

P. Illa inquam die quum deus hominū ar-canare revelabit, & que in intimis cordibus tā-quam sepulta defossaq; cœlabantur, omni-um oculis subijciet. Id autē Deus per filium suum dominum nostrum Iesum Christum exequetur ac perficiet, quemadmodu[m] eu-

16.

C. 3.

gelio

EPISTOLA RAVLI AD
golio meo declaro.

R. Obnixe nobis orandus est Deus, ut se nobis tū exhibeat propitiūr pro sua infinita clementia, quā constet philosophorum omnium verminem esse tanta sapientia atque innocentia, qui censuram diuinam effugere possit: nisi suis diffisi virtutibus, se totos dei benignitati ac misericordiae permittant. Sed hanc de Gentibus orationem hic intermittamus, quae non soluna deastris ac idolis seruire potius quā Deo vero voluerunt: sed etiā infinitasque omnino ridiculas superstitiones excogitarunt. Et porrō de diuino populo, id est, Israelitico sermonē habeamus. Fingamus igitur non iam unum aliquem ē Gentilium numero imperitum, sed ex populo Dei electo multiscium magnum quempiam ita dicentem, ut puta Gamaliel aut quemvis alium eius similem: Ego Iudæus sum (inquiet) & diuina legis particeps, cuius obseruatione confido, circa euangelium tuum aut aliam disciplinam, me salutem adiisci posse perpetuam, Quid tu illi respondeas?

17. P. Ego verò his illum verbis alloquar: tu quidē Iudæus appellaris, nomine certè magnifico & excellenti: sed quorsum istuc, nisi præclaram appellationem præclara comitetur facta?

R. Quid? tu paruipendis legem huic populo à deo quasi prærogatiuam tributam esse.

P. Imò maximi duco, & hoc ipso vos esse cœteris præstantiores censeo. Sed quis legis

legis vsus est, nisi eam & serio animo & egrē
gijs actionibus obserues?

R. Atqui plurimis alijs rebus spes ac salus nititur Iudaorum.

P. Quis nescit Iudeos deo quasi proprio ac peculiari gloriam aucupari solitos? Sed ea prorsus vana est, nisi deum illum toto animo ac pectore, viuaque fide complectaris. Deinde non ignoro illos miram quādām diuinæ voluntatis cognitionem profiteri & ostentare: Sed ea cognitio tuū demum salvularis est, si ad diuinam voluntatem omnes tuas rationes componat.

R. At magna vis est diuina legis ad delictum faciendum rerum bonarum & malarum.

P. Certum quidem est illa lege rerum discernen quād optimè iniri ac dignosci. Sed non id tantum oracula diuina expetunt, nisi etiam verum numinis cultum ex illis addiscas. Itaq; vt concedamus Iudeos res bonas à malis adminiculo legis posse discerne-re: non per omnia, diuina præscripta obseruant tamen.

R. Paterem Paulū me personam Iudeorum agere, ac eorum causam tueri. Sic ego tecum: strenuam nako operam in diuinis legibus explicandis, ac docendis, persuadendisque hominibus, ut ad præscriptum diuine legis mores vitamque instituant. Censorem tetricum me exhibeo corrigendis aliorum vitijs

EPISTOLA PAVLI AD

nullam officij partem pretermitto. Quid desideras
amplius?

P. Nunc videor mihi intueri, vel Magistrū aliquem, vel ipsum Gamalielem, à quo Mo-

saicam adolescens disciplinam didici. Quē

19. mihi his verbis compellare lubet: Tu do-
ctor legis præstantissime, spem in eo tuam
20. collocas, quod cœcis dux viae esse possis,
quod lucē aliorum tenebris effundas, quod
imperitos erudas, ac denique quod omni-
21. bus sapientiæ numeris absolutus sis. Qui fit
igitur ut alios doceas & teipsū non doceas?
Alijs non esse furandum persuadeas, cum ta-
22. men ipse te furto obstringas? Deinde non
esse adulterandum inculces, tu vero non mo-
dò promiscuas vagasque sequare libidines,
verum etiam adulterium committas? Ac tan-
quam leue sit in proximum delinquere, De-
um quoque tuo scelere prouoces? Nam tu
quidem idolorum cultum detestaris, sed in-
terim turpissimo te sacrilegio contaminas.
23. Quid isthuc est impudentię, vel arrogantię,
ut vos immenso diuinę legis studio totos ar-
dere profiteamini, quum tamem tam turpi-
ter ac impudenter legem violetis?

R. Si hac eorum quispiā audiret, hanc dubiè, me-
dius creparet ac rumperetur, quamuis tanta fortasse
in illis doctoribus ac Pharisaïs nequitia ac turpitu-
do reperiri vix possit. Nam si minus castè vivunt q̄
decet, certe magis caute peccant q̄ speres, tantaq;
est

Deum.

est simulatio, ut eorum, si qua sunt, scelera deprehendi nequeant.

" *P.* Verum, enim uero diuinæ mentis oculi
 " plusquam lyncei sunt, neque quidquam est tā
 " abditum aut occultum, quod illi apertum
 " retectumq; non sit. Quantam volent illi prę
 " se ferant pietatis ac probitatis specie, Deus
 " tamen si quid est impuri introspicit, quam-
 " uis eorum etiam actiones, si proprius inten-
 " das oculos, fœdissimis vitijs inquinatae con-
 " spiciantur. Inde illæ Prophetarum querelæ
 & accusations, quum vociferantur Iudeo-
 rum sceleribus sanctissimum Dei nomen a-
 pud exteræ gentes traduci ac infamari, vt
 testantur Ezechiel, ac Iesaias.

" *R.* Veris vincor, fateorq; omne genus hominum
 esse grauiissimis erroribus obnoxium, neque ipsos
 Iudeos hoc ex numero esse eximendos, immo vero
 etiam accusandos esse grauiter, si titulo tenus boni
 ac sancti haberi velint, esse tamen nolint. Sed quid
 de circuncisione censes? An dubitas tantum va-
 lere, ut omnes scelerum maculas delere possit, ut
 asserunt Iudei? quippe qua & ab ipso Deo institu-
 ta sit, quasi quadam eximia populi domini tessera,
 & etiam grauiissimo effusi sanguinis dolore non ca-
 reat, ac denique expressum sit sigillum, quo appa-
 reat uniuersi orbis conditorem Iudeorum esse pa-
 trem, ac viciissim Iudeos illius filios. Alioquin nul-
 lus esset circumcisionis usus, nisi cæteris Gentibus
 illa

21. EPISTOLA PAVLI AD

*illa prærogatiua præstarent, & illud certissimum
haberent salutis pignus.*

verbis

P. Gaudeo nos sensim, & quasi gradibus
huc deuenisse, vt ostendamus Iudeos apellas
plurimum à vero circūcisionis scopo aber-
rare, de qua latius postea dicetur, quum de
Abrahā iustificatione verba faciemus. Sed
si ita est, vt circuncisio pactum fit illud quo
Deus se Iudeis Deum perpetuò futurum re-
cipit, stipulatus à *verbis* dignam filijs obser-
uantiam: consentaneum est ac consequens
vt in lege Mosaica circuncisionis eatenus
magna fuerit vtilitas, quatenus legi ac præ-
scripto diuiuo obtemperabatur. præsertim
quùm illa carunculæ ceu præputij amputa-
tio signum esset illius diuini fœderis. Con-
tra etiam illud efficitur, circuncisionis nul-
lam illis fuisse vtilitatem, qui legis præcepta
violassent. Imò verò circumcisō illis in
præputium fuisse conuersam, id est, eodem
loco atq; ordine censi curtos carne tenus
Iudeos, ac Gr̄eos gentilesuè minimè decur-
tatos. Neq; tamen diffitemur, eos qui verum
circuncisionis usum retinuissent, eiusdem
quoq; fructum amplissimū percepisse, vt po-
te qui & legem obseruassent, & fiduciam ani-
mo firmam concepissent diuinæ misericor-
diaz, propter quam solam sibi sua peccata cō-
donari confiderent adhibito circuncisionis
sigillo ac testimonio, quo remissio peccato-
rum

rum obsignabatur. Hæc autem eò dicta sint,
non ad eleuandam circuncisionis à Deo in-
stitutę dignitatem, sed ad retundendam Iu-
dæorum arrogantiam, qui propter nudam
carnis circuncisionem, arbitrantur se dig-
nos esse qui in filios Dæi adoptentur.

R. Idem propensodum error Christianum popu-
lum videtur inuasisse, in quo plurimos iam reperias
qui non minus ex terro aque elementaris baptismo
fidunt citra veram fidem, citraque ullam diuinę
legis obseruationem, quam Israelita circumcisio.
Sed de hoc alias: nunc absolve & declara, an tu
nullam esse existimes circumcisionis utilitatem.

P. Exiguam sanè aut potius nullam, nisi
obligationi satis fiat, cuius circumcisione sigil-
lum est. Nam quis non videt si Gentilium
aliquis diuinam legem obseruet, deoque to-
tō pectore confidat, ita ut etiam salutem ab
eo uno solo expectet, quamvis præputiatus
adhuc ipse sit, minimèque verpus, decurtati.
tamen Iudæi loco futurum? Neque id solum
sed etiam iudicio vero atq; irrefragabili ip-
sos Iudæos appellas cōdem naturum? quūm
hi quidem circumcisionis signaculo freti
legis obseruationem (in qua vis sita est cir-
cumcisionis) contemnāt: Ille vero, signi ex-
pers, rem significatam actionibus explicat &
demonstret.

R. Explica igitur in quare versetur ius nomi-
nis

apellas

EPISTOLA PAVLI AD

nus Israëlitici tūm circuncisionis verus usus frā-
etusque.

28. *P.* Non est, non est profecto Iudæus ille,
qui vulgo Iudæus habetur, ac digito in ma-
nifesto monstratur: nec illa vera est circun-
cisio, quę corporis particulam visibilem de-
trahit. Sed ille, inquam verus est Iudæus, qui
animum gerit reuera Iudaicum, id est, deum
reuerentem, ac diuinam legem obseruantē.
Illa etiā est præclara circūcisio, qua, non ca-
ro per legalē ceremoniā, sed humani cordis
vitiositas per spiritū prescinditur. Eius autē
intimæ circūcisionis laus, nō ab hominibus,
id est, corruptissimis iudicibus, expectenda
est, sed ab ipso Deo.

Cap. 3. 1. *R.* Ut assentiar his, qua dicas, Paule, non tamen
immerito f̄fraëlis a mibi videntur tot diuinis priu-
legijs gloriari. Itaque opere pratium feceris, si & il-
lam prærogatiuam ostenderis qua cœteros ante-
cellant, & ipsius deniq; circuncisionis dignitatem,
ac utilitatem commemoraueris.

2. *P.* Faciam libenter, si prius abs te stipulat⁹
fuero, ne prius de re tota iudices, quam eam
diligenter expenderis. Affero enim, & agnoscō
in signia esse populi, Israëlitici priuilegia,
sed ita, ne superbiendi ansam hinc arripiāt.
Non enim si propter ista cœteris præstatiōres
videantur, idcirco sibi persuadere debent su-
is se meritis, actionibus, ceremonijs, sacrifici-
is, diui-

js, diuinā gratiam, electionem, ac beneuolentiam sibi cōciliaſſe. Imò verò hac in parte illi ipſi cum Gentibus coequandi ſunt, nempe quod pertinet ad iuſtificationē, ſalutēq; eternā, quūm vtriq; peccatorū ſibi male cōſcijs ſint. Et tamē, vt ante dixi, pulcherima ſunt illa huius populi p̄ræ cōteris priuilegia, in quibus illud facile excellit, quod Deus Opt. Max. illis ſua eloquia committe re dignatus eſt, & ampliſimās promiſſio nes proponere, quibus freti, de ſingulari nū minis erga ſe beneuolentia nunquam dubitarent.

R. Reclē. Sed vereor tamen ne, quemadmodum .3
in pactis conuentisque humanis ſolet, ut aqua parq;
ſit contrahentium conditio, utque vel ambo pactis
ſtent, vel alter, altero pacta violāte, lege ſoluatur :
ita etiam propter quorundam Iſraēlitarum diffiden-
tiā atque inobedientiam, Deus ipſe iure ſuo nec
pacta illis ſeruare, nec promiſſa facere velit. Q uod
ſi accidit, quorsum euasura ſint magnifica illa fœ-
dera promiſſaq; non poſſum augurari.

P. Atqui indignum eſt cogitare, aut mentē .4
ſententiamq; mutare Deum vlo modo poſſe, aut eius constantiam hominum ingrati-
tudine vinci & cogi poſſe, vt ſuis promiſſis
ſtare nolit. Ita enim habendum eſt, deū ip-
ſum pijs & bonis nunquam eſſe defuturum,
quāuis paucissimi eſſe videantur, ob ſcelera-
tam incredulorum multitudinem.

Ps. 15.3

R. Conſens.

EPISTOLA PAVLI AD

R. Consentaneum est ad hunc modum de divino numine existimare, utpote quod tantū absit & abhorreat ab hominum leuitate ac inconstancia propter quam sepiissimè fidem datam fallunt.

*Psal. 116.11.
Psal. 14.3
Psal. 51.3*

P. Prorsus ita res habet, quemadmodum ille ait: omnis quidē homo mendax, vanusque est, at deus ipse verax, imò etiam ipsissima veritas. Quasi dixisset ille regius Propheta: Quamuis per me meumque scelus non stetit, quo minus indignum me suis promissis frustraret deus: tanta tamen, tamque firma, solidaque cīt eius fides, iustitia, & equitas, veritas, vt ne transuersum quidem vnguem à uerbis suis, ac decretis possit, aut velit discedere. Usque adeò vt nec extrema quidem hominum mortalium nequitia & malignitas, quæ de ipso sinistre suspicatur, inconstantiae aut leuitatis Deum cōstantissimum posse arguere.

R. Ex hac tua responsione alia oritur questio.

S. An non videtur illa ratione ex hominum peccatis Deus suam amplificare gloriam? Si quidem eius constantia redditur illustrior, splendidior q₃, quum humanam diffidentiam, ac perniciaciam diuina superat bonitas, quæ fidem seruat etiā indignis mortalibus, Quod si ita est, vereor ne consequi videatur immerito plecti eos, ac puniri ab ipso deo, qui quodvis scelus perpetrarint, quum ex hoc ipso diuina laus emanet, & porro improbos optimo iure Deum incusare, cui suorum scelerū dant pœnas, quibus diuinæ glo-

gloriam illustrarunt.

P. Ut humano more loquamur, non dubium est homini rerum diuinarum inexperto, ac ignaro, ita posse videri. Sed tamen indigna est hæc cogitatio, ut humanum ingenium subeat. De diuina enim maiestate nil nisi sanctum, purum, ac incontaminatum in mente venire cuiquam debet, præsertim quum impij homines nec possint, nec velint, suas libidines ad diuinam gloriam referre, sed ad suam voluptatem duntaxat, ac priuatam utilitatem, atque laudem.

R. Nec primum argumentationis huius virtutum deprehendo. Non enim diuina fides ac bonitas ex hominum flagitijs suam laudem comparat, sed ex eo ipso quod ne ob illa quidem flagitia cursum abrumpit suum, quod etiam colligo ex exemplo quo nuper utebaris, Nam quod Davidi missam misericordiam Deus exhibit, id non Davidis fit scelere, sed tanto magis elucescit promissa misericordia, quod nec tantum quidem scelus eam potuit obliterare.

P. Adde, quod Deus ipse omnium mortaliū iudex idoneus esse minimè posset, si pœnas reis iniustas infligeret, quum iudicis virtus equitate maximè contineatur.

R. Agnosco iam humanum errorem, tametsi non defuturi sint, qui suis blandientes vitijs, eorum gravitatem eleuare audeant, atque etiam scelus sceleri addere: quasi vero ex illorum mendacio gloria dei magis.

Psal. 51.

6.

7.

EPISTOLA PAVLI AD

magis ac magis eluceat. Nec cum deo expositulare
verentur, eo quod eorum scelera puniat, que diuinam
gloriam potius illustrant, quam, obscurant.

8. P. Hoc illud est, quod falso nonnulli nobis
objiciunt, mentiunturque impudenter, nos
nostra doctrina homines ad illecebram pec-
candi prouocare, ut ex eo tanto maior cres-
cat dei gloria: denique perpetranda esse ma-
la, ut bona ex ijs emergant: quos manet, dig-
na, iustaq; condeinnatio.

R. Profecto tu oportunè videris mihi occurrisse
falsis perditißimorum hominum cauillis ac crimi-
nationibus: quos tanta tenet irretitos peccandi ille-
cebra, ut desperatis animis nihilominus sperare au-
deant sibi impune ac libidinosè peccantibus Deum
sore propitium. Sed isthac missa faciamus, redeamus.
que unde digressi sumus, de Iudaici populi preroga-
tiva, qui cæteris se longè præstantiorem esse iacti-
tat, utpote cui commissa sint salutis humanae my-
steria, ob idque primas partes facile sibi vendicare
velit iustificationis ac diuinæ beneficentiae.

9. P. Si quæ antea diximus adhuc habes in
memoria: firmissimis rationib⁹ probauimus
omnes omnis generis homines Iudeos æq;,
ac Gentiles, peccati seruituti esse mancipa-
tos, ob eamq; causam nullis suis meritis salu-
tem posse adipisci: quod præcipuum est hu-
ijs epistolæ caput, & argumentum.

R. Isthuc tibi vix quisquā concedat, nisi diuinarū
literarum autoritate confirmetur. Deo enim, non
homini-

hominibus, in tanta re fides adhibenda est. Quid enim? Quum tanta sint humana mentis ingenijq; vires, utpote recta ratio, intelligendi facultas ac ratiocinandi, tum etiam libera voluntas, & studium, conatus q; rerū pulcherrimarū, negare quis queat ex ea scaturigine preclarissimas, ac planè heroicas virtutes profluere?

P. Annuo tibi certeq; assentior. Ita tamen, ut citatis sacre scripturæ locis tibi probem neminē esse tantis nature dotibus instructū, qui, nisi fidei munere cœlesti donatus ac illustratus fuerit, culpa vacare possit, aut per se salutem consequi. Audi igitur diuinam sententiā sacris literis proditam. Nemo (inquit) iustus reperiri vsquam potest, ne vñus quidem. Nemo intelligētia est præditus, nemo Dei studiosus, omnes à recta via aberrarunt, omnes inutiles ac improbi facti sunt, ac vt verbo finiam, ne vñus quidem est qui tantil lum boni rectiq; peragat.

R. Sane hac autoritate nihil clarius, potentius, firmiusq; dici, aut cogitari potest ad propulsandam prosternendamq; hominis arrogantiam.

P. En tibi alterum quoq; diuinum ac cœlestē pronuntiatum nihilo priore obscurius. Sepulchri profundi tetriq; persimilimum est humanum guttur, linguae mortaliū doloso ac fraudulentī melle conditē sunt, labia veneno aspidum perfusa pertinctaq;.

D. I.

R. E.

EPISTOLA PAVLI AD

R. Egregia sane similitudine utitur Propheta.
Etenim quemadmodum sepulchra cadaverum pu-
tidissimum ac terribilium exhalant foetorem atq;
etiam viuis corporibus pestilentem: Sic etiam ex im-
purissimo corrupti hominis pectore nil nisi spur-
cum facit q; prodit. Ac preterea non peius gra-
uius ve nocent serpentes veneno, quam homines lin-
guæ vitio.

Psa. 9. 7. P. Rem tenes. Sed addit etiam Propheta,
14. homines ipsos ex ore faces execrationē at-
que amarulentia accensas ejaculari.

R. Ita prorsus comparatum est humanum inge-
nium, diuina luce ac fide vacuum.

Esa. 59. 7. P. Neque vero silentio preterire possū illud
15. cuiusdam preclarissimii vatis in eandem sen-
Pro. 1. 16 tētiam. Pedibus (inquit) manibusque ad pro-
Psa. 13. 1 fundendum humanum sanguinem conten-
dunt. Tantū autem abest, vt pacem colere
2. 12. 1. 6 cū hominibus velint, vt omnia studia sua ad
17. alios omnes perdendos, cōterendos, misere-
que affligendos conferant, vt pote qui pacis
viam nequaquam norint.

R. Hei mihi quot huiusmodi quamque deploran-
dis exemplis hac nostra, infelicitissima tempora re-
dundant, bellis, homicidijs, latrocinijs, omnisq; ge-
neris sceleribus.

18. P. Postremo, singulis enumeratis, omnium
Psa. 35. 2 malorum fōtem ac scaturiginem Propheta
" indicat, ne inpe supinam quandam securita-
tem,

tem, omni timore numinis prorsus vacuam.

R. Miram certe, minimeque adumbratam, sed expressam viuamque hominis spiritu diuino carentis formam ac imaginem ob oculos mihi posuisti, Imo vero singulas quasque partes graphicè depinxisti. Illis enim verbis diuini spiritus hominem ipsum per se iustitia destitutum esse demonstrat. Deinde veram intelligentiam ac cognitionem detrahit. Postremò propensum ac proclive ad omnem turpitudinem peccandi que illecebram ingenium ostendit. Hancque descriptionem ad omne genus hominum pertinere docet omni sublata prærogativa. Ecquis autem non miretur tam viuis expressisque ac germanis coloribus humanam progeniem tam accuratè depictam? Quod si præterea detrahias Dei timorem ac reverentiam ex hominum mentibus, quid queso tam sanctum esse potest, quod ipsum non sint suis vitiorum sordibus violare & contaminatur? Et tamen Iudaici populi tanta est pertinacia et arrogatio, ut et se ab omni crimine immunes iacent, & verò gentes exteris duntaxat illis sceleribus censeant esse infames & inquinatas.

P. Atqui fateantur necesse est, quod ipsi satis exploratum habent, legis precepta & comminationes ad eos propriè pertinere, qui iugo legis ipsius ceruices summisserunt. Quod si ita est, illi certè primi omnium legi legisque condemnatione tenentur.

R. Ita Videtur. Ratio, n. Postulat, ut quemad-

D. 2. mo-

EPISTOLA PAVLI AD

modum proposita sunt legem obseruantibus premia:
sic etiam poenas commeruisse granissimas censeantur,
si legem violauerint. Sed quorsum illa tam copiose
a diuinis uirtibus predicta & explicata fuerunt.

P. Ut ne mussare quidem quisquam ex universo mortalium genere pre superbia audiat, nedum magnificè se ostentare, ut, inquam, omnes, siue getes, siue Iudei, digito, quod aiunt, compescat labellum. Sed potius ut suam culpam suamque fæditatem agnoscant, atque ita sibi male consij, tandem aliquando omnes ubique Dei potentie fasces summittant, eique totos se dedant.

R. Quid ita?

P. Quoniam nemo est omnium hominum,
20. quamvis omnibus legis siue naturalis siue scriptae operibus instructissimus & ornatisimus, qui iustitiae laudem a diuino iudicio affere possit, ita ut iustus suapte industria cœseri debeat, si fide careat, que sola numinis benevolentiam amplexatur.

R. Eo igitur omnis isthac referenda est oratio, ut statuamus nec Iudaos scripta nec gentes innate legis vi atque operibus, posse ante diuina maiestatis tribunal pro iustis haberi. Tanta est universa natura corruptio, tantaque depravatio, nisi spiritus carnis opera & beneficio suis quodammodo restituatur natalibus. Quid enim ex immundare potest oriri mundi? quid, ne perfecti ex imperfecta! Sed

de-

doce, quæso, quis iam restat legis usus.

P. Est procul dubio & magnus & copiosus. Sed ille imprimis eximus, quod lex ipsa hominibus, alioqui cæcutientibus, sua vitia ponit ob oculos, ita ut inuiti cogatur ea agnoscere. Est enim nobis speculi cuiusdā clarrisimi instar ad nostras maculas dispiciendas.

*Lex est instar
speculi.*

R. Ita res habet, & hoc ipsum tum alienis tum meo quoque ipsius exemplo didici, nisi oculos in legē ipsam intendamus tanquam in speculū, omnes ad sua cuiusq; vitia talpa fore caciiores. Sed obsecro te postquam errata peccataq; nostra legis indicio deprehenderimus, unde petenda erit remissio, aut unde accersenda nostrorū animorū morbis medicina.

P. Ex ipso Euangeliō, ceu salutis eternæ. 12. iucundissimo nuncio, quo Deus suam erga nos benevolentiam & misericordiam exercit. Eo enim ipso, citra legis adminiculū aut beneficium, suam Deus ipse iustitiam, non inquā legis, sed suam ipsius, fidei manu suscipiendo amplexandamque demonstrat, illamque animis nostris sui spiritus vi infert ac insculpit vna cum toto virtutuni cho-ro, innocentia, sanctitate, mundicia, modestia, probitate, charitate, & spe. Illa enim omnia ab illo, tanquam ab inexhausto fonte, in humanos animos deriuantur. Et quamvis hactenus ad legem tantummodo, Iudeorum inscitia non quidē omnium, sed quam-

Supra. 2.

17.

D. 3. pluris

EPISTOLA PAVLIA AD

plurimorum fuerit detorta hęc de qua lo-
quimur, diuina iustitia: clarissimis tamē, non
Prophetarum modō, Sed Legis etiā ipsius ac
Mosis testimonijs confirmata & comproba-
ta semper fuit, tantū abest ut hęc fidei iu-
stitia hominum ingenij & artificij fuerit
excogitata.

R. *Quid hac oratione dici potest clarius, quid-
ve utilius, aut uberior? Hinc enim constat, non in
legis operibus, sed in fidei iustitia fiduciam omnem
salutis tūm Iudeis tūm gentibus esse collocandam.
Nam quūm ea ipsa iustitia, Dei sit iustitia, ac pro-
inde eius autor ipse sit Deus, non est dubium eam
plurimum ac solam apud tribunal Dei omnipoten-
tis esse valitaram, præsertim quūm ab hominibus
non sit effecta, sed ab ipso Deo orta eiusque oraculis
illustrata. Sed quanam est tam preciosa tamque
salutaris iustitiae perfruenda ratio?*

Int.

Rep.

P. Tota eius iustitiae consequendæ summa
in fide erga Christum ac sincero intimoque
sensu & fiducia diuinę bonitatis in Christo
ac per Christum nobis propositę versatur.
Ea ipsa fides cælitus ad nos delatā per Chri-
stum veram ac solidā sanctitatem & inno-
centiam iustitiamq; amplexatur, Euangelio
explicatam. Atque porró illa Euangelica di-
uinaque iusticia ad omnes, sine ullo discri-
mine, pertinet, propterea quod omnes citra
yllam exceptionē peccauerūt, ac peccati ty-
rannidię

rahnidi sese obnoxios reddiderunt. Ob eamque causam ope ac fauore gloriose ac immortalis Dei maximè indigent, à cuius benignitate ipsi per sese tantum adsumunt, quātum tēterrium hominis peccatum à splendidissima Dei gloria abhorret.

R. Nil hac doctrina utilius, nil suauius esse auctoriter potest, animis præsertim tyrannide peccati legisque accusatione afflictis. Eaenim docet tūm nostris egreditur inib[us] profectam à Deo medicinam, cuiusque utende rationem ac usum eius manu porrigi, que omnia fide ac certa diuina benevolentia fiducia percipiuntur: tūm etiam hoc beneficium omnium esse commune popolorum, ne quis preposterior sentiens de diuina bonitate, seipso excludat à tanti beneficij fruitione. Verum enim uero quūm Deus nos ipsa fide, veluti instrumento, iustos, sanctos, filiosque suos efficere decreuerit, quam censes nobis compendiariam esse rationē assequendi hanc fidem? aut quibus meritis nos insinuare poterimus in diuinam gratiam, ut ipsam deneremus?

P. Hac in parte melius edoctum te cupio. Nullis enim nostris meritis aut recte factis Deus adduci potest (ut pote quæ nulla sunt) ut fidem nobis ingeneret, & sanctos iustosq; efficiat ac in filios adoptet: Sed sola meraq; gratia, benignitate, liberalitate, omnes homines tanto tamque incredibili beneficio afficit.

D.4. R.Tanto

EPISTOLA PAULI AD

R. Tantò meliore animo ac spe miseras homines peccatis obnoxias esse oportet, quóniam suam salutem apud tam fiduciam tamque amicum creátorem & patrem confidant esse depositam. Sed qua nítitur re hæc ipsa Dei benivolentia amicitiaque?

25. P. Redemptione, inquam, humani generis per Iesum Christum perfecta, ut pote quem Ephe. 1. 4. aeternus pater iam ante res omnes conditas Gen. 3. 16. omnemque temporis memoriam decreuerat peccatorum omnium fore expiatorem, in eorum gratiam qui fiduciam suam in eius sanguine haberent positam.

R. O Vocem aeternæ consecrandam memoriæ, ut semper erecti sint hominum animi ad gratias immortales Deo agendas, ut pote quorum causa dignatus sit clementissimus pater suum aeternū sermone carnē fieri, quo inexhausti diuina bonitatis thesauri Adamo natis recluderentur, depromerenturque. Nunc intelligo illum aeternum sermonem carnem factum esse nostræ redemptioñis λύτρον ipsumque nobis esse instar illius propiciatoriij antiqui, quo arca ac lex ipsa intra illam conclusa tegebatur. Ita tamen, ut inde tanquam ex uberrimo promptuario gloria diuina in populum diuinum diffundetur. Sic enim diuimus ille sermo carne assumpta nos non solum à legis execratione regit, sed etiam protegit liberatque, nosque de diuina philanthropia reddit certissimos, si modó fiduciam nostram in eius ipsis sanguine collocamus. Is enim nobis in Moses

Mosis locum & Aaronis successio summus rex ac eternus Pontifex. Sed unde tanta Deo erga genus humanum benevolentia extiterit, explica.

P. Ex eo proculdubio, quod decreuerat tandem aliquando mortalibus suam iustitiam luce ipsa reddere clariorem: Tum remittens omnium hominum delectis, que ad hodiernum usque diem Deus Opt: Max: prosua ^{26.} incredibili clementia vel dissimulauit, vel toleravit: Tum etiam peccatis eorum, qui adhuc spirant, ac imposterū spiritū hunc communēq; hausturi sunt, cōdonandis ac delendis: ut ita palam omnibus appareat, Deum esse iustum: Non solum quia iustitia preditus sit ipse, sed etiam quia iustitiam quoque suam illorum animis affundat, qui fidem totam in Christo suo habent positam & collocatam.

R. Sic prorsus esse confido. Itaque perpetuo tantum beneficium in memoria habere conuenit, quibus beneficia divina contingit Christofrui, Prophetæ, ad percipiendam patris caelestis voluntatem: Tum etiam Pontifice, qui suo sanguine fedus à patre nobiscum initum obsignauit: Postremo Rege potentissimo, ut animis nostris presu, usque spiritu nos gubernet.

P. Vides ergo que sint humanæ salutis causa. Nunc itaque si quis Iudeum percōtetur, Ecquid sibi relictum putet quo gloriari possit

EPISTOLA PAULINA AD

fit aut debeat, quid respondeat? Imo vero tu pro illo, si placet, responde, et quid sentias, explica.

R. Nil, ita me Deus amet, nil inquam video cum animo efferriri aut iactare se suam ut prerogativam debeat. Exclusa est enim omnis glorianda ratio.

P. Porro si rogem vtrum habeant Israëlitæ ab ipsa lege, bonarum actionum norma, quod se prestare cœteris existimare debeat: Tantam ne vim habere possunt splendidissima illorum opera, ut tantos Iudeis spiritus facere merito possint? Quid ille quæso?

R. Opinor magis mutum quam pescem, ut dicatur, futurum. Quomodo enim vlla hominum actiones tanti apud Deum esse aut videri possunt?

P. Consentaneum est igitur, doctrina fidei vniuersum genus hominum omni arrogancia, superbia, contumacia, & ostentatione spoliari, ac necesse omnino esse omnem rerum omnium gloriam ad vnum Deum referre.

R. Hoc ipsum prefecto mihi videtur extra omnem controversiam positum,

28. P. Itaque sic habendum est (quo nil dici cogitari ve potest sanctius aut verius) homines fide iustos censeri, fieri, ac in filiorū numerum à summo patre cœlesti adoptari, absque legis operibus meritisue ex hominum factis

factis promanantibus.

R. Si fide ipsa, non autem lege diuine, patet facta est mortalibus ad institutam, ad salutem, adque vitam eternam via, non est quod Iudei gentibus ceteris obirent inuidentque.

P. Nihil omnino. Quis enim eorum tam 29.
stupidus tamq; ignarus est rerum diuinarum,
vt in animu inducere possit, Deum iudicorū
esse, ac non etiam reliquarum gentium? Pro-
cul dubio Deus etiam gentium omnium at-
que nationum Deus est, qui vult omnes sal-
uos fieri, & ad sui agnitionem venire.

*lege; iudiciorū
tantūmodo De-
um esse,
I.Ti. 2.4*

R. Sequitur ergo eandē esse circuncisionis ac pre-
putij rationem, quod ad salutem spectat.

P. Aut eandem certe, aut parē. Propferea 30.
quod cūm Deus unus ipse sit, omniumq; ho-
minum communis creator, unam etiam reti-
net seruandi generis humani rationem. Si
quidem circūcisos ex fide iustificat, prepū-
tiatos autem per fidē pro iustis ducit ac pro
suis habet.

R. Atqui hic me torquet scrupulus, quod videris 31.
fidei doctrina legem ipsiusque dignitatem prorsus
conuellere.

P. Minime Gentium! Tantum enim abest
vt legem euertere fide cogitemus, vt illam
haec ipsa maximē confirmare, fulcire, ac sta-
bilire conemur. Quod suo loco à nobis cla-
rissim

EPISTOLA PAVLICÆ AD

risimè demonstrabitur. Nam quum Christus finis legis sit, perfectio, & scopus, lex vero quasi quedam ad Christum paedagogia & institutio(vt pote quæ, non ut possumus mandata diuina exequi, præstet, sed exequendi necessitatem demonstret) quantum, quoque ornatus ac dignitatis ex fide ad legem accedit, quum exequende legis facultatem per spiritum Christi fidei doctrinam ostendimus?

Cap. 4. 1. R. In legem satis multa abs te dicta sunt, Paulæ, verius(ut quidem censco) quam plausibilius. Sed infra hac de re fusius. At quanta autoritatis fuerit semper Abrahamus apud Israëlitas ob bona sua opera nosti. Ea tamen tota dignitas correre videbitur, si suapte industria nihil est iustitia ac innocentia asecutus: aut tu aliquem fructu asigna illorum bonorum operum, quibus egregie fuit insignitus.

.2 P. Non mediocrem (fateor) bonis, pijs, studiosisq; factis gloriam sibi comparasset ac iustitiae laudé, si ex suis operibus iustus euasisset Abrahamus, sed hæc laus aut in ipso resideret, aut apud homines tantum locum haberet, apud Deum verò minime omnium.

R. Quanam verò istuc ratione factum sit, explica.

3. P. Imò ipsæ sacræ literæ satis superq; istud Gen. 15. 9 declarat. Sic enim proditum est literis: Deo Gal. 3. 6. credidit Abrahamus, eaq; vera fides illi pro Jac. 2. 23. iustitia ducta fuit.

R. Agnosce

R. Agnosco veteris fæderis testimonium, atque ipsum
ambabus manibus amplexor. Sed quorsum istuc?

P. Audies: habe temporis illius rationem siue
circunstantiam. Nondum enim lex extite-
rat, quæ postea per Mosem lata fuit, adeò ut
quicquid egerit tunc temporis Abrahamus,
legi scriptæ acceptum ferre non debeat. Nō
ergo poterat legis executione gloriari. Ob
idque Deus illo suo oraculo affirmat Abra-
hamum à se iustificatum fide fuisse.
3.

R. Hoccine argumento totum negotium putas
eße confectum?

P. Quia etiam totam rem melius intelli-
ges, si mercede in cum dono conferamus. Nā
,, ei qui opus facit, merces nō beneficij, sed de-
biti locū habet. Ei autē qui non opus facit,
sed fidem habet ex improbo insontem faci-
enti: fides eius firma atque constans inno-
centiaz dicitur. Etenim si quis suo sibi labo-
re, industria, opera, rem aliquam promeruit
& quæsivit, non beneficium est aut gratia si
eam adipiscitur, sed æquum & debitum. At
si quis non agit ea quibus rem illam prome-
teatur (quod de homine vero verius est) sed
Dei bonitatem & philanthropiam ita sen-
tit, gustat, atque experitur, vt credat se illius
planè misericordia, nulla sua opera, apud ip-
sum in sontem haberi: huic quidem non de-
biti, sed beneficij loco gratis datur innocē-
tia,

EPISTOLA PAVLI AD

tiā, eique iustitiae atque innocentie dūcitur
firma in iustificantem fidēs.

R. Planè assentior huic argumento. Nam quod
.. gratis alicui imputatur, non in mercedis aut meri-
.. ti loco ponendum est, sed beneficentiae adscribendū
.. diuinæ. Tum etiam ea fides propter quam iustitia
.. nos donat Deus, ab eo ipso animis nostris infundi-
.. tur, idque mera ipsius liberalitate ac benevolentia,
.. nulla meritorū ratione habita, qua miseri peccato-
.. res villo modo venditare ac ostentare possint. Sed
habes ne aliquid amplius de ea ipsa re dicere?

6. P. En tibi insuper Prophetæ Regij lucu-
lentam autoritatem, quæ beatitudinem homi-
nis demonstrat cui Deus & peccata condo-
nauerit, & iustitiam impertierit suam. Beati

Psa. 32. 1
7. 8. sunt (inquit ille) quibus iniquitates remissæ,
& peccatorum tecta est fæditas. Beatus (in-
quam) est ille, cui Deus vitia sua non impu-
tauit. Reliqua quæ Psalmus continet tu eti-
am attentissimè expendes, atque huic nego-
tio applicabis.

R. Quam turpiter igitur hallucinantur ij, qui
tot fælicitatis atque beatificationis genera commi-
niscuntur, tamq; varias de illa ipsa dicunt senten-
cias? Ac, ut Philosophos omittā, quam impie pīj, ac
imprudenter prudentes videri debet, qui presumptæ
nescio qua beatitate, nullū recusant laborem ut pro
suis peccatis satisficiāt, quīm tamē ille diuinus va-
tes remitti condonariq; hominibus, mera Dei boni-
tate præficatur? Neq; id solum, sed etiam ut magis-

magis-

magis que collapsi erigatur animi, ea calari quodam modo tegique ac preteriri affirmat, ne in indicis i- rati oculos aliquando incurvant. Quantum autem hac ratio tegedi vitia discrepat ab illa ratione quā Adamus inierat, ut sicut in folijs suum scelus cela- ret Deum, si fieri potuisset? Ille enim campestribus Gen. 3. 2. se se tegere voluit: suos autem Deus Christi iustitia, splendidissima veste, in ipso Christo induit. Quod si liceret per otium reliquas partes illius Psalmi e- Ro. 13.14. nuclease, quod, quantumq; animis solatum affer- ret? Etenim qui in beatorum illorum numero ce- Psal. 32. sendi sunt, omni dolo ac fraude vacare debent, ad diuinam misericordiā configere, per quam(de- letis vitiorum sordibus, iustitiaque fidei compara- ta) omnia sua studia ad pietatem iustitiamque cū hominibus colendam conferant. Omitto cetera illa quidem preclara. Sed(ut ad institutum redeat oratio) etiam atque etiam inculcandum est illud: Numnam ante circumcisō, aut post circum- 9. cisionem Abraham illa contigerit beatitas. Deinde etiam an ista beatificatio ad circuncisos tantum pertineat, an etiam præputiatis offerri possit, quūm asserueris fidē Abraham iustitia loco ductam fu- isse. Dic etiam disertè: In præputione, an in circum- cisione ea imputatio atq; iustificatio facta est?

P. Non sanè in circumcisō hoc ille be- 10. neficiū accepit, sed quūm adhuc præputi- atus esset, illi suam benevolētiā, suam cle- mētiā, suam gratiam, Optimus pater ma- nifestauit, iustitiamque impertijt. Id enim clarissime

EPISTOLA PAVLICORI

Ge. 17. 11 clarissimē docent sacrā literā, quā decla-
11. rant Abrahāmo circumcisōnem fuisse signi-
cūsdam ac tesserē vice p̄̄scriptā, & qua-
si quoddam pignus iustitiae fidei, qua p̄̄-
ditus erat etiam tum quū adhuc circumci-
sus minimē esset. Ut, inquam, pater omniū
fidentium haberetur, & eius exemplo p̄̄-
putiatus quisque sibi ductam iri iustitiae su-
am speraret fidem.

R. Liquet igitur quū quatuordecim ante annis
iustificatus fuerit Abrahāmus, quā circuncisōs,
non ipsam quidē circumcisōnem fuisse iustificatio-
nis causam, utpote quā secuta sit, sed sigillū potius,
ut facile intueri possint errorem suum Israēlitā,
Esay. 1. qui tantum tribuant caruncula cuiusdam ampu-
tationi, quasi verō Deo ceremonia (quamvis ab ip-
Psal. 50. so instituta) placeant, si vera viuaque fide vacue
sint. Quem tamen errorem imitari perperam mi-
hi videntur Christianorum quidam, qui nihil ha-
bent Christiani, praterquam quod aqua lustrali
tinēti sunt in Christi nomen. Preterea si p̄̄putia-
tus adhuc Abrahāmus Deo tam charus gratus
que fuit ob solam fidem: quam erectis animis quam-
que firma spe Gentiles omnes p̄̄putiatis esse con-
uenit, si modo Deus Optimus Maximus digna-
tus illis fuerit iustitia præstantissimum donum pro
sua immensa misericordia largiri? Imo etiam hinc
apparet, minimē tolerandam esse Iudeorum arro-
gantiam, qui sola freti circumcisōne, miseras Gentes
auersantur, & à salutis aeterna aditu summonere
volunt.

volunt. Nam nunc luce clarior est, non minus ad Gentiles quam ad Iudeos salutem pertinere quum Abrahamus gentilis cum esset iustificatus fuerit, id est, per fidem in numerū filiorum Dei cooptatus.

P. Sed interim meminisse opus est Patrem 12.
fidentiū esse Abrahamū. Quod cùm ita sit, Israēlitarum quoque pater habendūs est, id que verporum etiam, eorū duntaxat, qui nō solū Abrahamo carnis propagatione prōgnati sunt, sed eius fidem vestigijs suis sequuntur, quam ante circumcisioṇē nactus est.

R. Ex hoc maximè elucescit admiranda Dei era-
ga vniuersum hominum genus bonitas atque phi-
lanthropia, Iudeos aquè ac Gentiles complexa, pro-
posito omnibus Abrahami exemplo quasi quodam
typo, ad quem suos animos utrique componant: tū
eius fidem erga diuinās promissiones, tum singula-
rem eius ipsius obseruantiam ac obedientiam, nec
non etiam rerum omnium humanarum contemp-
tionem, ceterasque egregias virtutes, circuncisionis
signo expressas, imitando. Sed tamen in luto mihi
adhuc herere videor, qui sic animum induxerim:
legem Iudeis fuisse à Deo latam, non quidem frus-
trā, sed potius ut esset certa quedam ad salutem
via, & quoddam iustitia compendium.

P. Atqui ille ipse Abrahamus insignis Iu- 13.
deorū Patriarcha, quam assecutus est promis-
sionem orbis hereditatem possidendi, eam
nec ipse nec ipsius progenies propter legem

EPISTOLA PAVLI AD

Villam villaque legis opera est consecutus: sed propter eam , qua iustificatus est , fidem, seu fidei iustitiam malis appellare . Sic enim habeto , Abrahamum Deo in gratiam admissum & iustitię laude ornatum, non ob id ipsum quod illam suis egregijs virtutibus promeruissest, sed quod verbis diuinis fidem adhibuisset firmissimam.

R. Ita esse credo . Sed interim doceri abs te velim ecquid incommodi aut detrimenti fore putas, si praeceptis legis diuinæ exequendis (utpote qua sit expressa dei voluntas) iustitiam, salutem, diuinamq; gratiam ambiamus?

14. P. Plurimum profectò . Nam si solis legis sectatoribus obseruatoribusque hereditatis ius competeteret, nullus esset fidei usus, nulla utilitas. Tùm etiam promissa vana & irrita meritò haberentur.

R. Optandum potius ut et sua constet promissis fides, eaque duce ad salutē rectā tendamus . Quid autem si fidei legem adhibuerimus comitem, ut ex utraque constet nostra iustitia?

15. P. Nil poscit homini contingere optabilius, si modò diuinam legem prestare vellet aut posset. Sed quoniam ita comparata est humana natura, ut legum vinculis adstringi nollit, adeoque nitatur in vetitum ac deteriora sequatur : ad quid aliud efficax homini lex esse queat, nisi ut irā diuinam cōtra hominem

minem sui contemptorem contorqueat? Pa-
rataim, scilicet, certam esse pestem ijs, qui di-
uina edicta violarint, Deique voluntati mo-
rem non gesserint.

R. Igitur quemadmodum promissionibus di-
uina cernitur gratia: ita etiā diuina ultio lege, tan-
quam telo, utitur in hominum vitia. Sic enim ego
ipse mihi conscius sum, quūm in legem intueor: mi-
bi videor miser ad diuinum fisti tribunal, ubi quasi
in speculo mihi meis propositis sceleribus, totus ani-
mo et corpore cohorresco, ob accensam iudicis in me
iram grauisimam ac infestissimam. Ex quo mirū
in animo meo accenditur legis odium, quamvis vel
inuitus agnoscamus meritas peccatis meis infligi pae-
nas, qui Deo non obtemperauerim.

P. Certè tantū abest lex ipsa ut iustitiam
conciliet, yt nisi ipsa esset, vix ullus esset pec-
cati sensus. Tūm enim peccatum admitti-
tur, quūm quis rectitudinis lineas seu can-
cellos transgreditur: eos autem lex ipsa pre-
scribit. Aufer igitur legem legisque limites,
quod transgrediare non erit: Contrà verò
legem propone & promulga, continuò ex
hominum peruicacia existit transgressio.

R. Istud sāne accurata animaduersione dignum
videtur: hac enim oratione infirmitatem humani
ingenij demonstras, imò verò totius hominis corrup-
tionem, ne dicam depravationem, quæ tota diamet-
ro distat ab ea, quam Deus efflagitat, innocentia.

E. 2.   unde

• EPISTOLA PAVLI AD

Vnde fit, ut quām lex diuina tantam perfectionem
integritatemque à nobis exigat, quātā nemo ho-
minum prestare nec vult nec potest: nos nostræ im-
becillitatis peruersitatisque conscijs, vix viro modo
possimus fiduciam nostram in Dei lenitate ac cle-
mentia, qui legis ipsius autor est, collocare. Lex e-
nī nullum facit urgendi, cogendi, minandi, tor-
quendi finem.

16. P. Itaque immortales Deo gratias agere
oportet, qui omnes, qui in Abrahami semi-
ne numerantur, hereditatem æternam vo-
luit non lege, sed fide cernere, ut ea ipsa di-
uinę gratię liberalitatisque fundamētis nix-
a, nec amoueri possit, & constans, firma, ac
eterna permaneat.

R. Quid tu hac seminis voce intelligis?

17. P. Quotquot usquam sunt gentium om-
niū atque locorum homines, quos vera fi-
des Abrahāmo, omnium credentium patri,
in filios adoptauerit, nedum qui legis oracu-
la perceperunt, Mosique discipuli vocitan-
tur: Sic enim literis proditum est, Abra-
hamum illum ab ipso Deo Patrem quamplu-
rimarum nationum & populorum esse no-
minatum.

R. Video quorsum ista tendant. Hoc enim illud
est, quod Abrahāmus nominatus est, qui antea A-
bramus vocabatur. Ut hac appellatione subinde re-
petita diuinę promissionis identidem admoneretur.

Qui

Qui mos etiam ad posteros ab illo suo parente dimanauit: qui simul infantes & circuncidere & nomina illis indere consueuerunt, ut auditis nominibus cum impositis, fœderis quoque recordarentur. Sed, ut hoc omittamus, videris mihi parum consentanea docere, qui temporanea & mundana (ut videtur) promissa, eaque iam exhibita, ad res spirituales (ut pote ad eam quæ fide sit adoptionem alia quæ huinsmodi) transferas. Nam ipse literæ testantur sua Deum promissa abunde præstítisse Abraham, quem ita multarum gentium patrem designauit, primum, quando ex eius filio Ismaële (quem ex Agare sustulerat) duodecim tribus potentissimas nobilissimasque excitauit. Deinde ex Isaaci filio Iacobototidem florentissimas familias procreauit. Postremò quanta quamque infinita progenies Idumæorū existit? Adde etiam quot quamque multos ex Chetura posteros in lucem edidit. Ita fit ut latius longiusque prorogare diuinæ promissionis fines nihil opus esse videatur, nisi forte malis occultiores quasdiam subtilioresque allegorias attexere.

P. Minimè verò. Sed attollendi sunt in cœlum imò in Deum ipsum animorum oculi, neque in has tantummodo terras defigēdi. Quùm n. dico Abraham multarum gentium ac populorum patrem fuisse à Deo designatum: non ego quidem mundum ipsum intueor, sed Deum ipsum, deum inquam potentissimum, & cui fidem Abrahamus per-

E. 3. omnia

EPISTOLA PAVLI AD

omnia adhibuit, & qui mortuos ab inferis
excitare potest, & qui ea quę nondum exti-
terunt tam certò tamque nominatim sibi re-
presentat, quām ea quę sunt präsentia. Adeò
sicuti nil esse potest non ab eo profectum, I-
ta nil est quod non ab eo proficisci posse.

R. Duo mihi abs te, ni fallor, significari vi-
dentur. Unum quantum interfit inter Abraha-
mi filios quorum alij generis nobilitate elati, se
Abrahamidas esse et haber i glorian tur: Alij verò
fide in filios Abrahami adoptati sunt. Ut enim
illi mundo se se venditant: ita hi Deo soli noti ac
manifesti sunt. Illi carne prognati, hi fide ascen-
ti sunt. Illi carne tenus Abrahamum patrem
agnoscunt, hi spiritu ac fide illius filij censemur.
Illi deinde obseruo, quām mirabiliter hic re-
splenduit diuina virtus, quanixus Abrahamus
res admirabiles ac supra naturam positas animo ac
fide percepit & complexus est. Quid enim est
quod non diuina posse potentia? In ea igitur si fi-
duciam nostram collocatam habuerimus, nunquā
inclinari, nunquam moueri, nunquā labescere pote-
rit. Ceterū ut memoria qua abs te antea dicta
sunt repetam: Primum. n. ostendisti Iudeos iuxta
et gracos (quibus appellationibus uniuersum ho-
minum genus continetur) ita peccato esse manci-
patos, ut nullis suis actionibus aut meritis in grati-
am cum deo redire queant. Itaque unicam superes-
se ad salutem viam, nempe fidem ipsam, quam spi-
ritus diuinus nostris inserit inspiratque mentibus,

CHIUS

cu*nus auxilio natiui viti⁹ radices ex animis euellit*, ..
diffidentiamque sine incredulitatem longe à cordi- ..
b⁹s nostris summoet, dubitationemque de diuina ..
misericordia ac diuina ira metum è pectorib⁹s ex- ..
cuit, quem Sathanas falsis persuasionibus incusse- ..
rat. Deinde etiam demonstratum est, tantam esse ..
vim fidei, ut homo per se omni flagitorum genere ..
septus, diuina ornetur iustitia ac sanctitate, qua Deo ..
gratus acceptusque esse possit. Verum enim uero ..
bisce temporibus quamplurimos video in fidei ne-
gotio hallucinari. Quorum alij fidem arbitrantur ..
opinionem tantum aut persuasionem esse humanam ..
ex lectione scripturarum, aut humanarum concio-
num auditu comparatam. Alij prater modum hac ..
ipsa fictitia & imaginaria fide superbiunt & glori-
antur: quæcum⁹ infrugifera sit nullosque fructus e-
dat, vulgo figmentum quoddam hominum huma-
naque imaginatio indicatur. Itaque etiam atque
etiam obsecro eam ut mihi viuis depingas colori-
b⁹s, expressamq; eius imaginē quasi ob oculos subij-
cias, quæ tam altè animo insideat, ut nihil ficti, ni-
hil simulati, nihil vani mihi ipsi configam. Et ne
ab instituto discedamus, illam fidelis hominis effi-
giem in ipso Abrahamo demonstra. Ec quid ille fe-
cerit illa cœlesti fidei luce illustratus.

P. Tanta fuit illius diuini viri virtus fidei
 ac tam penitus infixa animo, ut oraculis ac
 promissionibus fretus, nil omnino dubita-
 rit. Et quamuis omnia supra spē omnē esse
 posita viderentur, ut quidē sunt res huma-

E.4. nꝫ, spē

18. Abrahamus
 fides quānsa.
 Gen. 15.5

Fallūnatio
 quamplurimorū
 in fidei negotio.

EPISTOLA PAVLI AD

næ : spe tamen ipsa omnem sperandi difficultatem superauit, crediditq; se quām plurimarum fore genitium patrem.

R. In hoc ipso tanquam mundissimo speculo mihi videor fidei vim proprius intueri. Non enim eam esse historicam quandam cognitionem, aut vanam leuemque opinionem ac scientiam veri, sed quasi quoddam celeste iubar & flagrantissimum ignem, quo & humana prudentia consumatur, & fidelis animus sese totum credit Deo, seque supra mundana omnia in cœlum usque attollit. Adeò ut non solum inaspeptabilia, sed etiam suo iudicio repugnantia indubitata complectatur fide. Sed ad quem illa scopum suos intendit oculos, si placet indica.

P. In æterni numinis manifestatione cœlestiaque oracula. Ac præsertim in illud vaticinium, quo eum ita affatus est Deus : Sic erit inquit, semen tuum, ut stellas cœli ac maris arenam esse vides, immensum videlicet ac propè infinitum.

R. Valeant igitur humanæ cogitationes inventionesque, & solis promissionibus diuinis fides nitatur. Cuius tum maxime fructū percipimus, quum diuina Maiestas sue benignitatis ac misericordia sensum ac testimonium nostris inserit mentibus, unde facile ceteræ virtutes emergunt. Sed quid habes adhuc de Abrahami fide dicere ?

19. P. Profecto illud accurate considerandum est

Vis fidei.
gratia sit.

Gen. 15. 5

est, quod tantam tamque constantem Deo fidem adhibuerit, ut de promissis diuinis nil omnino dubitarit, tametsi ad quamvis fidem infirmandam (ut est præsertim infirmitatis humanæ ingenium) quasi inexpugnabilis aries videretur, tunc sui exoleti confectique senio corporis imbecillitas (ut pote qui centenarius esset) tum etiam effæta e-mortuaque Saræ vulua. Quæ enim spes istuc ætatis esse poterat procreandorum liberos?

R. Rem certe miram narras, ne dicam prodigiam. Hoc (ut arbitror) confectum esse cupis, à rerum humanarum contemplatione in cœlum oculos esse attollendos: nec tam hominum prudentiam quam Dei potentiam fide esse amplectendam. In ijs enim, quæ præter naturam sunt, nullus est humanae prudentiae locus, quare si secutus fuisset magistrum de promissionibus diuinis fortasse dubitare potuisset: ea vero spreta prateritaque, sui semper similis, constans, inuictusque perseverauit.

P. Adde etiam, quod præstantissimus ille 20. Patriarcha nec ad ambigendum, nec ad disputandum curiosiusque inquirendum jncubuit, nec ullam diffidentia senestrarum aperuit.

R. Animum magnum inuictumque mihi narras. Quantas enim turbas tragediasq; in hominum animis excitat diffidentia? nullum enim faciunt dis-

PISTOLA PAVLI AD

unt disputandi, percontandi, scrutandi que finem mortales, quoties semel diffidere aut solliciti esse cœperunt, prasertim in rebus diuinis. Adeo ut vix ante nobis persuadeamus aliquid magni Deum posse prestare, nisi præstandi rationem teneamus.

P. Imò verò ille non solum non incredulitate lapsus est, aut titubauit tantillum: sed etiam fidei vires confirmauit, auxitque, aut potius fidei robore cœlesti alacrior, vegetior, validiorq; extitit.

R. Ego quidem sic statuo, vix fieri posse, ut omnino diuinis promissis fides adhibeatur, quin aliqua ante pugna contra humanam dubitationem ac infidelitatem depugnata sit, sed diligenter opera est omnibus adhibenda, ut humanæ prudentiae omnia detrahantur retundanturque arma. Quibus si quis se suumque animum semel impeti ac vulnerari patiatur, periculum est ne de summo fidei gradu deturbetur. Sic enim Abrahamus de sua carne glorioſſimum egit triumphum, illius conſetata prostrataque sapientia, ne quid contra diuinæ promissiones moliri auderet. Sed queso te, huius sue victoriae gloriam sibi ne ille, an Deo transcripsit?

P. Omnem ille gloriā Deo acceptā tulit. Qui enim quidquam diuinæ potetiæ detrahit, detrahit & glorię. Gloriā igitur Deo dedit, & quia ab eo profectā fuile agnouit, & quia deū nihil nō posse ac potuisse credidit.

R. Istud est fidei verissimæ signum testimoniumque

Sedum vensi
ma fidei.

ROMANOS. CAP. I I I I . 30

que luculentissimum , quinque divina prouidentia evenit rerum omnium ascribimus ac fœlices successus . Alioquin illa fides (si fides dici potest) parvum sincera est , atque etiam suspicione credulitatis levitatisque non caret , qua sibi quidquam tribuit suisque viribus & actionibus gloriatur .

P. Sed expende etiam atque etiam quanti faciendum sit , quod ille indubitate fide credidit Deum omnino , quidquid promisebit , posse etiam perficere . 21.

R. Duo imprimis in Deo spectanda sunt . Bonaius voluntas , quæ promissis cernitur : ac potestia rerum præstandarum atque perfruendarum . Quibus , ut video , fides Abrahāmi fundata nixaq; fuit . Sed quid fuerit hac tanta fide consecutus , audire cupio .

P. Illa (inquam) fides imputata est illi ad iustitiā , (aut si clarius mauis) ille propter suam fidem pro iusto est habitus . Ita ut ex eo tempore sibi Deum esse propitium , beneuolum ac beneficium penitus sibi persuaserit , humana dubitatione ac diffidentia sublata . 22.

R. Admirandā fidei vim explicas , qua septus ordinatusq; homo , certò sibi statuat Deum esse beneuolum ac propitium , audetq; sese diuino tribunali sistere . Sed existimasne eodem beneficio ceteros mortales affecturum Deum , quo ipsum Abrahām est prosecutus ?

P. Maxime . Non enim eius duntaxat gratia proditū est sacris literarum monumētis illius fidem sibi fuisse ad iustitiam imputatam 23.

EPISTOLA PAVLI AD

24. tam: sed nostra quoque causa, vt eius exemplo nobis quoque imputatum iri confidamus, si modo crediderimus in eum qui Iesum D. nostrum ex mortuis excitauit, qui ipse cum propter expiationem nostrorum peccatorum traditus, tum propter nostri iustificationem suscitatus est. Ut eius mortis meditatione diffidentie peccatum ex corde nostro auferatur: resurrectionis vero, iustitiae, & nouae vite studium stabiliatur & augeatur.

R. O terque quaterque beatum humanum genus, si quidem aliqua iniicitat tanpi beneficium perfruendi cupido. Nam quis esset usus huius exempli, nisi aliqua ex eo ad nos perueniret utilitas? hoc est, nisi Abrahams exemplo excitaremur ad spem optimam in diuina bonitate collocandam? Itaque quum eum spectet tam preclara promissa, atque ad omnes homines pertineant: quis iam animum despondere possit? praeferim quum fides nostra proprium sibi habeat Christum tanquam scopum a spectabilem in quem collimet, per cuius mortem Deo reconciliatus sumus, quique peccatum ac peccati scaturiginem, id est, naturalem animi peruvicationem & impietatem diffidentie coniunctam e medio tulerit, quique sua resurrectione nos in vitam reuocauit, ut fide ac Dei benevolentia freti, iusti apud Deum acceptique esse possumus, nouaque vita studeamus. Verum ut in pauca conferamus, quae antea dicta sunt, quam ab hominibus iustitiam Deus exigat, deinde quae sit ad eam recta via, praeterea quenam

*Cur Christus
suum mortuus traditus
ex mortuis est?
iustus*

incidat.

suo

Sit fidei vis quæ iustitiam illam amplectetur, nobis satis à te demonstratum est, & explicatum. Quas tantas res tam parui fieri ab ipsis mortalibus, satis mirari non possum. Quare igitur nunc, quas utilitates & fructus is qui fide præditus est ex prædictis omnibus capiat eo tempore, quo iustus fit.

Int.

, P. Primùm omnium, nos ipsi statim atque **Cap. 5.1.** *fide iustificati sumus, pacem habemus apud Deum per Iesum Christum.*

Resp.

Fructus fidei.

R. *O suauissimum ac præciosissimum tam præstantis ac genero & fructum arboris! si quidem sublato peccato, & peccati fonte, ac diffidetia, putida deoq[ue] infesta deoq[ue] ipsius bonitate malè sentiēt: nulla amplius superest inter ipsum deū ac nos miseros mortales simultas, nullæ inimicitie: Imò singularis quedā ac incredibilis benevolentiae certitudo: adeò ut humanus animus fide præditus omni perturbatione vacare possit, & secura frui ac perpetua pace. Nā, ut dicebas, ex peccatoribus fide iusti efficimur, deinde hac iustitia Deo accepti sumus, tūm etiam in divina amicitia conquiescimus. Alioqui hac fide spoliati ac diuinæ benevolentiae fiducia, Deo inuisi sumus animis perturbatis ac inquietis, & damno obnoxij.*

“
“

P. Alter fructus fidei est arctissimo vinculo priori coniunctus, quod per eundem Christum Iesum fidemque in eum aditus nobis **Eph. 2. 23.** patefactus est in hanc gratiam, qua stamus neque animis concidimus.

Alter fructus fidei.

R. *Quis*

EPISTOLA PAVLI AD

24. tam: sed nostra quoque causa, vt eius exemplo nobis quoque imputatum iri confidamus, si modo crediderimus in eum qui Iesum D. nostrum ex mortuis excitauit, qui ipse cum propter expiationem nostrorum peccatorum traditus, tum propter nostri iustificationem suscitatus est. Ut eius mortis meditatione diffidentie peccatum ex corde nostro auferatur: resurrectionis vero, iustitiae, & nouae vite studium stabiliatur & augeatur.

R. O terque quaterque beatum humanum genus, si quidem aliqua iniuriae tanquam beneficij perfruendi cupido. Nam quis esset usus huius exempli, nisi aliqua ex eo ad nos perueniret utilitas? hoc est, nisi Abrahami exemplo excitaremur ad spem optimam in diuina bonitate collocandam? Itaque quum eo spectet tam praelatura promissa, atque ad omnes homines pertineant: quis iam animum despondere posse? praesertim quum fides nostra proprium sibi habeat Christum tanquam scopum a spectabilem in quem collimet, per cuius mortem Deo reconciliati sumus, quique peccatum ac peccati scaturiginem, id est, naturalem animi peruiciationem & impietatem diffidentie coniunctam e medio tulit, quique sua resurrectione nos in vitam reuocauit, ut fide ac Dei benevolentia freti, iusti apud Deum acceptique esse possumus, nouaque vita studeamus. Verum ut in pauca conferamus, quae antea dicta sunt, quam ab hominibus iustitiam Deus exigat, deinde quae sit ad eam recta via, præterea quenam

*Cum Christus f
sus morti tradit
et ex mortis et
iustus.*

incidat.

*sit fidei vis quæ iustitiam illam amplexetur; nobis
satis à te demonstratum est, & explicatum. Quas
tantas res tam parvifieri ab ipsis mortalibus, satis
mirari non possum. Quero igitur nunc, quas utili-
tates & fructus is qui fide prædictus est ex prædictis
omnibus capiat eo tempore, quo iustus fit.*

Int.

, P. Primum omnium, nos ipsi statim atque Cap. 5.1.
fide iustificati sumus, pacem habemus apud
Deum per Iesum Christum.

Resp.

Fructus fi-
dei.

R. *O suauissimum ac præciosissimum tam præstan-
tis ac generoſe fructum arboris! si quidem sublato
peccato, & peccati fonte, ac diffidetia, putida deoq;
infesta deoq; ipsius bonitate male sentiēte: nulla am-
plius superest inter ipsum deū ac nos miseros morta-
les simultas, nullæ inimicitiae: Imò singularis quadā
ac incredibilis benevolentie certitudo: adeò ut hu-
manus animus fide prædictus omni perturbatione
vacare poscit, & secura frui ac perpetua pace. Nā,
ut dicebas, ex peccatoribus fide iusti efficimur, de-
inde hac iustitia Deo accepti sumus, tūm etiam in
diuina amicitia conquiescimus. Alioqui hac fide
spoliati ac diuinæ benevolentiae fiducia, Deo inuisi
sumus animis perturbatis ac inquietis, & damno
obnoxij.*

“ “

P. Alter fructus fidei est arctissimo vinculo .2
priori coniunctus, quod per eundem Chri-
stum Iesum fidemque in eum aditus nobis Eph. 2. 23
patefactus est in hanc gratiam, qua stamus
neque animis concidimus.

Alter fructus
fidei.R. Quis

EPISTOLA PAVLI AD

R. *Quis non obstupescat & admiretur tantam
Dei erga homines clementiam, quos arcere à seip-
so tanquā prophanos non sustinet, sed potius ultrò
ad se inuitat ut liberè ac confidenter ad eum adea-
mus. Liber enim patet ad Deū nobis aditus, om-
nibusq; fidentibus licet imo pectore Deum sine ulla
intermissione adire, id est, colere, adorare, invocare.*

P. En tibi alium quoque fidei fructum :
quod ita iustificati spe ac expectatione di-
uinæ gloriæ nos quoq; quamvis miseri ho-
munculi gloriamur .

R. *Quid istuc verbi est? Siccine gloriari Chri-
stiani esse ducis? nisi fortè significas, quūm tanta
sit huius vita miseria, molestia, calamitas: erigen-
dos esse hominum animos certissima quadam spe
futuræ tranquillitatis ac fælicitatis, quam, qui se
affeceturum confidat, non immerito possit gloria-
ri. Est ne aliquid amplius?*

Jaco. 1.3. 3. P. Etiā. Nam nō solum recitatas ante utili-
tates percipimus, sed (quod mirere magis)
in ipsis quoq; tribulationibus & calamita-
tibus exultamus gloriaturque, nedum eas
animo alacri ac lēto perferimus.

R. *Quid verò dici potest admirabilius, quūm
tanta sit hominum vel infirmitas vel peruersitas, ut
nil peius oderint quam huius vite erumnas, quam
res aduersas, ac eam crucem quam Christus suis
quotidie perferendam imposuit. Et tamen efficit
singularis Dei erga suos iustos benevolentia, suaq;
ille.*

.. illorum animis diuinitus insita vis, ut aduersis rebus minimè frangantur, sed inde etiam voluptatem atque egregiam alacritatem animo concipiunt.

N eque verò non graue est sensibus nostris crucis pondus: Sed tamen illud eleuat paternæ charitatis ac indulgentie lenitas, à quo crux illa humeris nostris imposta est, quiq₃ nostras mentes virtute sustentat sua.

P. Et tamen est adhuc quod te etiam magis excitet. Alacriter. n. omnem molestiam subimus ac deuoramus, quoniam constat tribulatione patientiam gigni, patientia experientiam ceu probationem, experientia spem, Spes autem eam vim habet & conciliat homini, vt nunquam fallat, aut rebus expectatis frustretur.

R. Arridet mihi plurimum hæc ingeniosa gradatio, præsertim quùm propositum nostrum concludat & confirmet, nempe afflictiones non solum fidentibus non esse acerbas aut ignominiosas, sed magna cum laude & gloria esse coniunctas. Ex ijs autem qua dixisti, afflictionum nemo est omnino imperitus. Probationem autem siue experientiam vel ad nos refero, vel ad Deū. Illic enim nostra cōstantia, virtutis, roboris fit periculum, atq₃ etiam magni animi specimē à bonis viris exhibetur. Hic patris clementissimi sentitur lenitas atq₃ indulgentia, ac maximè fidelitas, in eo quòd suis aduersa ferentibus nunquam non adest. Inde verò spes ma-

nas

EPISTOLA PAVLI AD

nat oriturq₃ bonitati Optimi Maximiq₃ Dei int-
mixa. Sed qua ratione demonstras spei nunquam
non fælicem constare euentum?

P. Spem nunquam inclinari aut peruertere
posse ob id assero, quoniam amor Dei in no-
stros animos cœlitus diffusus est per sanctū
spiritum, quem nobis donauit.

R. Spem mihi videris in arce cellocare munitis-
sima, nēpe in diuino spiritu. Is enim cum sit vis, vi-
rtus ac potētia summi numinis, cūmq₃, suam salui-
ficā vim homini cōmunicet iustitia prædicta, cumq₃
etiam in eius pectus fauorem, amore, dilictionem-
que Dei inspiret & infundat, adeo ut de diuina be-
nevolentia nullo pacto dubitet: fieri non potest, ut
spes tanto septa robore euerberetur, cōcutiatur, ex-
cutiatur ve, aut optatis etiā frustretur. Sed quūm
homo ipse tam sui amans sit, ex quo suo ingenio De-
um aestimet atque metiatur: quomodo persuadere
sibi poterit, seipsum Deo charum gratumque esse,
idque gratuito nullisque suis meritis?

6. P. Modum illum ac rationem facile intel-
lexeris, si cum animo tuo sæpè diuque cogi-
Heb. 9.5 taris illud tempus quo Christus pro pecca-
1Pe .3. 18 toribus perditissimis mortem subijt, tūm
maximè quūm tanto illius beneficio indig-
7. nissimi essemus. Reuerà enim vix erit qui
mortē subeat pro viro probo, vix inquam:
neq; hoc omnino fieri posse nego. Nam for-
tasse non desit, qui viri boni causa mori su-
stineat.

stineat. At qui pro improbo, ingrato, iniusto, vita expendat, nemo profecto est. Quod fecit Christus, qui verbera, honorem, sanguinem, pro nobis iniustis, ingratis, & inimicis suis, impendit.

R. Hinc satis liquet quanto divina charitas humana amore sit præstantior. Homines enim suos amatores aut admiratores amant: Deus autem 8, (dictu mirum ac creditu difficillimum) suos inimicos omnibus vitijs inquinatos tanto favore prosequutus est, ut charissimum filium pro illis excludendum tradiderit. Quo an ullum maius certiusque amoris pignus desiderari queat, non video.

P. Portò si flagrantibus adhuc odijs Deus 9, suum erga nos amorem demonstrauit, quanto decet confidentius sperare nos ab ira divina seruatum iri, iamiam illi Christi sanguine reconciliatos, eiusque benignitate iustos factos? Si enim cum inimici essemus cū 10, Deo redijmus in gratiam per mortem filij eius: Ergo etiam multoque magis per eius vitam Deo dilecti seruatiique incolumes erimus.

R. Certè præ gaudio nibi gestit animus, tot tantisque beneficijs exultatus.

P. Et verò etiam sic, ut diximus, Deo chari redditi totque opibus ditati, habemus præterea fiduciam quandam gloriandi duntaxat in Deo ipso, idq; per Christum Iesum,

EPISTOLA PAVLI A D
per quem haec nostri conciliatio firmissima
est ac certissima.

R. Quasi parum fuisset propter presumptam glo-
ria dicitur spem animis gloriari, addis etiam id fa-
cere cum fiducia, & sine ulla dubitatione licere.
Per Dominum, inquis, qui vera spei fundamentum
est unicum. Itaq; hisce meditationibus ac studijs
post bac solabor animum meum, quoties rebus ad-
uersis conflictabitur, ut pote cum certo sciam a me
stare clementissimum Dominum, mihique fanere,
tot editis in me immensa bonitatis exemplis. Et ut
in pauca conferam que hactenus dixisti, iam intel-
ligo qua ratione hominibus peccata condonata sunt,
tum quo pacto spem ipsi concipiunt aeterna vita.
Qui fiat tamen ut Christi iustitia homines orni-
tur, ipsisque communicetur, nondum plane intel-
ligo.

13. P. Res comparatione fiet apertissima.
Nam quemadmodum per vnum homi-
nem, id est primum parentem Adamum,
peccatum in orbē irruptit, ac per hoc ipsum
peccatum mors, ita ut per vniuersum genus
hominum grassata fuerit, quippe quatenus
omnes peccarunt: Sic etiam homo Christus
siue secundus ille Adams, per infusam fidē
nos de peccatorum remissione securos cer-
tosque reddit, iustitiam infundit, vitamque
spirituale illam aeternamque largitur mor-
tis aduersariam victoremq;

R. Quo-

R. Quonam pacto peccatum in orbem ingressum doces? quām absurdum videatur citra legem esse peccatum potuisse, ut antea dictum est.

P. Atqui tenendum est, etiam antequā lex edita promulgataque fuisset, iam tum peccatum etiamnum extitisse olim, atque inter mortales suas vires exeruisse.

R. Vix absentior. Nam si peccatum legis est transgressio sine lege peccatum non subsistit.

P. At vero peccati autoramentum stipendium mors est. Ea ante iam ab Adamo usque ad Moysen legis ministrum, in eos etiam uires exeruit suas, qui nec dum ad instar Adami deliquerant. Cui malo medicinam fecit Deus misso cœlesti Adamo; cuius pridē ille terrestris fuit typus & figura; ut quemadmodum ille peccatum cum morte inuexerat: sic posterior veniam peccatorum ac iustitiam importaret, ac perinde vitam æternam.

R. Hoc parum consentaneum videri queat, ut vetus Adamus noui Adami typus sit. Ille enim de peccato sibi & exemplo ac propagatione posteris noccuit, adhucque sentiunt omnes, etiamnunc, veteris vestigia noxa, nempe ingenitam prauitatem, diffidentiam, metum, odiumque numinis, & quid tam cetera? Christus autem bonorum omnium fons est & origo, atq[ue]q[ue] ex animis pellit terrorrem, dubitationem, improbitatem, nobisque diuinam

EPISTOLA PAVLI AD

comparari conciliat benevolentiam ac beneficentiam. Præterea quid est quod merito comparari possit inter unius peccatum, & Dei gratiam per Christum nobis conciliatam?

15. P. Rem ipsam certè, uti se habet, attigisti. Sed quāuis alijs partibus dissidere videatur similitudo, ac res inter se pugnātes cōplecti: Hoc tamen non solum simile est, sed longè etiam maius, quod ut unius lapsu quāmplurimi in mortis tyrannidem corruerunt: ita donum ac beneficētia Dei, per Iesum Christum cumulatius in quāmplurimos exuberauit, atque diffusa est.

R. Nunc rem planius dilucidiusque assequor. Utique enim, ut video, in genus humanum suum quoddam ius hereditarium transmisit. Vetus quidem Adamus peccatū mortemq; secundus vero Adamus Christus iustitiā, vitam, gratiamq; atque reconciliationē. Aut si maxima minimis licet conferre, videtur Deus quasi quodam singulari certamine cum Satana congressus, eius regnum penitus excidisse ac euertisse, nempe peccatum atque mortem, nec non etiam Adamum ab illius tyrannide liberasse, ac per suum dilectissimum filium gratia, iustitia, vita eterna triumphasse ac trophæum erexisse.

P. Postquam aptissimè annotasti quid utriq; Adamo fuerit propriū, quid etiam com
mune

mune, nunc quoque hoc considerandum
videtur : magnum nempè esse discrimē inter
eam quam prior Adamus generi humano
suo scelere attulit calamitatem, & inter im-
mensam gratiam à Christo cælesti Adamo
nobis allatā. Vnico enim illius peccato om-
nes homines cōdemnationi redditi sūt ob-
onxij. Nunc autem multorum peccatorum
remissio, Christi beneficio, contigit homini-
bus. Quibus credentibus errata condonan-
tur, veræque iustitiae spiritus datur.

R. Hac mihi sunt profecto persuasissima. Quā-
uis enim ex unico illo scelere tanquam ex ipso fonte.
quotquot erunt, fuerunt, sunt, vitia scaturiunt: Tā-
tus est ramen, tamque inexhaustus bonorum vir-
tutumque omnium thesaurus in Christo nobis ob-
latus, ut nil super sit periculi, neque ab illo primige-
nio scelere, neque ab omnibus eius fructibus. Totus
enim ille fons vitiorum diuina Christi virtute e-
iusque spiritus præstia exhaustetur. Sed quodnam
mortis remedium demonstras?

P. Est hoc equidem in promptu. Mors v-
nius indignissimo flagitio regnauit in om-
nes, eosque tyrannidi subdidit suæ: Qui ve-
rò diuinæ gratiæ cumulum ac iustitiæ donū
perceperint, multò magis in vita regnabunt
per vnum Iesum Christum.

R. O egregiam victoriam, qua Satanæ, eius
Regnū, mors ipsa, ceterique hostes nostri victi sunt.

F. 3. cælesti

ERISTOLA PAVLI AD
Calesti Adamo duce ac imperatore.

18. P. Sed ut aliquando hanc vtriusque Adami collationem finiamus, sic habendum est: Quemadmodum vnius vitio ac culpa condamatio in omnes homines fuit diffusa: sic etiam vnius iustitia, qua iusti reddimur, beneficium quoque ac donum in omnes homines fuit collatum, ad eos iustificandos vi-
- 19: tæque spirituali restituendos. Vti enim vnius rebellione multi rei peracti sunt rebellionis, sic etiam vnius obedientia quæ in plurimi iusti fient.

R. Mirè affectus sum, Paule, istis tuis concinnis comparationibus, quibus mihi videre uniuersitatem Christianæ religionis negotiū esse cōplexus. Quam methodum utinam quotquot Christi discipuli meritò haberí volunt, omissis omnibus curiosis disputationibus, sequentur. In summa illud in memoria habeo habebοq; semper, omnia mala priori Adamo, omnia verò bona posteriori accepta esse ferenda. Sed nescio quid scrupuli animo relinquis meo. Nam quum diuine gratiae ac misericordiae nihil non tribuas, quam ipsam Deus in suo Christo nobis deprop̄misit, non video quis locus aut usus legis relictus sit, nisi ut & nos accuset, & peccatum prodat, & ad peccandum magis magisque nos irritet.

20. P. De lege quidem eiusque officijs nos postea prolixius agemus, in presentia verò satis habeto: legem subiisse ut peccatum abundaret

bundaret, clariusque agnosceretur ab hominibus, qui tam cœci erant ut vix peccatorū turpitudinem perspicere possent. Et tamen Dei gratia factum est, ut quanto magis abundauit inualuitque peccatum: tanto etiam magis exuberaret diuina benignitas, ac clementia. Ut quemadmodum peccatum regnauerat ad mortem ac internacionē humani generis: sic etiam gracia per iustitiam regnaret ad vitam æternam. Idque per Iesum Christum dominum nostrum humanæ salutis assertorem.

R. *Multa sunt abs te, Paulus, egregie hactenus tractata de gratuita iustitia qua Deus ornat credentes. Sed quoniā, ut initio dicebam, ex eo plerique peccandi licentiam ansante capiunt, quod Evangelio suo Dominus sue gratiae th̄esaurum cunctis aperit, credentibusque non solum peccata non imputat, verum etiam spiritum iustitiae infundit, tanquam inde crescat diuina laetitia misericordiae, si quamplurima existent peccata: Peto igitur abs te (ut illorum personam induam) liceatne iustificatis licentiose in peccando perseverare, eò quod homines sint fragiles & corruptioni fuerint obnoxii, vel ut gratia Dei magis ac magis appareat?*

Cap. 6. I.

Int.

Resp.

P. Deus meliora. Nam quūm per spiritum iustitiae peccato mortui sumus, qui fieri potest ut post iustificationē in peccato perseveremus et vivamus?

F. 4.

R. Non

EPISTOLA PAULI AD

R. Non satis istuc intelligo.

3. P. Quid? An ignoratis, quicunque baptizati & purificati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos ablutosque, nosque adeo illo ipso baptismo una cum illo sepultos esse & tamquam mortuos: ut & contra quemadmodum Christus ex mortuis excitatus est propter patris gloriam, Ita nos quoque in vita nouitate ambulemus nouam vitam, ad gloriam ipsius, qui ad operandam iustitiam, spiritum iustitiae nobis infudit?

R. Gaudeo mihi veram abs te expositam esse, cum baptismi Christiani significationem, tum iustitiae obligationem. Nam hac ratione multorum non simplex error facile potest deprehendi. Primo enim loco sunt, qui signa pluris quam rem signatam perperam faciunt. Adeo rari sunt, qui sentiant baptismum designari veteris Adami omnisque iniusticie ac turpitudinis interitum & ablutionem, Tum etiam animorum nostrorum totiusque vita renovationem & instaurationem. Deinde non desunt, qui spiritus Christi vim & iustitiae energiam nequam agnoscentes, peccato adhuc ostium patere sinant, occasiones nescio quas humana fragilitatis praetexentes; quasi Christus non sit Diabolo potentior, diuinaque gratia non posset peccati vires contrerere.

5. P. Profecto scopum tetigisti, sed contrari-

am

ām doctrinam intelliges, si attento animo expendas eam, qua hīc vtor, insitionis similitudinem. Nam si complātati sumus ac in-
sitionij similitudini mortis Christi, nimirum
& resurrectionis quoque participes efficia-
amur necesse est.

similitudine

R. Eleganti ac maximè propria translatione sig-
nificas nos instar insitiorum ransuscotorum esse
dēbere: ut Christus nobis insitus, et ut nos Christo
insiti nouos nouæ vita fructus producamus, iustifi-
cam nempe, innocentiam, & sanctitatem.

P. Enim uero ita statuendum est, veterem
hominem nostrum in iustificatione & rege-
neratione esse cum Christo cruci affix-
um, ut ipsum peccati corpus destruatur
ac euertatur, ne amplius peccato indul-
geamus seruiamusque. Nam qui per Chri-
sti mortem mortuus est, perque eius spi-
ritum iustitiam obtinet, hoc ipso liber est à
peccati seruitute. Quod si cum Christo a-
depta peccatorum remissione mortuos nos
esse credimus, certissimo etiam statuendum
est, nos quoque cum illo esse victuros ea vi-
ta nouitate, ut cum eo resurrexisse teste-
mur.

6.

7.

8.

R. O misrandam hominum peruersitatem, qui
ad commemorationem diuina erga nos beneuolen-
tia, beneficio ac morte Christi parta, mirum dictu
quantū gestiant exultent gaudio utpote qui cer-
tiores

EPISTOLA PAULI AD

N
.. tiores hoc pacto sunt de præteriorum delictorum
.. remissione : quum autem eius ipsius resurrectio com-
.. memoratur , ut eius exemplo nouam vitam insti-
.. tuamus, ad illius innocentiam, iustitiam, ceterasq;
.. virtutes conformatam atque compositam, ut ea ra-
.. tione ardentissimis votis ad cœlum aspiremus , in-
.. hiemusque , spretis omnibus mundanis voluptati-
.. bus: Hic hic animo deficimus ac tantum non col-
.. liquescimus . Tantis adeò præteriorum peccatorū
.. illecebris deliniti sumus at inescati.

9. P. Veruntamen necesse est à Deo iustifica-
.. tos, peccatis, sceleribus, voluptatibus, deni-
.. que omnibus in honestis nuncium remitte-
.. re ac valedicere iuxta Christi exemplum,
.. Qui quum ex mortuis surrexerit, iterum ne-
.. quaquam moritur, neque mors denuò illi
10. dominatur. Itaque quemadmodum ille se-
.. mel mortuus, peccato mortuus est , adeò ut
.. nunc Deo viuat : Sic & vos spiritum iusti-
.. tiæ adepti, existimate vos tanquam vera Chri-
.. sti membra eius mortem resurrectionem
.. vitamque participantia, mortuos esse pecca-
.. to, & viuentes deo per Iesum Christum Do-
.. minum nostrum.

R. O præclaram exhortationem, sed (prob dolor) o miseram quoque hominis naturam ab ea prorsus alienam: ut ipote in qua sic altas radices egit pecca-
.. tum, ut vix excludi queat. Nos in animos nostros
.. peccatum tanquam hospitem aut potius tyrannum
.. admisimus , in intima quasi penetralia, unde cùm
.. proper

propter naturam corruptionem, tūm ob consuetudinem ac diuturnitatem vix poterit ejici deturbariue.

P. Ita res habet. Sed annitendū est tamen, 12.
 „ ne peccatum istud regnet in vestro corpore
 „ quamvis morti obnoxio, ne ve eius cupiditatibus obtemperetis, aut membra vestra 13.
 „ præbeatis illi tanquam nequitiaæ omnis instrumenta ad peccandum accōmodata. Imò
 „ verò cōtra accommodate vosmetipſos Deo
 „ tanquam ex mortuis rediuiuos, membraq;
 „ vestra illi exhibete, tanquam iustitiaæ organa.

R. Haec inter se cōparata animos nostros tum à peccando abterrere, tum ad benè beateque vivendum summis studijs inflammare deberent. Quid enim turpius quam libidinum feruos esse? quid contra dignius excellentiusque quam iustitia pie-tatem, innocentiam colere? Orandus est itaque Deus Opt. Maxi. ut pro sua infinita bonitate nos iam iustificatos à peccati liberet tyrannide.

P. Bono es animo. Peccatum enim nequa 14. quam in vos amplius dominum exercebit.

R. Qua ratione quoniam modo tantum beneficij poterit contingere? factu enim id mihi videatur per difficile.

P. Difficile quidem hominibus, Deo autem nihil est ἀδύνατον: & quod confi-ci nequeat. Sed rationem paucis accipe.

Pec-

EPISTOLA PAVLI AD

pe. Peccatum enim non dominatur ijs , qui sub gratia sunt sed qui sub lege. Vos autem iustificati, iam non estis sub lege, sed sub gratia.

R. Aranearum similes videntur plerique homines, qui res quasuis in venenū vertunt. Hanc enim sententiam si audiant perditī homines & ad omne vitium proiecti, continuo, quasi per iustificationem impunitatem asequunti, exclamabunt :

15. Quid ni peccabimus igitur, qui sub gratia sumus non autem sub lege?

P. Absit ut hoc quisquam in animum inducat suum.

R. Sed quid istis hominibus facias, qui Dei beneficentia abutuntur ad maleficium ? Et tamen non possunt nisi firmissimis ac potentissimis argumentis versuta bac ingenia peruinici.

P. Refractaria illa ingenia Deo summo iudici relinquenda sunt, melioris autem spei homines hunc ego in modum adhortarer :

16. An nescitis cui vos seruos præbetis ad obediendū, vos eius seruos esse, vt cui pareatis
70a.8.34. aut peccati duecentis vos ad mortem, aut obedientiæ ad innocētiā vitalēq; iustitiam?

R. Si purgatis auribus essent homines, hanc certissimam atque validissimam orationem tuam perciperent, & amplexarentur. Quid enim absurdius quam res inter se pugnantissimas velle conglutinare & congregare, verbi gratia, lucem cum nebris

nebris, libertatem cum seruitute, cum peccato grantiam? Atque id sane moluntur, quoties gratia pretextu, ac libertatis, sese, peccato obstringere non verentur. Neque tamen istius farina omnes esse credideris. Non enim pauci sunt in hac nostra Romana ecclesia, qui per beneficium regenerationis excusso peccati ingo, ad virtutem atque pietatem toto pectore contendunt.

P. Gratias ego verò immortales Deo ago 17.
agamque semper, quod cùm serui essetis peccati, diuina planè benignitate liberati & dei filij facti, paruistis ex animo rationi doctrinæ illius, videlicet Euangelicæ, quæ vobis tradita est, ad vitam vobis conferendam. Itaq; 18.
vos iam à peccato liberati, iustitiae inseruitis
ac innocentia, ad quam Deus vos accersiuit
ac proinde peccato nequaquam parere debetis.

R. Egregie certè sumus nonulli ad sanctitatem affecti, quæ singularis est diuini spiritus in animis nostris gratia virtusque, eamque perpetuo nostram firmitati suppetias laturam speramus.

P. Enim uero ut vestræ frágilitatis habeam rationem, humano more vobiscum agam. Quemadmodū igitur membra vestra, animi vestri sensus, virtutes, atque vim, instrumenta præbuistis turpitudini & improbitati ad improbitatem, ut regnante in vobis improbitate fieretis indices improbiores:

Sic

EPISTOLA PAULI AD

„ Sic nunc, si non ardētius, at certè non san-
 „ guidius membra vestra organa præbeat
 „ innocentia ad sanctificationem, indies euaden-
 20. tes ab omni impuritate purgatores. Atque
 „ etiam memineritis, vos tūni, cùm peccato
 „ inferuiebatis, à iustitia alienos, ac extorres
 21. fuisse. Sed obsecro vos, quem fructum perce-
 „ pistis ex ijs propter quæ nunc erubescitis?
 „ Illorum certè finis mors est.

R. Sua quemq; arguit culpa. Ego verò incredibili
 pudore suffundor, quoties in mentem venit mea
 mihi miseré ac turpiter acta vita. Quid enim di-
 cam, quod vel ab ipsis incunabilis statim atque ali-
 21. quid iudicio ac prudentia potui, (quæ mea est na-
 turalis corruptio ac depravatio, antiquiq; Serpen-
 tis versutia, lectionem semel Adamo propositam re-
 petentis) continuò mei ingenij viribus fatus me
 cœteris longe præcellere existimauis, atque adeo in
 omnibus meis actionibus me tantum non pro Deo
 habui, ut non possim satis mirari tantam fuisse dei
 clementiam, ut me tam patienter tamque diu pec-
 catis pertinaciter indulgentem tolerare dignata sit.

22. P. Iam ergo postquam & peccatorum vin-
 culis soluti, & Dei serui facti estis, vestrum
 „ fructum sanctitatis percipietis, & vos eterne
 23. yitæ exitus manet. Ut enim peccati stipen-
 diū mors est, ita vita æterna, nō dicam sti-
 pendii aut merces (Nā qua est excellentia,
 „ quam cōpararenon possumus, nec ideo mi-
 nus

nus debet à nobis curari aut expeti, sed
eo magis quo præstantior est, & in summæ
illius Dei liberalitatis potestate posita) sed
dicam donum Dei est per Christum Iesum
Dominum nostrum, nequaquam autem ob
nostra merita.

R. Facile in hoc tibi assentior mi Paul. sed non
satis assequor id quod dicebas, nos lege solutos esse.
Nam quum lex diuina & sancta, & iusta sit, &
quasi quoddam lumen ad gradiendam rectam sa-
lutis viam, eaque ad usus vite bene agenda neces-
sarios, ab ipso Deo sic Israclitis prescripta, ut in ea
tanquam in nitidissimo speculo creatoris volunta-
tem intuerentur: qui fieri potest ut illa ipsa lege ho-
mo renatus solui possit, utque tanquam ex lex de-
inceps viriat? Aut quo pacto lex, diuina cum sit,
peccata effecta producere potest?

¶ Rem omnem ut potero paucis expla- Cap. 7.
nabo, in meique ipsius exemplo que sunt le-
gis officia docebo modo triplicem hominis
statum consideres, irrehati, renascentis, & re-
nati. Enim uero ut res tota melius intellige-
retur, à coniugij lege similitudinem desum-
psi. Hæc enim mea verba sunt: An nescitis I.
fratres (legis enim peritos alloquor) mulie-
rem teneri lege coniugali quādiu viuit vir?
Nam viro obnoxia mulier, viuenti viro al- Cor. 7.33
ligata est per legem: viro autem mortuo, a 2.
viri lege soluta est. Itaq; dicendum esse propter adulterium 3.

EPISTOLA PAVLI AD

adulteram si viuente viro , cui vni lege con-
nubij honestum sui corporis vsum mancipa-
uit, alterius uiri fiat. At si moriatur vir, so-
lutam esse lege matrimonij, vt adultera non
sit, si cum altero cohæserit.

R. Ista nequaquam inficiabuntur neque Gentiles
natura lice collustrati, neque Iudei scriptam legem
habentes.

P. Recte sentis. Ad eundem prorsus modū
4. vos iustitiam Christi adepti, legi mortui estis
per corpus Christi, ac vicissim vobis legis
damnādi vis mortua est: vt iam vobis liber-
tas sit transeundi in alterius ius, videlicet
Christi peccatorū nostrorū piacularis ho-
stia ac postea à mortuis excitati. Neque vo-
bis iam cum lege res est, tum quia eius im-
precationi nequaquam estis obnoxij, tum
vel maxime quia Dei afflatus occupati atq;
acti, non legis imperio sed spiritus impetu
agimini. Igitur cū gratia nobis res est, vt
Deo qui nos gratis per Christum iustos fe-
cit, sanctorum actionum fructum feramus.

R. Connubij legem probe noui. Quid beneficij
afferat gratuita iustitia iam melius ex te inteligo.
Sed quale fit hoc coningium legis cum homine non
prorsus assequor.

P. Nunc clarus animi mei sensa exprimā,
rationem meorum dictorum assignando.
5. Nam cū in carne essemus, id est, antequā
renati

renati iusti et diuini facti essemus cum Christo fide copulati, peccatorum affectiones, ex quibus flagitia omnia & peccata oriri solent, illæ inquam affectiones quæ nobis insint per legem; ab ea enim irritantur, vim habentes
 bebât in membris nostris, animorūq; nostrorum instrumentis, sensibus atq; viribus ut viciosorum factorum fructum produceremus, quæ tandem ad mortem ferunt. At 6.
 nunc iam iusti facti, lege soluti sumus, ut potest legi mortui, à qua in seruitute seruilem in morem tenebamur. Non quo in terrestri libertate simus, nec quo frenum prauis nostris cupiditatibus laxemus: sed quo extincta legis maledictione mortuo etiā in nobis nostro ipsorum carnali spiritu, & regnante Christi in nobis spiritu qui legi obnoxius non est, seruiamus Deo in nouitate spiritus, non in vetustate literæ.

R. Nunc melius asequor similitudinis applicationem. Arque ni prorsus fallor, vis nobis proponere duo coniugia. Primum ante iustificationem sensu renascentiam, in quo lex legisque vis veluti mariti fungens officio in nobis, peccatum veluti gignit, atque in medium producit, radicem nempe illam, ex qua postea scelerata dicta & facta veluti fructus ex putrida arboris radice prodeunt. Alterum nouumq; coniugium assignas, cum Christi spiritus nouus maritus in animis nostris vim suam exercendo, gionic iustitiam, ex qua recte dicta & facta ve-

G. I. Intj

EPISTOLA PAULI AD

luti fructus ex bona arbore excent. Sed quo pacto
ista iustitia nequaquam signatur in iusta-
re, sed in nouitate spiritus, adhuc non bene intel-
ligo.

P. Audi horum verborum interpreta-
nem. Seruimus quidem nos Deo iam iusti-
facti, atque diuinæ legis obseruationi incu-
bitus, non ut simulatores, sed ut vera Chri-
stii membra ex animo : diuinæ gloriæ studio-
moti, non exteriore & emortua legis scrip-
tione, iam olim in tabulis exarata : neque
eius minis, aut etiam promissis : sed inte-
riore Dei afflatu & viua lege, & charitate
per Christum in animis nostris impres-
sa.

R. It is quidem minimè refragari queo, ut pote
expertus quanta sit efficacitas diuini spiritus in a-
nimis verè & serio Deo fidentibus. Sed illud, ut
ingenuè fatear ingenij mei tarditatem, non pror-
fus assequor, quo pacto lex cum diuina sit, sancti-
tatisque & probitatis regula, possit peccatum gig-
nere. Nam si proles parentis ingenium refert, le-
gum peccatum esse inde concludetur, ut pote qua-
Dent s. 11 peccatum gignat.

P. Nequaquam, ô bone, imo absit à no-
bis hæc cogitatio. Tantum enim abest ut
peccatum lex sit, ut illa ipsa sit peccati in-
dex. Nam peccatum ego non nossem, nisi
per legem. Itaque peccatum in homine est.
non

nō in lege. Nam diuina lex, sive naturalis illa sit, siue scripta, non me, vt improba, ad peccandum instigat, sed vt sancta, & recta, meum mihi officium ostendens, ad probitatem me excitat. Ego verò, quæ mea est improbitas, legi non obediens venio in mei peccati cognitionem: Quemadmodum per recti notitiam ad praui cognitionem venitur. Neq; enim concupiscentiam novissem peccatum esse, nisi lex diceret: Ne concupiscito.

R. Postrema hac tua verba mibi sunt compertissima, atque nunc venit mihi in mentem primus ille miserrimusque status pristinum cum lege connubij, in quo illa & mariti & indicis murere in me functa est. Nam quantum meæ cupiditates ita erant effrenatae, ut me à perfecto, sancto, iusto, debito Dei kominimumq; amore, in quo tota lex sita est, retardarent atque impedirent, atq; ne idcirco essent in me quasi venenatae quedam & pestilentes radices, ex quibus nascerentur, ut legi minime obtemperarem, inò contra totam eam facerem: ramen ita eam circus, ut nisyllex, utpote iusta atque sancta, eas peccatis radices peccatum esse declarasset, non essem tales unquam agnitus. Sed adhuc nodus minime explicatus est, ea qua cuperem perspicuitate.

P. Ista nequaquam te fugissent, si reliqua ^{8.} mea verba porpendisses. Nam peccatum, id est vitiositas ipsa, occasionem nacta à præcepto

EPISTOLA PAVLI AD

cepto legis, neque tamen datam, peperit in
me omne cupiditatum genus. Homo enim
ad eò improbus est atque peruersus ante re-
nascentiam, ut, cum lege, ut pote recta, iu-
sta, sancta, debuerit extingui in eo cupidi-
tas, eadem (hominis quidem, non legis, cul-
pa) fiat viuacior & furiosior. Id quod vel ex
eo patet, quod sine lege peccatum erat mor-
tuum : ego vero tum temporis cum sine le-
ge essem, viuebam ; non quia legem igno-
rabam, nam legem quidem vel minimos api-
ces & literas probe memoria tenebam, sed
eius vim atque imprecationem contra son-
tes & refractarios nequaquam perpende-
bam, multo etiam minus sentiebam.

R. *Hoc ipsum etiam & mihi & alijs multis ac-
cidisse exploratum habeo. Cum enim homo in re-
bus terrestribus caducis & perituriis depresso, sen-
sui habens prorsus laxat, neque iam quid aquim-
sit considerat, lex non fungitur in eo suo munere, non
cum pellicit, non arguit, non vellicat, non fodicat,
non damnat. Tunc eius peccatum & effrenata cu-
piditates veluti dormiunt & quasi mortua sunt.
Ipse autem, sua quidem opinione, viuit, cum a lege
se damnari minimè sentit. Et bac ego conditione e-
ram, non solum cum in tenera etate bonum a malo
discernere nequirem, sed etiam post, cum adulthus
in peccatis dormirem.*

P. *Gaudeo te nequaquam tradidisse obli-
uioni pristini illius coniugij statum, ex quo
diuinæ*

10.

11.

..

..

diuinæ gratiæ beneficio liberatus es : atque
ego eiusdem gratiæ beneficio liberatum me
esse sentio. Iam sinito me legis munera per-
sequi. Vbi igitur venit præceptum, Deusque
mihi mentem aperuit , tunc cœpit lex meū
mihi officium ostendere, & quantum ab eo
abfuissem docere : tunc ab ea accusatum &
damnatum peccatum (peccati autem no-
mine intellige vitiositatem & cupiditatem,
quaæ prius absque lege mortuæ videri pote-
rant) cœpit lege exercefactum & iritatū
reuiuiscere. Ego verò mortuus sum in Dei
atque æternæ legis conspectu animaduersa
mea improbitate. Atque ita factum est , vt
quod mihi datum fuit , vt me ad vitam de-
duceret (siquidem lex viam ostendit , qua
ad Deum, vitam nostram , eatur) ad mor-
tem me deduxerit , non sua illud quidē cul-
pa , sed quia ita malus fui , vt non modò ei
non obediuerim , verùm (que mea fuit super-
bia) indignatus me ab eodem præcepto i-
ta ligari vt insanus & furiosus , repugnaue-
rim , omnibusque modis reluctatus sim. I-
gitur peccatum , id est , mea interna vitiosi-
tas me seduxit reuocatum à recta via , quam
lex ostendebat , atque hoc pacto pro suo ar-
bitrio me occidit : Capta quidem à præce-
pto occasione , sed minime data , ne arbitre-
ris legem diuinam peccatum esse .

R. Ergo liberus plane legis præceptum , cuius occa-
G. 3. sione

EPISTOLA PAULI AD

fione hoc factum est, ab omni inservitulatione malitie
aut pravitatis.

¶ Tim. i.
¶ 8. P. Quid nō? Lex enim sancta est, quæ mihi
ostendit quid facere debeam, sed ego im-
pius eram, qui à bono occasionem capeream
deterior euādendi.

R. Ista quidem bene. Sed quo pacto præceptum
quod suapte natura bonum est, tibi morti fuit?
quod autem de te dico, de meipso etiam in pristino
statu existente intelligo.

P. Id præcepti culpa minimè accidisse exi-
stimandum est, sed peccatum, id est, vitio-
sitas seu cupiditas, per bonum præceptum,
& per legem quæ iusta & sancta est, peperit
in me mortem, effecitque ut peccatum vi-
deretur: atque ita patescēta fuit eius per-
uersitas, quod à bono occasionem mali e-
tiam non datam cōperit: fueritque ita ma-
lum peccatum, ut ex præcepto, quod bo-
num est, crescendi in seipso occasionem
sumpserit; seque vehementius atque furio-
sius præbendi.

R. Quandounque in mentem reuoco diuinam
illam atque ferè inenarrabilem oīuorūlārū & pro-
uidentiam, qua Deus uititur erga peccatores &
improbos in ipso iustificationis tempore non possum
non laudare eius diuinissimam clementiam, &
prouidentiam, qui hominēs per tot prarupta loca
principiaque periculis plena tandem deducat. ad

Chri-

Christi sui cognitionem, ut in eo iustus sis, præstinaque conditionis, sanè omnium miserrima, recordetur. Quis obsecro est, qui tibi si dcm prubeat de legis officijs differenti, ni prius in scipso haec omnia expertus fuerit?

P. Est sanè verum quod dicis, requiruntque ista pietatis τραχεία, & iustificationis experimenta: nam antea eum in modum irritatur peccatum prauaque hominis cupiditas, vt fiat supra modum peccans peccatum atque malum, adeò vt confletur mors ex peccato & lege: non quidem legis culpa, sed peccati. Lex enim quod in ipsa est, vitam confert, vitæ viam nobis demonstrās. 14.

Sed quia lex spirituālis est, à nobis postulat, non solum exteriores actiones, sed affectus interioris pectoris: postulat etiam à nobis omnes diuinæ virtutes quam perfeccissimas, cum earū fructibus & actionibus à diuino instinctu profectis & ad Dei gloriam pertinentibus. Ego autem hunc temporis (quemadmodum & tu, & reliqui qui adhuc spiritū iustitiz nequaquam accep- runt) terrestris cum essem, & insuper peccato mancipatus, non poteram legis agnoscere dignitatem, sanctitatem, & excellētiā, tantum abest, vt vellem, meum collū eius iugo submittere: vt ad eius præscriptū tūm meū animum, tūm omnes incas actiones componerem.

G. 4. R. Sam

EPITOME OF PAUL'S FIRST EPISTLE TO THE CORINTHIANS.

R. Sane hoc ego sapius expertus sum, competio-
que nequam esse in mea potestate, non solum to-
ta pectore Deum amare, sumam ei fidem habe-
re, ab eo omnia sperare, alios diligere (prasertim i-
nimicos summa prosequi charitate idque divine
enitum gloria gratia) omnibus Christianis virtu-
tibus esse praeeditum, quam fieri potest perfectissimis
(sicut me obstringit iusta sanctaq; Dei lex) sed ne
animi quidem affectionibus moderari. Ut in pau-
ca conferam, ego profectò ita sentio, me absq; Dei
beneficio, & spiritu iustitiae non posse non meip-
sum & res humanas immodice amare, me non
non posse Deum supra omnem rerum naturam di-
ligere, nedum toto pectore, neque etiam possum ini-
micis ex animo reconciliari, immo nunc nescio qua-
pacto eis vidi se cogor, quoniam terrestris sum &
peccati seruus atque cupiditatum : qua tyrannicè
in me regnantes dominantur, & me pro sua effre-
nata libidine agitant, neque eis per meipsum resi-
stere queo.

P. Ista tu quidem fatis modeste, at ego de te meliora spero: interea tuam istam accusacionem lubens audio: nam expertus sane loquaris, & ex tuis verbis conijcio, diligenterissimum te fuisse tui ipsius exploratorem. Istam enim peccati tyrannidem nequaquam omnes sentiunt. Sed ego pergam enarrare in me ipso quid renascentibus accidere solet. Certè quid agerem non nouerā. Multa sanè facio, quæ mea non agnosco: non enim

num quod volo, bonum facio: sed quod odi, malum, non raro perperco. Vnde ad hunc modum, de anteactis illis periculis, apud me ipsum concludo; si quod nolo hoc facia: certe quod lex prohibet, id ut iniustum odi, & mihi displaceat; placet autem animo meo quod lex præcipit. Mente igitur legi confessio ut rei bonæ, eamque ut iustani probo, vt cunque sim terrenus. Quare si contra facio, non ego id facio, sed peccatum quod in me inest: Exuperat enim in me viciositas, cuius ego sum captiuus, meque ad id facendum ab ripit quod facere nolle.

16.

17.

R. Ex hac tua oratione, Paulie, pristinique status confessione, video nunc duo esse hominum genera. Alij plane ex leges sunt, & qui peccato semper morem gerentes, peccati tamen aculeos minimè sentiunt. Sunt rursus alijs, nescio quid diuinis semi- nis intra seipso habentes, qui quamvis peccent & nonnunquam peccati affectibus obtemperent, intereat tamen id veluti in uno & repugnante mentis indicio faciunt. Sed ut ego quidem arbitror, ne quaquam excusationem habent in Dei conspectu iij postremi, quamvis terrestres. Nam voluntatis illa mentisque propensio, qua ad bonum adspirant, adeò debilis est, & languida, ut ipsi interea, rati se à suis effrenis appetitibus ducisimant, cum contra ita efficax potens, intenta, constansque esse debeat, ut renitatur peccato regnare volenti.

P. Bene iudicas. Nam voluntatis properatio

B.PISTOTAD PAVLI MAD

... siō peccātūm facit, neq; peccātūm est, quod
contra voluntatem peccantis fit. Ego au-
tem scio certōque affirmare possum, homi-
nes illos (vtrī proprijs experimentis dīdīcī)
ad eum, quem dīcebās īmodum, volentes à
18. sua cupiditate lūcī. Nōn enim in illis, vti
in me id est, in mea carne non īesse bonū
sed vitiositatem potius, me ad mālū inci-
tantem regnumque ī me affectantem.

R. In homine, inquis, carnali, in quo lex mariti
fungitur officio. Sed nequaquam inficiaris aliquid
īesse boni ob diuinis seminis præsentiam, quod suas
ad huc vires sine spiritu iustitiae exercere non potest.
Nam, aut ego prorsus fallor, aut īest in illis homi-
nibus (de quibus nuper postremo loco mētione āge-
bam) aliqua diuina voluntatis cognitio: ī sunt et
iamnum certè laudabilem cupiditatū & volun-
tatum scintillæ, quamvis hec in carne non sint sibi
tantum suarumque voluptatum studiosa.

P. Vide vt illa bene intelligas, ne fortassis
diuersos hominis status confundas, aut di-
uinæ legi per incogitatiām tribuas, id quod
citra magnā æterni numinis iniuriā nequa-
quā tribui potest, nā vt in mei ipsius perso-
na ista explanem, īest quidem in me ad bo-
num voluntas, sed qua via id faciam, non in-
uenio. Impedior enim a carne & à dominā-
te in me peccato, & ad mālū abripior: ita
vt non quod volo bonum faciam, sed quod
nolo malum hoc faciā. Quare si facio quod
nolo,

19.

holo;jam nō ego id facio, sed peccatū quod
in me inest. Quod quidem ita mihi asperè 20.
imperat (absente diuini spiritus virtute &
energia, qua victoria obtinetur) ut cogar
id facere, a quo mea ratio, diuina lege illu-
strata abhorret. Igitur dum rectè facere vo-
lo, neque possum, compereo & experior per
legem (dūea quidem in me quod suum est
præstat) malum in me inesse (in me, inquā
cum sum terrestris, ad eamque obeundam
imbecillis atque impotens) non autem in
lege. Nam ut pluissimè animi mei sensa ex 22.
primam, delector lege Dei, quod ad interi-
orem hominem pertinet, id est, quod ad ra-
tionem lege diuina illustratam attinet, mihi
placet inque delectat Deilex, eam ut iu-
stam probo, cum ea sentio, vellemque ei
parere. Sed ex aduerso video, sentio, expe- 23.
riorque in membris meis & in animi mei
sensibus virtutibus atque viribus aliam le-
gem, mentis meæ legi contrariam atque re-
pugnantem. Cum enim iusta sancta q; men-
tis lege quid æquum sit videam, probem, &
bona delecter, idque facere velim; improba
interi corporis lege persuadecor pessiorq;
ad contraria. Eaque lex me captiuum tra-
dit legi peccati. Adeò ut saepius exclamare
coactus fuerim: Miserum me, quis meli- 24.
beret à corpore mortis huius? Ecquis me
liberet à peccati corpore atq; mole, me ene-
can re?

EPISTOLA PAULI AD

20. Cante? A tyrannide inquam mearum effrenatarum cupiditatum & regnantis in hoc meo misero corpore peccati, quod me ad mortem perducit, quis in libertate adseret?

21. R. O Paule, vix dici potest quot quantisque modis hac tua oratio tōgē exeritatissimi militis in hac pugna spirituali mea cōmoueat viscera, ac statūm non lachrimas excutiat. Nam verba hac tua in memoriam mihi reducunt pristinam illam meam conditionē, & statūm quo plane intellexi admodū imbecilles esse vires nostras ad obtinendam victoriā in hoc certamine, nisi adsit ipse Christus coeternalis Dei sermo, qui suo spiritu nos armet, & contra tantam hostis tyrannidem victores faciat.

22. P. Idcirco gratias ago Deo meo, a quo sum à tam misera peccati seruitute liberatus per Iesum Christum Dominum nostrum. Nam ut duobus verbis concludām, nū ipse in me suas exerat vires, certamen pro me suscipiat, vincat & triumphet, actum est de me. Ego quidem interea mente legi dei seruio, carne autem legi peccati me in certamine superare conantis.

23. R. Adeo plane atq; perspicue in tua ipsius persona explanasti quanta sit dignitas & sanctitas divine legis, & quam diuersis officijs fangi soleat erga hominem quousque in Christo vere & perfecte renascatur: Ut ex isto tuo colloquio iam intelligam huius epistole non postremam difficultatem, que versatur in cogitatione illorum numerum, qui

bns

bus diuina lex cum hominē viciur. Nunc si placeat
de tertio statu hominis, nō tempore iustificati & sancti-
ficati differamus. Ac priori loco obsecro mihi dili-
cidius explana, qualis sit ista renatorum conditio.
Deinde quibus notis poterit pietatis studiosus cer-
tior reddi de sua renascētia.

P. Quemadmodū in considerationē pri-
mi & secundi status hominis (irrenati in-
quam & renascentis) meo ipsius exemplo
vſus sum : Ita in hoc tertio nostrae partitio-
nis membro declarando adducam mea pro-
pria experientia, veluti exemplar in quo
renati hominis imago repreſentetur. Quod experientia.
ad primā interrogatiōnis tuā partem at-
tinget, sancē præstantissima est iustificatorum
& renatorum conditio atque dignitas , vt
pote qui veteri Adamo mortui , nouoq; AD
dame Christo insiti , nulli iam damnationē
obnoxij sint. Nam qui fieri potest , ut caput
nostrum Christus sua iphius metibra exitio-
deuoleat ? Hinc etiam alteri tuā interrogatiōni-
onis parti respōsum colligi potest. Tan-
ta enim est Christi efficacitas in animis ve-
rē renatorum , vt eorum vita sanctimoniæ
sit consecrata. Vnde aliquo pacto fiunt certi-
tiores de presentia Christi in eis habitantib;
Sed de his plura inferius dicenda veniunt !
Nunc autem ut proprio experimento , velli-
ti arguento utar , ratio horum præstantiſ-
simorum effectorum in animo meo haec est :

Caput. 8.

consecrata

quod

EPISTOLA PAVEL AD R

2. quod lex spiritus vivifici, Christo Iesu, liberavit me à lege peccati & mortis; adeò ut spiritus dei dono diuinique spiritus testimonio à damnationis metu me sentiam liberatum. Id ipsum etiam contigisse existimo omnibus veris Christi membris.

R. Discutiamus; praeor, Panle primatus meus questionis partem & diuincidius mihi explicadivini numinis consilium agendique rationem in nostra iustificationis negotio; exclusa legis iustitia.

P. Paucis accipe totius rei summam. Lex quidem veræ sanctimoniaz norma, fuit à Deo lata: sed quod fieri non poterat a lege, cum naturali in animis nostris impressa, tunc per Mosem chuleata, videlicet ut à peccato & morte liberaremur, & insontes redderemur quod ea esset infirma, debilis, impotens, non squalre natura illa quidem, sed propter mortalem carnem (summis enim carnales, eique repugnans, & contra eam reluctamus) id inquam Deus missio suo ipsius filio corpore innocentum simili effecit. Nam peccatum peccati condemnauit in carne filij sui, eoque patet quod peccatum delevit, expiauit, atque abolescit; idque in eum finem ut legis iustitia in

4. nobis credentibus efficiatur, atque implatur id, quod lex ipsa requirit. Impleatur inquam in nobis iam renatis, qui non immorari debemus carnis vitiis, libidinibus, cupidiis, dicitibus parvus, sed sacro spiritu affatus ob

hunc

obtemperamus. Vnde prouenit ut nostra
actiones Deo sint gratæ, quamuis diuinæ
legi, alioquin summam puritatem exigentis
numeris omnibus nequaquam responde-
ant.

R. Si ista vera sunt quæ dicas, Paule, uti verissi-
ma ego esse reor, pauci mea quidem sententia sunt
hodie iustificati & sanctificati. Nam per exiguum
est numerus illorum, qui de vita nouitate cogitent
aut de diuina voluntatis obedientia sunt solliciti,
multo etiam minus qui natura & acquisita vitijs
tati bellum indicere sat agant.

P. Atqui mihi crede, frater, quamdiu hoc
mines à carne stabunt, quæ carnis sunt sup-
rabunt, in ipsisque peccatum tyrannidein
suam exercebit. Contrà vero, qui à spiritu
fuerint, spirituales erunt. Et quia in ipsis spi-
ritus dei regnat, cordi etiam ipsis erunt spi-
ritualia: utpote quorum studia omnia &
conatus à diuino spiritu dirigantur, atque
idcirco ad Dei gloriam tendant, quod carnal
morem gerentibus accidere minimè potest
cū potius suis sceleribus & malefactis diui-
ni numinis indignationem, atq; adeò nun-
quam finiendum interitum sibi meti ipsi ac-
quirant.

R. Miserrimam impiorum conditionem mihi
narras. Sed cui carnis studio & obedientie ran-
sum mali adscribis?

P. Quia

EPISTOLA PAULI AD CORINTHOS

Prudentia carnis,
baspas

P. Quia studiū conatus, appetitus, φρονιμα
τύσομεν, ut meis verbis utar mortifera est
vel ut rectius dicam, ipsa mors : ut pote quæ
contraria sit deo, qui vita nostra est. Ex ad-
uerso autem, spiritus studium, affectus, at-
que prudentia ipsissima vita est, & pax.

Quod si quæras rationem, in promptu est.

7. Carnis enim sapientia est inimicitia aduer-
sus Deum: de quo cum pessimè sentiat, tu pro
infensissimo aduersario ducat, cumque ve-
luti crudelissimum tortorem consideret : qui
fieri potest, ut se illius curè aut prouidentiæ
committere velit ? igitur multò minus de
bet voluntate aut præceptis curabit. Nam
quomodo tagetī studio parendi ihuus hu-
mili, quem sibi inimicum credit ? Hac, ut
ego arbitror, fatio est, ob quam legi Dei
caso neque paret, neque patere quidem
potest, quādīu nihil aliud quādīu caro fue-

8. rit. Hinc igitur est quod qui pro carnis ar-
bitrio viuunt, Deo placere nequeunt.

R. O miseros nos terg, quaterg ! qui huīus cor-
poris male circundati, perpetuam luctam cum in-
fida carnis nostræ prudentia exercere cogimur.

9. P. Bono animo es. Lucta hæc coronam vo-
bis potius parere poterit, quād interitum
& damnationem. Nam vos (sic de cren-
tibus in Christum cogitare me docet chari-
tas,) vos inquam, fide Christo insiti estis, ut
veri salutis surculi : iustificati estis & ren-

ti : Ergo non iam estis carnales , sed spirituales , siquidem Dei spiritus in vobis inest .

R. Hoc opus , hic labor est , Paul.

P. Sanè si quis vestrūm Christi spiritu preditus non est , is illius non est . Vide quid dicam , non est inquam Christi , non est eius membrum , non eius frater , non cum illo hæres æternæ fœlicitatis .

R. Ego id ex animo credo . Sed hoc apud me cogitabam , quod quamplurimi hodie sint , qui de accepto diuino spiritu gloriantur , quorum vita tamen p̄is (quod aiunt) διαπονήσαντες à Christi sanctimonia & purissimo vita exemplo absit . Idcirco ut mihi dicas , oro , quibus notis potero dignoscere eos qui reuera Spiritum Dei habent . Nam hoc etiam mihi proderit , ut sancti spiritus præsentiam in meis agnoscam .

P. Sit hæc altera tuæ interrogationis parti responsio , diligenterque memoriaz manda vera , & certissima regenerationis indicia , quorum alterum versatur in vita & morte : alterum verò in internis motibus diuini spiritus .

R. In morte & vita , inquis ? quid hoc est dictu ?

P. Audi & intelliges . Si Christus , eiusque spiritus in vobis est , vetustus homo , hoc est caro , mortua est , quod attinet ad peccatum , & immoderatas atque intemperatas scele-

10.

*Nota re-
nascentiae.*

EPISTOLA PAVLI AD

rum actiones. Atq; hec est mors veteris hominis, quo extincto ex aduerso, spiritus regnat, imperium in hominem exercet, vita que fruitur, quod attinet ad iustitiam.

R. Egregia sanè renascentia nota. Nam spiritus Christi, cui insiti sumus, non solum nobis vitam dat, dum ad Deum vitam nostram adennidum, ut aequum est, nos afflat: sed etiam ille ipse nostra est spiritualis vita. Sed ut ingenuè tibi fatear Paule meas hac de re cogitationes, nescio amelius dicam, tentationes, Sæpius ego intuitus meam vitiositatem peccatiq; tyrannidem, dubitavi de spiritus potentia in nobis, & an eius efficacitas perimat veterem Adamum, pessimaq; arboris radices conuellat. Atque huiuscmodi cogitationibus anxius, & ut vera dicam, diffidens ac desperans de victoria contra carnem obtainenda, sui cumberare non raro soleo.

P. Periculose sunt dubitationes hæ de diuini spiritus virtute. Arbitraris ne tu maiorem esse peccati tyrannidem, quam spiritus sancti potentiam, efficacitatem, virtutemq; energiticā? Atqui hoc pro certo habetote, si spiritus eius qui Christum à mortuis excitauit, in vobis est: idem qui Christū à mortuis excitauit, vestra quoq; mortalia corpora in vitâ renascentia dignam reuocabit per suū in vobis habitatē spiritū. Quamobrem hoc precor vos omnes alta mente reponite, 12. quotquot Christo nomen dedistis, nos iustifica-

ROMANOS. CAP. VIII. 50

stificatos, sanctificatos, renatos, & Christi
spiritu donatos, omnino debitores esse, non
carni, ut ad carnis arbitrium vivamus, eius.
que vitiositati obtemperemus: sed debito-
res potius sumus spiritui; ut ei morem ge-
rere in omnibus studeamus.

R. *Est ne tantum periculum in huius rei igno-*
ratione & omissione?

P. *Est sanè, & omnium maximum. Nam*
si ad arbitrium carnis vixeritis, futurum
est ut moriamini. At si spiritu carnis actio-
nes, opera, studia, desideria, conatus deni-
que extinxeritis, eius cupiditatibus repug-
nantes, procul dubio viuetis, in accepta vi-
ta perseverabitis Christi beneficio, qui fide-
lium vita est, & in quorum animis spiritus
viuificus suas exerit vires.

R. *Deinceps meipsum, iudicis huiuscmodi*
dubitacionibus, measque actiones diligenterius explo-
rabo, neque tam patulas aures prebebo ijs qui spi-
ritus sancti efficacitatem eleuant & imminuant.
Qui etiam (ut doctrina moribus respondeat) non
raro ostentare solent diuini spiritus presentiam in
eorum cordibus, cum peccatorum & flagitorum
sordibus sint immersi.

P. *Alijs relictis, tu macte esto virtute, i-*
stamque regulam in te ipso explorando ob-
seruato: Quotquot aguntur, mouentur,
regunturq; non suis effrenatis libidinibus.

H. 2.   sed

EPISTOLA PAVLI AD

„ sed Dei spiritu , ij sunt filij Dei. Et mihi cre-
„ de , qui huius diuinæ filiationis certior fa-
„ ctus non est , neque renatus dici potest , neq;
„ legis accusationibus omnino satisfaciet :
„ Vt pote quæ omnibus numeris absolutam
„ perfectissimamq; iustitiam à nobis exigat ,
„ Ad quam præstandam impares sumus , ni sā-
„ Eti spiritus virtus id in nobis operetur atque
„ adimpleat , id quod ille ipse à nobis in lege
„ exigit .

R. Per difficile sane est diuinæ legis obseruationi
perpetuo incumbere , tanta præsertim nostræ carnis
vitiositate circumuallatis : cui legis diuina puritas
plane contraria est ..

P. Quid vobis negotij est cum lege nunc ,
15. aut cum eius condemnatione ? Nam vos
„ Christo insiti eiusque spiritu prædicti , non
„ accepistis denuò seruile metus spiritum , vt
„ cum lege (sicut olim) rationem haberetis :
„ sed accepistis spiritum adoptionis filiorum
„ Dei , spiritum inquam diuinæ libertatis & a-
„ moris , per quem tantā Dei bonitatem per-
„ cipimus , vt non solum eum inuocemus , sed
„ intima familiaritate confidentiaque & a-
„ moris impetu , tāquam ad patrem nostrum
„ clamemus . Qui autem habet hunc adoptionis
„ spiritum , non vt mercenarius præmij
„ spe , aut pœnæ metu legis obseruantur incū-
„ bit , sed vt filius lubens .

R. Arbi.

R. Arbitror nos nequaquam posse tam tuto, tam fidenter, tam suauiter patrem nominare, nisi dei afflante nos spiritu, cuius testimonium est certissimum, ut pote omnibus humanis testimonijs maius. Sed quae sunt obsecro, alia nota nostra regenerationis?

P. Interim motus diuini spiritus erunt, etiam non incerta indicia nostra in Christo renascentiae. Nam ipse Dei spiritus penitus spiritui nostro testatur nos esse Dei liberos gratia & adoptione, ut pote qui per eundem spiritum in Christo simus participes diuinorum naturarum.

Aliæ nota nostra regenerationis.

R. Magnam dignitatem mihi narras.

P. Est sane. Et si liberi sumus, etiam heredes erimus, quod fateri necesse est: heredes quidem Dei, quippe eius filij: coheredes autem Christi, quippe eius fratres.

R. Qui huiuscmodi testimonium in se habet, is sane minime vacillat neque pendet animo. Sed quos alios motus internos requiris in regenitis?

P. Ut cognoscant se esse vera membra Christi, atque hac meditatione armati ingredi cantur crucis viam. Nam si Christum optinuit pati, atque ita intrare in gloriam suam: consentaneum etiam est, ut membra non refugiant capitum conditionem. Præsertim si considerent quot quantumque commoditates inde nobis proueniant.

Quanam Christia ne perpendas.

R. Quanam præcor.

H. 3.

P. Pri-

EPISTOLA PAVLI AD

P. Prima est, quod si cum Christo patiamus,
cum Christo etiam regnabimus.

R. Dulcissima quidem est promissio, sed aspera
est via ad eam consequendam.

18. P. Atqui ego censeo ea quæ hoc tempore
patimur aduersa, non esse paria, æquipara-
daue gloriae nobis olim prestante.

R. Infælix profectò humanae naturæ conditio. So-
lus enim homo experitur ærumnas, atq; molestias,
solus omnia perfert, solus gemit, solus denique angri-
tur, & contabescit.

19. P. Imò si hanc vniuersi machinam attentè
contempléris, videbis omnium rerum natu-
ram, etiam insensibilium, summo, anxiø, ve-
hementique desidero expectare Dei libero-
rum patefactionem, cùm quia nobis maxi-
me cognata, absolutam perfectamque glo-
riam nostram desiderat: tùm quia illo die
instaurabitur ipsa quoque, fietque immor-
talis.

R. Qui sic?

20. P. Quia vanitati subiecta est rerum natu-
ra, & corruptioni, non volens illa quidem
(hoc enim est contra suum naturalem ap-
petitum) sed propter eum, à quo ita sub-
iecta est interitui. Deus enim ad seruitium
nostrum sustinet eam interire, spe tamen e-
uadendi multò pulchriorem, & minus ob-
noxiam

noxiam interitui. Alioqui frustra ei ingenitum esset perpetui status desiderium. Liberabitur itaque ipsa quoque ab interitus servitute, fietque adeo immortalis similiq; veteratur libertate, in eo quod erit ab interitu libera, cum apparuerit gloria filiorum Dei. Scimus enim, ut omnis rerum natura hactenus nobiscum ingemat, & doleat, itidem factura ad diem iudicij. Non est ergo quod conqueramur.

R. Misera profecta est piorum conditio, quamvis suarum afflictionum comites habeant res omnes creatas.

P. Imo habent etiam fideles ipsos pietatis corypheos, neque tantum participes huius crucis verum etiam antesignanos. No enim solum ipsa rerum natura, homine inferior, patitur, tolerat: Sed & nos Apostoli, qui primitias spiritus habeamus, idque magna copia, & tamen ita laboribus opprimimur, ut penitus gemamus Dei liberorum adoptionem expectantes, videlicet dum ea apertere prestat, ut in altera vita futurum est, corporisq; etiam nostri liberationem ab interitu, quod futurum est cum resurgentemus.

R. Etiamne vos summi enuntiatores Euangelij obnoxii estis perpeccionibus?

P. An non vides me in istum carcere Euangelij gratia coniectum? Neque est quod offendaris aut mireris: non enim adhuc in

EPISTOLA PAVLI AD

„ nostrę fœlicitatis possessionem vénimus ní.
24. „ si spe. Spe enim nunc solummodò salui su-
mus. Verùm cùm erimus in cœlo , non iam
per fidem, sed corā apertè deum videbimus,

*F*e*s* pos*s*idebimus, tunc & laboribus & spe carebimus . Nam
„ spes quę cernitur, spes non est. Est enim spes

„ boni absentis , quod desideratur : qui enim
fieri potest, vt quis quod cernit & habet, id

25. „ speret? Si igitur quod non cernimus, id spe-
ramus, fatendum est nos nisi per fidem, non
dum re ipsa possessionem tenere, sed per pa-
tientiam expectare : quę quidem spes nos
fouet.

R. Ut verum fatear, aduersa hæc, quæ Christia-
ni nominis professores perpetiuntur , nostris viribus
maiora mihi videntur : Itaque ferri à nobis vix
posse arbitror.

26. P. Habes huic imbecillitati præsentissimū
paratum remedium. Nā spiritus imbecilli-
tati nostræ subuenit, potissimum in petēdo
& impetrando à Deo patientię & æquani-
mitatis munere. Nos enim quamvis renati
simus, atque spiritu Christi donati , eum in
modum cum affligimur, erumnis opprimi-
mur, vt precari, sicut fieri debet, nesciamus.
Sed ipse spiritus precatur pro nobis gemi-
tibus ineffabilibus.

R. Arbitror te spiritus nomine intelligere partem
illam, quæ in nobis per Christum renouata , ad Dei
gloriam

gloriam nititur. Nam ex ea proficitur per spiritus sancti operationem in nobis certa quadam intima & occulta dei gloria cupiditas, qua apud deum supplicationis munus init, atq; idcirco verum est, spiritum hac ratione pro nobis precari, tametsi id non nunquam minime animaduertamus.

P. Satis hoc est quod qui animos scrutatur deus, nouit, & approbat studium occultum spiritus nostri, qui pro sanctis verisque Christi membris ad Dei nutum precatur. 27.

R. Praestantissima sane piorum consolatio, cum intelligunt suam salutem ab huic mundi aduersis impediri aut retardari nequaquam posse.

P. Imo Deum amantibus omnia cedunt 28.
ad bonum, siue prospera illis contingent,
siue aduersa.

R. Excellentissimum meritum mihi narras eorum, qui dinimum numen amore prosequuntur.

P. Facebat meriti humani mentio in diuino conspectu. Dei enim gratia sumus, quicquid sumus, ex cuius proposito atque decreto euocati sunt, quotquot Christi spiritu afflati, Deum redamant. Nam ut scias quos Deus prænouit, eos etiam destinauit cōsimiles fore imaginis filij sui, ut ipse Christus sit primogenitus, princeps, & caput in multis fratribus. Hinc fides in deum, hinc amor versus Deum, hinc spes æternæ vitæ, hinc deniq; æquāimitas, tollerantia, alacris etiam

B P I S T O L A D P A V L I A D

33. etiam patientia electorum in aduersis.

R. Nunc planè intelligo causam, ob quam multa
resiliant à Christiana disciplina, crucis horrore per-
territi, neque ad finem usque perseverare velint.
Carent namque vera pietatis fundamento, gratui-
tanempe diuini numinis electione, utque vocations
ob eorum scelera.

30. P. Rem acutetigisti. Nam quos Deus ad
eum quem diximus modum destinauit, eos
etiam diuinitus vocauit. Vos autem ita vo-
cavit, eos etiam insontes, non solum eis pec-
cata non imputando, patrata scelera remit-
tendo, & condonando, eorumque iniqui-
tates tegendo reddidit, verum etiam spiri-
tum iustitiae eis impariendo, eos sibi ami-
cos & filios asciuit, virtutibusque & mune-
ribus ornauit. Quos autem hoc pacto red-
didit iustos & insontes, eosdem etiam glo-
ria affecit, in hac quidem vita, spe, in altera
verò re ipsa.

31. R. Magna profecto rapior admiratione, cum te
hunc de rebus differentē audio. Nam ad hanc quid
dicere possumus? quid obsecere valeat carnis nostra
prudentia, vel ut rectius dicam diffidentia? Si en-
im Deus à nobis est, qui nos eligit, vocat, iustifi-
cat, & glorificat, quis erit contra nos? quis nos po-
terit à salute vel intercludere vel remorari.

32. P. Nemo reuera, præsertim cùm Deus nos
tantoperè amarit, ut suo ipsius filio non pe-
percerit,

percerit, sed pro nobis omnibus cum in cruce dederit. Cumque hęc ita se habeant, mi
frater, quomodo non cum eo cetera omnia
nobis donabit? qui enim fieri potest, ut qui
principia largitur, etiam additamenta mini-
mę largiatur?

R. Planissimae sunt haec tua ratiocinationes, Pau-
le, solatijque plenissimae. Ex ijs enim liquet verum
esse illud tuum pronunciatum, quo afferis nulli esse
damnationi obnoxios vere in Christum insitos.

nū. los

P. Quis erit, qui Dei electos, absoluente 33.

Deo omnium potentissimo, patreque a-

mantissimo accuset? Quis erit qui nos con-

demnet, postquam Christus Iesus mortuus

est pro nobis, nostraque peccata expiavit, &

insuper de morte deq; peccato triumphans

nobis innocentiam conferens reuixit, &

conscenso cœlo Deo dexter assidet, plenis-

sima potestate prædit⁹, nobisque patrocina-

tur? Quis nos diuellet ab amore dei? Quis 35.

inquam, efficiet ut dubitemus, aut non cre- Ps. 43. 7 3

damus á Deo nos amari, atq; ea infidelitate

præoccupati, eum non amemus ipsi? aduer-

sæ ne res hęc efficere poterunt? An angu-

stia? An vexatio? An famę? An nuditas? An

periculum? An gladius? Nihil ad hęc ref- 36.

pondes mi frater? An non vides in nobis

quod literis proditum est, adimpleri, vereq;

nos posse dicere, quod maiores nostri corā

Deo

EPISTOLA PAVLI AD

Deo clamabant, nos quotidié, quemadmodum & priores, neci dedi Dei nostri causa, ac perinde haberi atque lanienæ oues, neque propterea fide aut amore carere? Imò 37. in omnibus tūm his tūm cæteris aduersis superiores euadimus, idque facimus, non nostropte ingenio, non viribus nostris freti, aut virtutis nostrę aut meriti opinione inflati: sed per eum, qui mera sua bonitate, gratia atque fauore nos in Christo suo amat.

R. Hac vera fiducia argumenta adeò commouent animum meum, ut post hac ne pili quidem sim facturus nostrorum imperatorum, vel ut rectius dicam, tyrannorum comminationes & terriculamenta, utpote quorum potentia in corpus sanire possit, animum autem à fide atque amore Dei diuellere minime queas.

P. Ego, ut huic iustificationis tractatui tandem fine in imponam, persuasus sum nos renatos & Christo insitos, neque à morte, neque à vita, à nulla denique re quæ nobis vel morientibus vel viuentibus possit contingere, superari, persuasus, inquam, sum, neque angelos, neque principatus, neque potestates, neque res presentes, neque futuras, neque res excellas, neque infimas, neque ullam aliam rem ex ijs quæ sunt in rerū natura, posse nos diuellere à dei amore, qui est in Christo Iesu

Iesu Domino nostro, tantum abest ut tyran-
norum vel crudelissima tormenta à Christi
professione nos abducere queant.

R. Ex tua ista oratione, Paule, non solum amo-
rem, quo Deus nos prosequitur, sed etiam eius con-
stantiam firmitatem atque stabilitatem compertā
explorat amque habeo, ut certus sim nulla re effici
posse, quominus & Deus nos in Christo Iesu, sicut
eius membra amet, & ipse vicissim à nobis semper
amādus sit. Verum enim uero ut ex proposita Me-
thodo perspicio, adhuc egisti de Christiana iustitia,
planeque ostendisti neque Gentes insontes posse
reddi obseruatione legis naturae, neque Iudeos ope-
ribus legis scriptæ, cum neuter populus omnibus
numeris absoluenter diuine voluntatis præcepta, quæ
summum apicem obseruationis efflagitant. Atque
idcirco nobis proponitur præsentissimum remedi-
um per Euangelij prædicationem, ut credentes in
Christum iustifiamus, atq[ue] eius spiritu prædicti de-
bitis obedientie officijs summa ope incumbamus,
ut tandem cum Christo, credentium capite, eter-
na fœlicitate potiamur. Sed nunc supereft maxima
buins tuae Epistole difficultas. Nā si fide iustifica-
tur homo, & Christus ad credentes tantum perti-
net: Profecto reiectum est semen Abrahæ. Nam
uti tute ipse vides, paucissimi ex Abrahæ semine
Christi doctrinam recipiunt. Hinc fit ut quidam
non obscure dictitent, Iesum hunc Nazarenum non
esse verum Messiam populo Israelitico promissum:
Alij vero afferant, verūm quidem illum esse Mes-
sianos

EPISTOLA PAVLI AD

siam, sed Deum suis promissis minimè steriffe, atq[ue] prout illi libitum est, populum suum reieciſſe. Cū autem horum neutrum verum sit, ut ego quidem arbitror, cupio abs te intelligere huius tractatus difficultates cui titulum dabas, de electione, seu vocatione Gentium.

Caput. 9 P. Quod attinet ad meorum popularium reiectionem, vel vt rectius dicam, infidentiam, non possum absque animi mœrore orationem habere: Nam verum dico in Chri-

Act. 9.1. sto, non mentior, testante mecum conscientia mea per sacrum spiritum, magno me a-

2. nimi dolore & irremisso cruciatu affici, Iudaorum cœcitatatem perniciemque cogi-

3. tantem & intuentem. Optarim enim ipse à Christo ab alienari pro meis fratribus, mihi quod ad humanam naturam pertinet, cognatis: Tanto eos, tam ardenti & sincero a-

4. more complector. Sunt enim Israelitæ ex segregato, & electo Dei populo orti, quo-

Sup. 2.18 Eph. 2.12 rum est adoptio, & pactiones, quibus data lex est & cultus, quibus dicata sunt promis-

sa. quorum denique patres sunt à quibus ortus Christus est, quod ad humanam quidem naturam pertinet. Nam quatenus est coeternalis & coessentialis Deo filius, Deus est ante omnia laudadus in sempturnum. Amen:

Hic est verus Messias, verus seruator, verus Dei atque hominum mediator, vel inuitis ipsis inferorum potestatibus. Idcirco non

est

est quod aliquis in dubium vocet, sitne Iesus
 Nazarenus verus Messias, Israëlitis promis-
 sus. Quod autem dicis alios esse qui deum
 insimulent inconstantia, sanè dolco: nam
 hic error ex ignorantia diuini decreti ori-
 tur, quo semel sancitum est, in diuina mente
 solos credētes seruandos. Quod autem Iu-
 dæi arbitrantur, hanc promissionem ad se
 tantummodo pertinere, toto (ut dici solet)
 aberrant cœlo, neque illorum infidentia de-
 um insimulare potest inconstantia, quasi e-
 ius dictum exciderit: quia non omnes qui .6
 carnali propagatione ab Israëli orti sunt, ve-
 ri & lecti Israëlitæ sunt: nec quoniam Abra-
 ham progenies, ideo sunt omnes Abraha- 7.
 mi liberi veri & genuini, hoc est, credentes
 à credentium patre oriundi. Sed ab Isaaco Ge. 21. 12
 (inquit Deus Abrahamo) tua denomina- He. 11.25
 bitur progenies: quod perinde est ac si dice-
 ret: Nequaquam Abrahami liberi vocabū-
 tur, qui ex te per Ismaëlem carnis filium o-
 rientur, sed ij demum & veri tui liberi, Dei-
 filij vocabuntur, qui per Isaacum, spiritus
 potius quam carnis filium, originem ducēt. .
 Ut numero dicam, non sunt veri Israëlitæ, 8.
 quicunque corpore sunt Abrahami filij, sed
 qui sunt ex promissione filij, hi progenies
 habentur Abrahami & Dei. Ga. 4. 28.

R. *N*ona sanè atque insolens videtur Iudeis hac
 sua diuinarum promissionum interpretatio.

P. Illo-

EPISTOLA PAVLI AD

P. Illorum profecto cœcitas huius erroris
causa est, non meæ interpretationis veritas
quam ipsi nouitatis insimulant, cum Pro-
phetarum vaticinia & conciones hoc æter-
ni numinis decretum identidem docuerint
& inculcauerint. Sed ne mei populares de
mea interpretatione conquerantur, diuini
numinis dicta accuratius inspiciamus. Pro-

Ge. 18.10.

missionis autem verba sunt hæc. Visam te
(inquit Deus) hoc tempore, Abrahamum
alloquens, meoque fauore habebit Sara fi-
lium, quamuis & ipsa sterilis & vterq; æta-
te sitis confecti. Itaque vides Deū hoc Isa-
aci & Ismaëlis typo gratuitam suam electio-
nem omnium credentium (siue Iudæi illi
sint, siue Gentiles) eminus adumbrasse at-
que ostendisse, vt eo pacto compertum fa-
ceret, se Deum esse omnium & Iudeorum &
Gentium, & æquè suos electos ex vtroque,
colligere populo, non carnis propagatione
sed promissionis fide & acceptione.

Gen. 1.12.

Gen. 3.15.

.19

R. Atqui Iudæi arbitrantur Ismaëlis & Isma-
ëlitarum reiectionem aliam habere causam, nem-
pe matris genituram. Nam uti nosti, Hagar erat
ancilla Aegiptia, Abrahami concubina, non pri-
maria uxor: Itaque eius partus non id iuris habe-
bat, quod Sara liberis concedebatur. Hanc ob cau-
sam Isaacus & Isaaci progenies, præstantiam atque
dignitatem electi populi habuit: Ismaël vero eiusq;
posteri reiecti sunt.

P. De

P. De legitimo matrimonio Hagaris & Abrahami nolo nunc disceparc, multo etiam minus de iure prolis ex eo orta: Imo relicta hac quæstione, alterum exemplum, cui refragari nequeunt, illis opponam. Neque enim in Saræ atque Hagaris prole, tantummodo typus iste electorum & rejectorum neorum propositus est, diuinique numinis eternum decretum adumbratum & quantummodo reseratum: sed etiam in Rebecta ex uno Isaac patre nostro utero serente geminos, Iacobum & Esam. Nam eis nondum hatis (& ideo neque bono neque malo illo funetis) ut Dei decretum ratum esse ex eius gratuita electione, nulla habita ratione operum aut inferorum, sed ut vocantis fatorum gratitius appareret atque permaneret, dictu sui ipsi Rebeccæ a Deo maiorem fecerit fulni minorem.

R. M. ^{Et} mandi me legisse datum hoc responsum Rebeccæ datum in primo libro legis. Propter enim narrat Moses Rebeccati sterilem fonsa precibus drasse & exorasse, ut conciperet: Sed cum fetus in eius utero confidarentur, satius se mori ducebat, quam ita crucari. Atque idcirco ad fonsa orationem perconclavandam adiit, à quo responsum hoc accepit: Dua Gentes sunt in ventre tuo, duoque ex utero tuo populo dissidentur, quorum alter altero plus poterit, ut in oblique seruiet maior. Deinde ut narrat Moses confecta ad pariendum tempore, fe-

EPISTOLA PAULI VAD

Fcui

rebet in utero gemellos: Quorum prius egreditur,
rufus locus, & villosi centonis infans nomen Esau
impositum est. Deinde ex ijs eius frater Esai cal-
cent manu tenens, is Jacobus nominatus est. Hanc
esse arbitror historie scriam, quam electionis genti-
um & rejectionis Iudeorum typum esse efficeris. Quo-
modo autem hac fuerint adimplera me proposita fu-
git.

Mal, I. 2.

Hoc intelliges ex matricinio Malachia propheta, cuius ierba sunt haec: Amomias
at Ichoua, Quod si quæcias in quo vos es-
men? Nonne Iacobi frater est Esau? in-
quit Ichoua. Atqui Jacobum amavi, Esauum
autem odi, eiusque montes in castitatem, &
possessionem draconum, & solitudinem re-
degi. Quod si decreuerint Idumæi se, qui
peruastati sunt, diruta refecturos, sic dicit ar-
mipotens Ichoua: quod si construxerint
ego euertam, vocabunturque fines impietatis,
& populus in quem Ichoua sequit in per-
petuum. Id quod vos vestris oculis spectan-
tes dicetis magnificandum esse Ichouā per
fines Israelitarum.

R. Dura sane sententia, sed iustissima, ut ego qui-
dem arbitror, non solum in typo, sed etiam in anti-
typo. Hac enim dini numinis iudicia venerari po-
tius oportet, quam chriosius perscrutari, est que ras-
tum atque firmum apud me, perniciem nostram à
nobis esse, salutem autem à Deo. Sed quia hie agi-
mus Jacobitarum causam, qui sua salutis proram,
quod

Jacobida, Oſe. I 3.
rum

quod dixi; & puppim collocant in sua prosapia, in circuncisione, in operibus deniq; & meritis adimplata legis, eorum sane objectionibus respondere oportet. Nam si populum Iudeorum semel electum Deus rejicit, ascitis Gentilibus, quemadmodum spretus est Esau, & minor natu Iacobus ad primogenitura dignitatem electus est: profecto prospolepsia videtur esse apud deum, ne dicam int̄stācia. Quid ad hec dicemus Paulus? concedemus iniquitatem in Iudeis in Deo esse? 141

P. Procul hoc à Deo, ut sit iniquis etiam
Dei operum æquitas non a nobis; neque à nostris cogitationibus pendeat: Sed vt oratione diuina istorum obstrepentium ora obstatq; Deus esse omnium Gentium Deum velleque omnes credentes servari. Vide quid respondeatur Mosi his verbis cum Deo agenti. Ecce tu, inquit, dicas ad me, duce populum istum, tu vero non ostendisti mihi, quem sis mecum missurus, & aīs me tibi nominatiū esse notum, & apud te valere gratia: Ergo si apud te valeo gratia docē me tuam viam, quo te cognoscam, ut apud te valeam gratia; simul etiam considera gentem hanc tuum esse populum:

R. Quasi Deus non sit omnium Deus, aut solis Israëlitis sua clementia atq; bonitatis thesauros impertiri decreuerit;

P. Audi reliqua, tum Ichoua: Egomet pre-
I. 2. sens

EPISTOLA PAULICAD

sens ibo vna, inquit, teq; quietum reddam.
Et Moses : sane nisi tu ipse presens sis iturus
mallem nos hinc minimè abduci : sed qua-
tadē ex re disiudicabimus me tuūq; popu-
lū apud te valere gratia? Nonne si nobiscum
eas, vt ita ego populusq; tuus populos om-
nes, quos terra sustinet ante cellamus.

R. O terq; quaterq; miseris orbis omnes natio-
nes, si ceteris rejectis unus tantummodo populus
Iudaorum Deo gratiosus sit.

P. Sime me persequi. Iehoua autem Mosi
respondit, se iuxta eius postulatum facturū,
populoque Angelum ducem minimè datu-
rum, sed se potius sua præsentia atque fau-
te introductorym populum in terram pro-
missam.

R. Oravit ergo Moses & exoravit.

P. Verum. Sed maiora etiam petere ausus
est, cum dixit. Ostende mihi quæso Iehoua
gloriam tuam atque splendorem.

R. Quid ad hac Iehoua?

P. Ego, inquit, efficiam ut coram te trans-
eat omne bonum meum & exclamabo no-
men Iehouæ coram te, & miserebor cuius

15. miserebor, & visceribus commouebor, super

Ex. 33. 19 quem visceribus commouebor.

R. O clementissimum numen, Deumque in per-
petuum laudandum qui sua misericordie viscera
non uni populo aut nationi addicit, sed profuso be-
neplacito

neplacito depromit sue clementiae ihesauos: in eos
quos vult, & quandocunq; vult! Nunc planè int-
elligo sententiam hanc diuina manifestacionis re-
ferri debere ad loci circumstantiam. Nam ex Mo-
si petitione comperta euadit diuini responsi expla-
natio.

P. Ex ista igitur diuini numinis manife-
statione, ne dicam definitione, colligere pos-
teris, Deum non esse addictum solis Israëli-
tis, neque illorum merita in causa esse, ut pa-
pulus Dei censeantur. Nam diuina electio
atque vocatio non est volentis neq; curren-
tis, sed Dei potius miserentis.

16.

R. Reuer a ego sic credo, tantamque spem conce-
pi de creatoris nostri bonitate erga humanum ge-
nus, ut misereri velut non solum Iudeorum, verumq;
etiam Scytharum, Assyriorum, Aegyptiorum, alia-
rumque etiā Gentium, que orbis diuersas partes
incolunt: modo ne ipsi sua dissidentia animoqua
refractorio reijciant a se clementissimi numinis fa-
uorem.

P. Recte sentis, atque hoc ipsum est quod
scriptura de sceleratissimo atq; perfido Re-
ge Aegypti (quem Aegyptij Pharaonem vo-
cāt) predicat: quem Deus vt pote crudelis-
simum & immorigerum his verbis alloqui-
tur. In hoc ipsum excitaui te, ad Regium
munus euexi, & adhuc viuum & incolumē
seruaui, vt ostendam in te potentiam meam
& vt annuncietur nōmē meūm in toto ter-

Exo. 9. 16

17.

rarum

I. 3.

EPISTOLA RAVILLE AD
tarum orbe.

¶ R. *Justissimum D^ei indicium, quo fideles obfir-*
, mat, crudeles tyrannos occidat, refractarios indu-
, rat, obduratis lucem detrahit, & quod maiori dig-
, num est admiratione, non solum eis utitur, sed eti-
, am eorum peccatis ad suam gloriam illustrandam.
¶ T^am est egregius bonarum rerum artifex, ut pra-
.. uis impiorum conatibus sua sanctissima prozebat
.. consilia.

P. *Vides ergo apud Deum nullum esse per-*
,, *sonarum, populorum, nationum, functioni-*
,, *um denique, aut dignitatum respectum*
,, *in puniendis sceleribus ac peccatis, quin po-*
.. *tius ut iustissimum iudicem nialis mala, bo-*
,, *nis bona rependere? Miseretur ergo cuius*
vult, ex aduerso autem indurat quem vult:
neque est ullus mortalius, qui cum eo pos-
sit iuste expostulare, multo etiam minus
iniquitatis cum insimulare.

R. *Hoc minime concedent Iudei, qui arbitran-*
.. *rur solis ipsis seruatam esse diuinam clemētiam ad*
.. *tegendas eorum iniquitates: reliquis autem orbis*
.. *nationibus paratam esse ex eterno Dei decreto oc-*
.. *cēcationem, confirmationem, cordis indurationem,*
.. *exitium denique eternum. Sed quando semel capi*
.. *Iudeorum causā patrocinari, se queso ut mihi pa-*
.. *cis respondeas, cur Deus succenseret Israēlitis Euā-*
Esa. 15.9 *gely doctrinam reūcientibus! Nam si ipse ita vult,*
19. *quis est qui eius voluntati posse resistere? Si inquā*

Judea

Iudaorum cœcitate & infideitate fit, ut Deus sit
Iustus suam gloriam inter reliquias orbis nationum,
quare exprobat Iudaico populo suam diffidentiam
atque duritatem?

P. Scio te alieno stomacho loqui; idcirco
Iudeo, obteret antipotius respōdebo, quam
tibi, dicamque: O homo terra fili, vermi-
bus abiectior, si diuino carcas favore, Tu
quis es qui ex aduerso respōnsas Deo? Si te 20. "

Ose. I. ipsum inspicis, an non vides perniciem tu-

am ex te ipso esse? Nam proditutie tua &
corde penitendi nescio, thezaurisasti tibi
ipsi iram, eò quod copiam benignitatis Dei
& tolerantiae ac lenitatis contempsisti.

Quod si ut Iacob idaloqueris, Iudaicq; po-
puli electionem proponis, reducitō in me-
moriā priscorum Prophetarum Xp̄eūes,
quibus diuini numinis naturam populique
Israelite ventura supplicia ob oculos po-
suerunt. Num dicet figmentum fictori, vt
Jeremīe paradigmate vtar, cur me ita feci-
sti? An nō licet ei ex sua argilla facere quod
libet? An nō potestatem habet figulus, vt
ex eadem luti massa faciat aliud vas ad ho-
norem, ad usumque rerum odoriferarum, &
delicatarum, aliud autem ad ignorariam,
& ad rerum sordidatum, scotidarum, immū-
darum usum? Sanè qui hoc negat, & figuli
potestatem negat, & Dei potestatem man-
cam esse falso credit in gubernandis, & pro-

I. 4. uidendis

21.

Sap. 15.9

EPISTOLA PAULI AD
MORTALIUM NEGOTIIS.

R. Absit haec à pīs impia persuasio. Verum enim
vero magna me afficis lacrima dum mihi reducis in
memoriam sacerrimam illam Ieremie concionem:
cuius verba memoria mandare volui: nec re, cre-
do, pigebit, Pauli, si ea elucidande tue doctrina
gratia recitanero. O supradicti idu-

R. Imò ut hoc facias, rogo.

R. Age, inquit Iehonai Ieremiam alloquens, de-
conde in domum figuli, & ego illic mea dicta tibi
enunciabo. Igitur ego digressus, inquit, in domum
figuli, eum offendi opus facientē in rotis. Cumq; in
figuli manu corruptum esset vas, quod ex creta fu-
ciebat, iteravit, & ex eo vas fecit aliud, ut ei vi-
sum est. Tum tecum Iehonai sic verba fecit: Scilicet
ego nō possum vobis facere ut figulus iste dominus
Israëlitica, inquit Iehonai? Qui quidem quod est
in figuli manu creta, id estis in mea manu, dominus
Israëlitica. Verbi gratia: Minabor alicui genti aut
regno euersionem, excidium interitum: Si ea gens,
cui minatus fuero, se se à suis sceleribus retraxerit
ego quoque malo temperabo, quo eam afficere co-
gitaueram. Rursus exempli causa, promittam ali-
cui genti aut regno constructionē ac stabilitatem:
Si me offenderit meis dictis non obtemperando, ego
quog; bono temperabo, quodrei conferre statueram.
Quapropter age, refer Iudeis & Hierosolymitanis
haec verba: Sic dicit Iehonai, En ego malum in vos
molior, & quiddam cogito retrahere vos à sua quis-
que vitiosa consuetudine, vestrasque consuetudines
& mores

Jer, 18. 6

E mora corrigite. Minime vero, inquit, quin cogitationes nostras sequemur. Et si quisq; animi preya obsequentur improbitati.

P. Egregium, scilicet, responsum ab Israëlicis datum ad propugnandam, & confirmandam diuinam electionem qua tantopere gloriantur.

R. *Quid si adhuc conquerantur de eterni numeris aëconomia? Nam si deus nouit Israëlitas, cœlestis fœderis fore desertores, cur eos elegit? Cùm vero fœdifragos vidit, cur non statim reiecit, puniuit, contriuit, atque in nihilum rededit? cur non statim Gentes ascivit in populum suum?*

P. Quid hoc est dictu? Si Deus volens suam iram ostendere & seueritatem, suamque potentiam declarare, tulit magna patientia ad tempus vasa iræ perniciei, refectionique aptata, quales reuera sunt increduli, & refractarii Iudei, ut in eos deinde grauius animaduerteret, atque ita potentiam, seueritatemque suam celebrem, illustremq; reddeat: est ne propterea accusandus? Quid, etiam si ut amplius declararet sui splendoris amplitudinem in vasis misericordiæ, eos preparauit ad gloriam? An propterea manus meritis hoc ascribi debet?

R. Qui de meritis cogitat, planè insanit. Sed vide quid rursus Israëlia obijciant: Si Deus inquit, Iudeos perfidos immorigeros, & refractarios punit, suo sanè utatur iure, non tamen propter hos sceleratos

EPYSTOLA PAVLI AD

sceleratos abdicandus esset populus Israëlitus fū
præstantia & dignitate, quā nunc transfortur, nō
incircuncisos, diuinique foederis expertes, & ut il-
li existimant, reiectaneos. Vt numero dicam, ne-
quaquam Iudei Deum accusant iniustiæ, quia son-
tes Israëlitas puniunt: Sed eum inconstans insimul-
lant, ex eo quod per Euangelij predicationem no-
num sibi populum aggrego.

Per Evangelij predi-
cationem, Deus, sibi
norum populum aggre-
gare, iaq. ab aeterno.
decreverisse.

P. Nihil mirum si hoc facit. Sic enim crea-
tor omnium mortalum Deus ab eterno de-
creuerat. Nam quoq; in sua diuina mente ele-
git, postea diuinitus vocavit, non solum ex
Iudeis, verum etiam ex Gentibus.

R. Atqui hoc Israëlitis videtur nouum & insa-
lens, plenoque gutture clamitant doctrinam hanc
eſſe aduentitiam & commentatitiam, à diuinis que-
vatibus prorsus ignoratam.

25. P. O candidos Prophetarum interpretes,
Oſe, 2. 23. An non meminerunt quid Ichoua promi-
ſi. Pe, 2. 10 ſerit per Oseam? Vocabo inquit, populum
26, qui meus non est populum meum: Et eam
Gentē, quæ dilecta non est dilecta. Et erit in
loco vbi dictum fuerateis, non populus me-
us vos; illic vocabuntur filij viuentis Dei.

R. Video illustrissimum testimonium de Gentio-
um vocatione.

P. Audi etiam quid ex aduerso Esaias cla-
met contra Israëlitas reiiciendos. Etiamsi
27. fuerit, inquit, numerus filiorum Israël ut ar-
rena

pena maris, reliquiae tantum seruabuntur.

Nam rem severe, atque semel, idque cum *Es. 10. 22.*
iustitia, rem inquam, seueram faciet Domi- 28.
nus in terra.

R. Ergo dicens factum est iure tam paucos eq-
rum seruatum iri prædicit vates. Res igitur ut vi- 22
deo irrenocabilis quia iusto decreta.

P. Audi etiam quid prima concione dix- 29.

erit idem Esaias de Iudeorū reiectione. Ni *Esay. I. 9.*

si dominus, inquit exercitū non nullum de exercitū.
nobis semen reliquum fecisset, nos quidem 22
Sodome Gomorraq; similes fuissimus, peris.
semus omnes prorsus ob nostrā perfidiā at- 21. 33. 3
q; peruticaciā. Nam vt scias, æterni numinis. 22. 39. 3
insigne beneficium est quod ego paucique 22. 33. 3
alij Dei Euangelio credimus. Nōstra enim 22. 33. 3
flagitia æternam perniciem merebantur. 22. 33. 3

R. Hoc erga pro comperto habeo. Nec minus ar-
bitror diuina clementia manifestacionē effulgere in
vestra vocatione, quam in nostra. Sed ab secreto quid
dicemus ad hoc, quod rā multi Gentiles Messiā ex
Iudeis orti, Iudeisq; proxissimum amplexantur, Is-
deorum autem tam pauci credunt? cùm ex diu-
nia gratia utrisq; contingat electio & vocatio, unde
tam magnum discrimen, ut ex his tam rari, ex illis
vero tam innumerī, Christum recipiant?

P. Ego sic sentio: Gentes que non secta- 30.
bantur iustitiam op̄um, aue humanorum
meritorum, apprehendisse iustitiam, iusti-
tiam

EPISTOLA PAULI AD

31. tiam inquam, quæ à fide manat. Contra vero Israelitas, qui se ctabantur ex lege iustitiam, ad legis iustitiam non peruenisse.

R. Quid cause est?

P. Ut ego quidem arbitror, quia Israelites non ex fide querunt iusti fieri, sed ex operibus legis, proram & puppim suæ fiduciae in suis factis collocantes. Ideoque offendunt in lapidem offendiculi, quod etiam Esaias Propheta futurum prædictum cum ore Dei

33. Iacobidas alloquitur his verbis: Ecce positurus sum in Sione lapidem impactorium & petram illisoriam: & quisquis crediderit in eum, non pudebit neque falletur.

Esa. 14.

Cr. 8. 16.

1 Pe. 26.

Ps. 115. 28

R. Euentus, sanè rei comprobat Propheticum vaticinium. Christus enim lapis est offendiculi incredulis, & immorigeris. At iys quidem qui ei per fidem adhaerescunt, est stabile summe quietis, pacis, felicitatis denique fundamentum. Sed ut verū tibi eloquar Paule, pessimè andis apud tuos populares ob hanc doctrinam. Arbitrantur enim te ex animi odio loqui, aut gloriam tuam ex eorum incredulitate in cœtibus gentium querere.

Caput. 10

P. Frater amantissime, te precor, vt istorum verbis fidē minime præbeas. Nam certò tibi affirmo, animi mei studium propensum esse erga eos. Et sane ad Deum preicatione effusa salutem procuro Israëlitarum, eamque summoperè opto, deque ea Deum vrgere

virgere non cessò, commiserationis potius tactus, quam insectationis affectu. Nam de eis hoc testari soleo, eos in Christo, in gratia, in Evangelio vexando Dei studio id facere, sed inscitè, neq; ex notitia.

R. Idipsum ego indicavi. Sed audi: sibi quidam videntur quodam diuini honoris studio ferri, & ab eo se ad oppugnandam fidem iustitiam impelli arbitratur. Verum si quis in eorum animi penetralia irrepereret, fortassis videret eos, non ad Deum omnia sua consilia & conatus referre. Interea loci nolle aliquem damnare: Hoc ramen dicere audeo, eos minimè carere excusationis praetextu apud Deum licet per ignorantiam peccent.

P. Ostendam tibi malum fontem. Istrignorantes iustitiam quam deus à nobis requirit, & propriam ex legis actionibus, absque ylla fide, studentes constituere, atque stabilire, Dei iustitiae se nolut subiçere. Diuine autem legis obedientia, ut te non lateat, sine fideli fundamento, larua iustitiae est potius, quam Deo grata iustitia. Fidei autem subiectum quod fides intuetur, coeternalis & coessentialis Dei filius est, factus caro, verus Messias sequester humani generis. Finis autem legis & extremum, est idem ipse Christus, ad iustum & insontem faciendum quicunq; ei fide habet. Vides ergo quantum sit discriminis inter iustitiam legis & iustitiam fidei, quam differentiam mei populares permiscent & confundunt,

Fidei subiectus

Gá. 3.24.

EPISTOLA PAYAFAD

5. fundunt. Moses chim agens de iustitis, quæ
Le. 18. 5. ex lege est, his verbis eam describit: quod
Ez. 20. 11. qui præstiterit ea quæ præcipit lex, viuet per
Ga. 3. 12. illā, alias execrabilis pronūciat eos qui non
De. 30. 12 permanerint in omnibus quæ scripta sunt
in legis volumine. At cum idem Moses dis-
serit de iustitia ex fide promanante, ad hanc
6. modum loquitur. Ne dixeris in corde tuo
quis ascendet in cœlum? hoc enim perinde
est, ac si quis vellet Dei filium Christū è cœ-
lo deducere aut deuocare, neque dixeris cū
7. animo tuo, quis descendet in abyssum? hoc
enim est eundem Christum à mortuis exci-
tare, aut reducere.

R. Quid igitur est, quod Moses concludit?

De.32.41 8. Prope inquit, est verbum in ore tuo, &
cordet tuo, hoc est verbum illud fidei, quod
nos Christi Apostoli praedicamus.

R. Nunc plane video, & priscis pastribus veteris
faederis eundem propositum fuisse scopum, ad quem fi-
des semper credentium collimare, nempe aeternum
Dei sermonem, verum Deum & hominem, saluatorem
Messiam, vera iustitia atque innocentia funda-
mentum. Cui qui ex animo adherebit, dubio pro-
cul saluus erit. Nibil ergo Israëlitis opus est, mul-
tague minus nobis peregrè iter facere, mare transi-
ff. scilicet cōscendere, et maiora viribus conari, ut in-
nocens quis euadat. Satis enim est fidem habere
Evangeli, Christum patris verbuna amplexari.

Imputidetur et per spiritum renascentie fieri.

R. Romane. Etenim si confessus fueris 9.

deo tuo. Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod deus cum excitauit a morte 10.

tuus, se exuberis. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Neque haec doctrina noua est, aut a nobis qui in Christum credimus excogitata, sed ab ipsis sanctis variis identiter repetita & decantata. Propheta enim Esaias, ut alios *Ez. 18. 26* pretermittat, ita loquitur: *Quisquis in eum crediderit, non pudificet minimèq; falleatur.*

R. Versus quidem. Sed Iudei in iherusalem hanc distributionem ad Israëlitas tantum restringunt, *Jungue in ea sententia ut credant. Gentes exclusas ab hac promissione.*

P. Tota profecto aberrant via. Nulla enim est inter Græcum & Iudæum differencia haec in parte: pariter a Deo creati sunt omnes & eius capaces facti, modo adiit fides: promerita quidem neq; in his hecq; in illis extant: eorum salus non nisi in merita Dei bonitate sita est. Et quia idem est omnium dominus: diues, & libenter benefaciens omnibus credentibus, eumque ex animo inuocantibus;

& ab eo vero omne auxilium salutemq; pertentibus, ideo iuxta Prophetarum vaticinia, *Zech. 2. 32.*

Quicunq; nomen Domini inuocauerit, salu-

trus erit. in scriptoriis misericordi murinq; 10q;

R. *Messini me legere trans sententiam in quatuor*

pudificet

12. 13. 14.

15. 16. 17.

18. 19. 20.

21. 22. 23.

24. 25. 26.

27. 28. 29.

30. 31. 32.

33. 34. 35.

36. 37. 38.

39. 40. 41.

42. 43. 44.

45. 46. 47.

48. 49. 50.

51. 52. 53.

54. 55. 56.

58. 59. 60.

61. 62. 63.

64. 65. 66.

68. 69. 70.

72. 73. 74.

76. 77. 78.

80. 81. 82.

84. 85. 86.

88. 89. 90.

92. 93. 94.

96. 97. 98.

100. 101. 102.

104. 105. 106.

108. 109. 110.

112. 113. 114.

116. 117. 118.

120. 121. 122.

124. 125. 126.

128. 129. 130.

132. 133. 134.

EPISTOLA PAVLIA AD

lis vatis concionibus. Sed est quoddam dubium quod magnopere angit meum animum. Si enim verum est quod dicas; Deum esse omnium mortalium cre- atorem, hominesque condere beatitudinis capaces qui fit ut maior mundi pars versetur in veritate ignoratione? bona etiam pars eorum qui ueritatem audiunt, veritati non credant, neque motem gerant?

14. Nam ut primo loco de Ebreis, & Gentilibus agamus, quomodo innocare illi possunt eum, in quem non crediderunt? quomodo autem credent ei de

15. quo non audierunt? quomodo autem audirent absque predicante? quomodo autem predicabunt nisi a Deo solo salutis auctore missi fuerint legati?

P. Acutè sane ratiocinari. Nam in eandem sententiam dixit Esaias vates: Quam speciosi & elegantes sunt pedes Euangelizan-

Esa. 52.7¹ Na. 1.15. tium pacem, nunciantium bona?

R. Vides etiam non omnes Iudeos obtemperasse Euangeliu. Nam idem Esaias de eorum incredulitate conqueritur his verbis: Domine quis credit sermoni nostro? hinc ego concludo, dominatio- nis causam penes Deum esse, qui hominibus qui- busdam deneget gradus quibus peruenire possint, ad veram eius invocationem, ac perinde salutem,

16. 17. P. Imò hinc colligas: aportet, fidem veram & viuam ex auditu esse, auditum autem verum & internum effici per verbum Dei, & per spiritum sanctum mouentem humanū cor, suaque virtute purificantem, & sanctifi- cantem

cantem animos hominum.

R. Hac de re animus meus in dubio non est. ^{9.} Illud interrogo. An illa Gentes ad quas non peruenit Euangelij predicatio, prorsus sint à Deo reiecta, an aliquid excusationis afferrre possint ob non auditam Dei vocem. ^{18.} Illud inquam scire cupio, An aliquid audierint, quod eos ad cognitionem, & invocationem eterni numinis incitare aut excitare queat.

P. Enim uero tale quid audiuerunt. Nam uti testatur Regius vates, agens de diuina schola rerum creatarum, in qua deus ostendit suam diuinitatem atque potentiam omnibus Adami posteris: In omnes terras, inquit, peruenit eorum sonus, eorumque verba ad ultimum orbem. Itaque quod de Deo ^{Psal. 19. 5} cognosci potest, primum quidem manifestum est in ipsis, hoc est, in eorum animis: Deus enim intima quadam lege eis manifestum fecit. Deinde ea quae eius sunt in asperabilia, cuiusmodi est eius sempiterna potentia atque diuinitas, ea ex mundi opificio dum considerantur per opera perspiciuntur. Atque idcirco se reddunt inexcusabiles, Quoniam cognito Deo, non ei dignam deo gloriam gratiamque tribuerunt: Sed vanis cogitationibus usi sint, caligauitque eorum insipiens animus. Cumque se profitentur esse sapientes, stultiores fiunt. Hinc est quod mutant gloriam incorruptibilis Dei in ef-

K. i. forma.

EPISTOLA PAVLI AD

formatam imaginem mortalis hominis , &
volucrum, & quadtupedum, & reptilium.
Quoniam obrem in impietatis huius poenam ,
tradit eos Deus cupiditatibus cordium suo-
rum ad impuritatem, ut foedent corpora sua
inter se, ut pote qui veritatem Dei mutari int
in mendacium, & coluerint ac seruierint re-
bus creatis, preterito atque posthabito crea-
tore : qui est laude dignus in saecula. Amen.
Hinc malum , hinc damnatio, hinc eorum
quos dicebas, aeternum exitium.

R. Satis super*q̄* mea dubitationi his tuis verbis
satisfactum est. Nunc scire cupio, an doctrina haec
qua proponis de Iudeorum reiectione ac Gentium
vocatione, nota fuerit priscis vatibus: An fraetate
inquam cognoverint unquam tale esse aeterni nu-
minis decretum, ut si ipsi non crederent, sequerim
morigeros praberet, Gentes & fore adscendas in
populum Dei.

19. P. Imo notissima & peruulgata in Israeli-
tico populo ab ipso exordio fuit haec do-
De. 32 21 ctriua. Nam Moses, primus ille dux Iudaici
populi, dei nomine his verbis cum illis agit:
Ego ad simulationem, inquit, prouocabo
vos per gentem quae non est gens, per gen-
tem inquam intelligentiae expertem ad ira-
20. vos prouocabo. Esaias etiam yates maiori vti-
tur audacia aduersus Iudeos incredulos &
inimorigeros, cu in persona dei vocationem
Gentium

Gentium asserit hac oratione: Repertus,^{Esa. 65.4}
sum ab ijs, qui de me non interrogabant.

R. Manifestima sānē pronunciata de Gentium Manifestissima.
vocatione.

P. De Iudeorum verò reiectione vide quid^{21.}
alibi dicat idem ipse vates in Dei persona.
Tota die expandi, inquit manus meas ad po^{Esa. 62.3}
pulum rebellem & contradicentem. Hic, hīc
querebantur sunt Iudeorum reiectionis, occesa["]
cationis, & exitij causæ, non in Deo.["]

R. Enim uero miror Israëlitas tam esse cœcos, ut
oracula ista tam aperta non videant. Sed obsecro
reiectionis ista iudaici populi est ne uniuersalis? Reie-^{I.}
cit ne Deus populum suum ita ut Iudeorum nullus
seruetur?

P. Minime vero. Etenim ego Israelita sum
de semine Abraham, de tribu Beniaminis, &
tamen diuini numinis fauore separauit me
ab utero matris meæ, non solù ut particeps
essem diuinæ gratiæ æternæque fœlicitatis,
verum etiam ut filij Dei beneficium publi-
carem atque Euangelizarem inter Gentes.

Itaque non reiecit Deus populum, quem
suum antea agnouit & comprobauit, hoc
est, verè in ipsum credētes, morigeros, dicto-
que obtemperantes. Hos enim cum ab eter-
no elegerit deus, reiectioni minime sunt ob-
noxij.

R. At qui sānē istorum electorum per exiguo est

EPISTOLA PAVLI AD

numerus.

P. Imò maior, quam vos gentes arbitramini. An nescitis quid sit de Elia memoriae proditum? Deum aduersus Israelitas pre-
cabatur, ratus ex tanto Iudæorum numero

3. Reg. 19. se solum permanisse, ob idq; dicebat. Domine, Iudæi tuos vates occiderunt, aras tu-

3. as diruerunt, Ego vnuſ relictus sum, & ad-
4. huc ad necem me quærunt. Sed quid Dei loquitur oraculum? meministi credo. Reli-
qua mihi feci septem hominum millia, in-

3. Reg. 19. quia Iehoua, qui Baali genua non submiserunt. Arbitraris ex Iudæorum gente nullū alium esse vocatum quam me? at ego hoc tibi confirmo, in Iudæis magnam esse multi-
tudinem, qui sunt de numero electorum.

5. Quéadmodū ergo Eliæ tempore nō omnes fuerunt repudiati, sic & hoc tempore reli-
quiæ superant, & quamuis videantur pauci suos tamen cultores Deus habet, veluti in-
ter alios latentes. Qui cum vera sint Christi membra, non ex meritis operum fœlicitatē
expectant, sed ex electione gratuita per me-
ram Dei bonitatem & misericordiam.

6. R. Et iure mea quidem sententia. Nam si gratia, non ob opera, alioquin gratia non iam esset gratia. Sin ob operam iam gratia non est, alioquin opus non esset opus. Hoc firmissimū argumentū nos Gentiles arripimus, ut stabiliamus nostram gratuitam vo-
cationē. Sed precor, quid Iudæis respondebimus, qui urgent

vrgent totius populi ffraclitici electionem tam praelaris sanctorum vatum elogiis ornatam?

P. Hoc ego respondere soleo, quod vniuersus Iacobo natorum populus id non est assecutus, quod requirebat: At electi, credētes morigeri, diuinis dictis parentes jd sunt assecuti: reliqui verò occalluerunt, & cœcati sunt in suæ incredulitatis pœnam.

R. Dicebas etiam nuper incredulos hos salutem non adipisci, eò quod eam sectarentur contra ac fieri debebat, videlicet, non à dei gratia, sed à meritis operum: Idcirco merito eos relinqui in sua ignorātia & cœcitate.

P. Nec solum relinquuntur, sed etiam puniuntur, quemadmodum meretur eorum in fidentia, improbitas, perfidia, atque malitias. Ob hæc inquam Deus iustus iudex Esa. 29.10 (vti à vatibus prædictum erat) dedit eis C. 6.9. spiritum soporis, oculos vt non videant, & Ma. 13.14 aures vt non audiant, ad hodiernum usque Io. 12.40. diem. Hoc etiam pacto in illis adimpletur Ac. 28.26 id, quod David Regius Propheta olim pre-dixit. Fiat, inquit mensa eorum laquei, ten-diculæ, & offendiculi loco & in talionē. Neq; Psa. 69.12 lagūeūs. his contentus, subiungit. Obtenebrentur oculi ipsorum vt nō cernant, & tergum ipsorum semper incurua.

supplicium.

R. Quid sibi vult hoc semper? perpetuone irascetur Deus huic populo? eo ne pacto impegerant, ut prorsus concidere eos Deus destinet?

K. 3. P. M.

EPISTOLA PAVLI AD

P. Minimè gentium, sed per eorum ruinam salus obtigit gentibus, ut hac ratione Deus prouocaret Iudæos ad Gentilium amulationem.

R. Tu ergo quis Dominum subordinasse istam Gentis Iudæorum reiectionem, ut occasione vocationi Gentium præberet.

P. Maximè. Et hanc rursus vocationem Gentium conuertet ipse Deus bonarum rerum architectus in occasionem restitutionis Iudæorum, ut videlicet accensi Gentium emulatione, tandem & ipsi Euangelium amplectantur.

R. O admiratione perpetuaque laude digna sanctissimi numinis prouidentiam! Sed hoc tamen vereor, ne quemadmodum lapsus Iudæorum nobis Gentibus est salutaris: sic etiam postea eorum salus nobis futura sit pernitoria. Nam fortassis si fundi stetissent, Gētes non fuissent salutem consecuta,

IZ. P. Hac de re non sis sollicitus. Nam si Iudæorum ruina est opulentia mundi, diminutio eorum opulentia Gentium; Quanto magis eorum plenitudo & incolumitas Etenim si lapsus Israëlitarum vobis Gentibus nunc est salutaris: multo magis illorum incolumitas uobis cedet ad salutem. Nam illos creditibus, ac proinde minimè rejectis, eorum exemplo vos etiam fidem præbuissetis Euangeliō. Sed harum vicissitudinum adoran-

adorandam dispositionem diuino numini
relinquamus.

R. Recte mones. Ergo nostra solummodo interest
alta mente reponere, quo pacto Deus, veluti sumpta
occasione ex eorum lapsu, expromiserit Gentili-
bus amplissimas sua gracie copias. Et eorum pau-
citas qui Christum accipiunt, veluti ditiones et opule-
tiores thesauros Dei nobis ostendit, ac proinde ditiones
facit.

P. Eexit Deus ut vestra gratitudo corre-
spondeat tot tantisque beneficijs. Ceterum 13. "
quod ad me attinet, vobis hoc ingenuè di-
co gentibus, quod quamuis ego vester Apo-
stolus sim, meam tamen functionē illustra-
re, atque cohonestare conor, erga vtrosque
in vobis quidem, vt Christus sit efficacissi-
mus satago, vestrumq; profectum apud Iu-
deos extollo, vt experiar si quo modo ad 14. "
æmulationem prouocem consanguineos
meos, & seruem aliquos ex ipsis, sepius in-
terim cum animo meo repetens, quanta sit
futura lætitia inter mortales de eorum salu-
te, & eternoque numini indicibilis gloria. Nā 15.
si abiectio eorum est reconciliatio mundi,
quæ erit Israëlitarum assumptio, nisi vita ex
mortuis?

R. De Dei clementia erga Iudaicum populum
nihil sanè ambigo. Sed an illi velint respondere di-
uina vocis oculosque aperire luci eos radiantib, non

K. 4. nihil

EPISTOLA PAVLI AD

nihil dubito, præsertim cum videam nunc eorum
duritatem. animumq; refractarium, & veritatem tan-
toperer reluctantem.

P. Nostrum non est iudicare de alicuius sa-
³ Ti. 2. 19. lute, aut exitio. Novit dominus qui sunt sui,
16. etiam in Iudaico populo, cuius primitæ cū
Psal. 1. 6. sanctæ sint, sancta etiam est & massa. Et si ra-
dix sancta est, rami etiam sanctitatis erunt
participes, quod clarius sic accipe. Iudæo-
rum quidem gens in genere ipso, & eius ra-
dice, id est Abraham considerata sancta est
etiam si plerique eius rami sint excisi. Itaq; in
iudicandis Israëlitis, non hærendum est in
eorū indignitate, vt semel eos omnes abdi-
catos esse censeamus, sed consideranda est
fœderis radix: Et retro potius ad eorum
maiores fideles progredi debemus, vt in il-
lorum posteris benedictionem fœderis resi-
dere cogitemus, quæ dubio procul suo tem-
pore manifestabitur.

R. Modestissimè loqueris, Paul, vel de tuis in-
fensissimis aduersarijs, beneque de illis speras. Acq; 33
vtinam nos tuum hoc exemplum imitemur. Sunt
enim plerique ex nobis, qui quoniam misericordi-
am consecuti sunt à deo, Judæis gratia diuina con-
temptoribus insultat, eos despiciunt, pro reiectaneis.
& perditis ducunt, modisque omnibus illis exitium
moliuntur.

P. Tu interea mi frater caueto ne preposte-
ram

ram hanc agendi rationem istorum hominum imiteris. Nam mihi crede insolentia hæc nō sic euader. Quod si nonnulli rami de-

fracti sunt, tu vero cum esse oleaster, insitus es pro ipsis & particeps radicis ac pinguedinis oleæ factus es : Ne gloriare aduersus ramos. Quod si gloriaris, perpendito, quod non tu radicem portas, sed radix potius te.

R. Atqui illi rami, quos tu naturales vocas, aut lapsique sunt, ut ego insererer : An non mihi insitio licet, quamvis aliquando oleaster fuerim, gloriari, meque naturalibus olim ramis, qui erunt lapsique sunt, præponere ?

P. Neque hoc, quod dicas, totum est neque nihil. Rectè quidem tu gloriari debes, sed in Deo, de tua insitione, cæterum non in aliorum contemptum. Etenim isti per infidelitatem defracti sunt, tu vero per fidem stas. Ne effertor igitur animo, sed time potius. Nam si Deus naturalibus ramis non pepercit, vide ne tibi quoq; non parcat. Ut in pauca hæc omnia conferam, tu expendito (tu gentesque omnes: Nam quod vni dico, omnibus dico) tu inquam contemplare benignitatem ac seueritatem Dei : In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem, in te vero, benignitatem : ea tamen conditione, ut tu permaneas in fide acceptæ à Deo benignitatis: alioquin & tu excidēris, quemadmodum & illi qui per incredulitatem excisi sunt. Sed

23. & Isra-

EPISTOLA PAVLINA AD

- .. 23. & Israëlitæ, si non permanerint in infidelitate, iterum inferentur. Potens est enim Deus eos rursus pro sua consueta clemētia in
- .. 24. resipiscentes, inferere. Etenim si tu ex naturali exectus es oleastro, & præter naturam insitus es in veram oleam : quantò magis iij qui naturales sunt inferentur propriæ oleæ?

R. Hoc igitur pacto multi ad tempus sunt accisi, id est, extra radicem, qui suo tempore inferentur. Multi quoque aliquatenus & in speciem nunc insiti sunt, qui tamen sua culpa postea exciduntur & penitus abiiciuntur.

25. P. Ita est. Interea loci velim vos mei fratres Gentes alloquor, misterium hoc minimè ignorare, ut ne sitis apud vosmetipos arrogantes, obdurationem istam, quæ est ex parte Israëli, euensis tantisper donec plenitudo gentium introierit. Et ita totus Israël seruabitur, quemadmodum literis proditum est, & Esaiæ testimonio confirmatum, qui

Esa. 29.9 hiuscemodi oratione cælestè hoc arcanum nobis manifestauit : Veniet, inquit, ex Sion

.. 27. ille liberator, & auertet impietas à Jacob.

.. Alibi etiam ad hunc modum consolatur Israélitas, ex ore Iehouæ dicens: Et hoc illis à me fœdus, cum abstulero peccata ipsorum:

28. vt numero dicam, neque penitus, neque sine certa spe abiecta est Iacoborum gens. Itaq; quod ad Euangeliū attinet, sunt illi quidē inimici

inimici, verum id propter vos. Quod autem attinet ad electionem, diliguntur proper patres & maiores. Nam dona & vocatio Dei cuncti sunt, ut eorum ipsum clementissimum Deum penitere non possit.

R. Ergo quia fœdus de vita eterna cum Hebreorum semel sanctum est, non potest esse irritum.

P. Non sane. Illud etiam considerare debes, quod quamvis infideles & refractarii meritò puniantur: tamen non propriè ciuius gentis odio accidit ista Iudeorum persecutio. Sed ut veluti locus introducendis in ecclesiam gentibus pateret, & ut Iudei postea misericordia gentibus factæ emulazione accensit, fierent & ipsi eiusdem beneficij participes, ac ita constaret, & Gentes & Iudeos diuinis promissis credentes, non ex meritis operum, sed sola Dei gratia atque misericordia erga utrosque eligi, vocari, & seruari. Nam quemadmodum & vos quondam non paruistis deo, nunc autem estis misericordiam consecuti per istorum contumaciam: Sic & isti nunc non paruerunt, ut per misericordiam in vos a Deo collatam ipsi etiam misericordiam consequatur. Hoc enim omnibus modis adorando consilio utrumque populum, hoc est omnes Adami filios, sunt Deus in inobedientiam concludi, ut pateretur factis suis clementia thesauris omnium miseretur.

30.

31.

32.

EPISTOLA PAVLI AD

sereretur.

R. *Suuma sanè admiratione, & veneratione dignum est hoc diuini numinis consilium & decretum. Quod quidem exuperat sapientiam atq[ue] intelligentiam mortalium. Hac enim ratione ostenditur, diuina gratia, qua non ita esset manifesta, si vel omnes simul initio in Ecclesiam introduxisset Deus, vel Iudaorum Gentem absque ista velut interruptione seruasset. Sed quibus rationibus obsecro probari poterit, hoc esse aeternum Dei consilium ac decretum?*

P. O mi frater arcana hæc diuini numinis ex ipsis euentis nobis fiunt manifesta: Neque curiosa indagatione sunt peruestiganda sed animi potius submissione adoranda. Ego enim quotiescumque hisce de rebus cogito, (cogito autem sepius) veluti extra me raptus, ad hunc modum exclamare cogor: O profundas diuitias tum sapientie, tum cognitionis Dei! Quam inscrutabilia sunt eius iudicia? Quam abstrusa eius facta? Ecquis domini mentem nouit. Ecquis vñquam fuit eius consiliarius? Quis eum beneficio prouocauit, vt ei par gratia rependatur? Sa-

33. Sap. 9. 13. 34. Es. 40. 13. 35. 1 Cor. 2. 16
iudicia? Quam abstrusa eius facta? Ecquis domini mentem nouit. Ecquis vñquam fuit eius consiliarius? Quis eum beneficio prouocauit, vt ei par gratia rependatur? Sa-
36. niē ab eo sunt omnia, & item per eum, & ad eum, tanquam ad omnium extremum, referuntur. Ei ergo soli sit gloria in sempiternum: Amen.

R. *Hic, ut arbitror finem imponis tractatu[m] de fide, qua vera iustitia asequenda rationem docet, deque*

deque diuina electione credentes reddit certiores.
Nunc de componēdis moribus renatorum precep-
ta abs te assignari intelligo: sed quo ordine id faci-
as, me prorsus latet.

P. Cūm duplex sit hominis status conside-
randus, priuatè videlicet cūm agit apud se
vel cum alijs: idque vel in repub. vel in cœ-
tu fidelium: hinc emergit duplex, aut si ma-
uis, triplex præceptionum genus. Idcirco
primum adhortor pietatis studiosos ad dili-
gētissimam sui explorationem, vt tanto
melius incumbant virtutum exercitijs, qui-
bus Christiana perseuerantia indiget. Quia
verò nō satis est hominem pium virtutibus
honestisque moribus esse ornatum, nisi a-
pud alios, cum necessitas exigit, vitz exem-
plo pietatem exprimat: proptetea secun-
do loco cōmonefacio vestrates, ne Christia-
næ libertatis prætextu contemnant suorum
Magistratum autoritatē. Porrò quia audi-
ueram inter vos fuisse contentiones de re-
bus adiaphoris siue indifferētibus legisque
Mosaicæ ceremonijs: regulas quasdā assig-
no, quibus vtraque pars Gentilium scilicet,
& Iudæorum, bona conscientia versetur co-
ram Deo, & fratrum paci atque tranquilli-
tati consulat. Ut in pauca conferam, ha-
betis in hac secunda meæ Epistolæ parte præ-
cepta Ethica, Politica, & Ecclesiastica, si ita
appellare libet.

R. Con-

EPISTOLA PAULI AD

R. Concinnus sane ordo, nostroque cœtui maxime
necessarius. Nam plerique omnes hoc tempore pie-
tatem verba putant, ob idque garrulitate potius,
(quam illi facundiam & eloquentiam vocant) Euani-
gely professionem ostentant, quam honestis mori-
bus aut vita exemplo.

Caput. 12 P. Hos ego potissimum alloquor, cùm his
1. verbis ad vos scribo: Igitur fratres, si ex elec-
torū numero esse vultis, si spiritū Christi ac-
cōpistis, hortor vos per Dei misericordiam
ut vocationem vestram certam faciatis bo-
nis operibus. Atq; in primis obsecro, ut deo
litetis non iam mutas pecudes Iudaico mo-
re, sed vestramet corpora, vos inquam met-
ipsosestrosque pecuinos affectus litate, ve-
luti hostiā viuentem, sacrām, Deo acceptām
ut cultus vesterrationalis & spiritualis sit in
Esa. 1.11 conspectu diuini numinis, qui mutorum
Jere. 6.20. animantium mactatione & sacrificijs iam
Am. 5.22 minimè delectatur.

R. Breue est hoc preceptum, Paule dictu, sed dif-
ficile intellectu, longè etiam difficultissimum ut ritus
perficiatur.

P. Si allusiones istæ ad veteris legis sacri-
ficia vobis uidentur intellectu difficiles, clari-
oribus verbis animi mei sensa vobis expri-
mam. Hoc est quod cupio, ut neque verbis,
neque moribus consentiatis, aut configure-
mini seculo isti, vel huic hominū generi quos
videtis

videtis impietati & improbitati consecratis, Eph. 5.10
tos, sed immutamini potius & transforma-
mini per mentis vestrae renouationem. Mu-
tare enim vestes, cibos, locum, vitæ institu-
tum, non admodum est difficile. Renouati-
oni autem mentis perpetuo incumbere, ut
operosum est, ne dicam difficillimum, ita Deo
longe gratissimum est sacrificij genus. Taceo
quod hæc aptissima est schola, in qua fideles
probant atque exploratum habent quæ sit
voluntas Dei, quali bonitate ipse delecte-
tur, quid acceptum perfectumque sit in eius
oculis : Nam humana ratio cœlesti luce de-
stituta, hisce de rebus ad iudicandum talpa-
cæcior est.

R. Profecto internos multæ & magna indies e-
mergunt altercationes de his rebus spiritualibus.
Nam sunt quidam qui volunt esse omnia, qui per
fasque nefasque excellere atque eminere inter ali-
os semper volunt, animi elatione atque arrogantia
laborantes, ut omnium aliorum velint esse inquisi-
tores, omnibus prescribere velint quid sit agendum
quidue omittendum.

P. Homines valde ociosos mihi narras, &
in alienis negotijs nimium occupatos. Tan-
tumne illis otij est à re sua domi, aliena ut
curent? Atqui ego pro munere mihi dato 3.
à Deo vos commonefaciendi, dico non
vni aut alteri sed vestrum cuiusvis, ne sibi
plus tribuat quam decet, sed tantum sibi
tribuat

EPISTOLA PAVLI AD

tribuat, ut sobrius esse videatur. Insertiat vs
nusquisque Ecclesię pro suo fidei modo atq;
mensura quam Deus partitus atq; largitus

- Ep. 4. 4. est. Nam quemadmodum in vno corpore
4. membra multa habemus, membra vero omnia eandem non habent actionē: Ita multi vnū corpus sumus in Christo, singulatim
5. autem alij aliorū membra. Neque est quod aliquis esse velit totum corpus, omniaque agere & regere inter vos suo arbitrio.

R. O utinam leuissima ista ingenia à nobis abesse. Sua enim inconstancia & levitate omnia permiscunt & confundunt, certamina excitāt inter doctores, inquietas reddunt infirmorum conscientias, ut præ alijs videantur acutiores: Exoticas assertiones obtrudunt de rebus sibi ignotis & alijs valde exitialibus.

P. Valeant leues isti cum sua leuitate, vos vero humani corporis exemplo ob oculos proposito, munetibus vestris incubite. Habetis in vestro cœtu diuersa dona pro gratia

1. Pet. 4. 10.
6. quæ nobis credentibus dari solet. Cui igitur contingit Propheticum donum, ut diuinæ volūtatis sit interpres, siue libros sacros enucleando, siue ex divini numinis manifestatione res futuras prædicēdo, si suæ functioni strenuè incumbat pro fidei portione atque analogia, neque solus velit esse sapiens solus doctus, solus omnisciens.

R. Deus

R. Deus bone, quam necessarium est hoc preceptum nostra Ecclesia, in qua tam perturbatus ordo iam grassatur; ut tacentibus omnibus unus loquatur, unus dicat quicquid illi in buccam venierit, sedentes vero plane obmutescere cogantur.

P. Atqui in alijs verè Apostolitis Ecclesijs non fit hoc modo. Sed Prophetæ duo aut tres loquuntur, & alij sedentes dijudicant. Quòd si quid alij assidenti patefactum est, prior tacet. Hac enim ratione possetis omnes sigillatim prophetare, ut omnes discant, & omnes ad discendum excitentur. Interea spiritus Prophetarum Prophetis & Prophetiæ subjiciuntur, atque alij aliorum iudicijs se regi sinunt. Neq; Deus, qui hanc nobis agendi rationem reuelauit, est seditionis autor, sed pacis. Obsecro ergo vos ut omnia decenter & ordine faciatis in vestro cœtu. Siquis habet ministerium, versetur in ministrando: tum is qui docet, in docendo: tum qui exhortatur, in exhortatione: qui eleemosinas pauperibus distribuit, is cum simplicitate versetur, animo integro, fidei & recto. Qui præest, diligenter incumbat suo muneri, qui tactus commiseratione benignè facit visitando ægratos, prospiciendo egentibus, consolando afflitos, & reliquis misericordiaæ operibus fungendo, non debet ea ægrè & inuitus exequi, sed hilari animo atque lubenti.

1 Cor. 14.

299

L. I.

R. Faxis

EPISTOLA PAVLI AD

R. *Faxit Deus, ut in omnibus Christianorum
cætibus omnes ha functiones & stabantur & fo-
rcantur. Sed cùm actiones erga alios rectæ esse ne-
queant, nisi à vera pietatis fonte manent : vereor
ne charitate refrigerante, munera etiam hac, vel,
ut rectius dicā Spiritus sancti dona, in larvas pie-
tatis conuertantur. Nam sane inter nos multi suis
potius commodis consulunt, quam fratrum.*

• 9 P. Tantò magis studete, vt vestra charitas
Eph. 4.2 fraternaque dilectio simulatione vacet, ca-
1 Pe 2 17 ucte ne ficta sit aut personata, sed vt ex ani-
mo defluat, omni ope nitimini. Estote oso-
res mali, & cane peius & angue vitate quæ
alios vel lèdere vel offendere possunt : Imò
adhærete bono, aliorum vtilitatis studiosi,
10: in fraternum mutuumque amorem procli-
ues, & ne regnet ambitio, superbia, aliorum-
uc contemptus : honore denique alij alijs
præcant.

R. *Utib[us]ima sane paræses. Video enim mul-
tum conferre ad mutua benevolentia conservatio-
nem, si alias, vt nobis fr[at]antiores, modestè ho-
nore prouocemus.*

11. P. Sunt & alia interna pietatis officia, quo-
1 Co. 6.1. rum exercitio, vt indies proficiamus in fide
Heb. 13 2 & charitate, seriò incumbendum est. Esto-
M. 4.5.44 te ergo impigri, parati, solliciti, diligentes ad
1 Pe 4 13 rectè agendum, Spiritu feruentes, tempori
Luc. 2. 1 scrupientes. Nam occasiones & tempestiuj-
tates

tates nosse in nostris actionibus, non minima est sapientiae portio.

R. Sic intelligo ex Salomonis concione, ubi de Eccl. 3.7 summo hominis bono disputatione.

P. Et quia perpetuò Christi crux nobis est ferenda: Christianæ etiam tolerantiae pracepta retinenda sunt. Ergo in laboribus & ærumnis spe futurorum honorum gaudete, Ut equo animo perfectis perpassiones atq; illatas vobis iniurias, in aduersis estote patientes. Quia verò æquanimitas assiduis precibus acquiritur, oportet vos esse perseverantes in preicatione.

R. O arduam viam & perdifficilem!

P. Bono es animo. Omnia enim possibilia sunt credenti. Consentaneum præterea pietati est, ut acceptorum à Deo bonorum fideles sitis dispensatores, omnium necessitatibus succurrentes, præsertim verò sanctorum & fidelium egestati communicantes. Nam quamvis Christiana charitas erga omnes se debeat ostendere, domesticis tamen fidei obstrictior est. Colite etiam hospitalitatem, & quanto quisque est remotior à suis, tanto diligentius in vestro hospitio recipiatur, atque benignius tradetur.

R. Exemplum imitatione dignum habemus in sancto Patriarcha Abrahamo, & in eius nepote

L. 2. Lach.

Mar 9 23

13.

EPISTOLA PAVLI AD

*Lothio. Sed non raro usū venit, ut hospitum loco
exploratores & sycophantas recipiamus. Idque re-
moratur nonnullorum diligentiam in recipiendis
hospitibus.*

P. Bona verba mi frater .Decet enim nos,
nos inquam Christi mansuetudinis profes-
sores, benè precari ijs qui etiam infestant
I4. nos; precamini ergo benè, ne imprecamini.

Hoc enim exigit Christiana dilectio , vt nō
solum osores nostros , nostræque innocentia
calumniatores diligamus : verum etiam
eò progreditur, vt omnia eorum tūm bona
tūm mala, perinde atque nostra sentiamus.

I5. Quamuis uerò isti, quos tu sycophatas no-
minabas, vobis aduersentur, gaudere tamen
debetis ipsis gaudéibus, ac simul flere cum
ipsis flentibus.

R. Dura profecto lectio .Ecquis est, qui ferre po-
test quorundam insolentiam , qui ob nescio quam
vel literarum cognitionem, vel sanctimoniasimu-
lationem reliquos præ se aspernantur ?

P. Hinc illæ lachrymæ. vbi omnes excellere cupiunt, simultates esse oportet. Idcir-
I6. cò ego vos hortor , vt eodem animo inter
vos sitis mutuo affecti , non elatè de vobis-
met ipsis sentientes , sed humilibus obsecū-
dantes. Neque vobis placeatis , quasi sitis
alijs prudentiores , & præclarius de vobis,
quàm par est , aut veritas ipsa fert , sentia-
tis.

R. Quid

R. *Quid si præstitis omnibus hisce Christianæ
dilectionis officijs, adhuc sunt qui nos infectantur,
proscindunt, in vincula coniungunt, Vulcano con-
secrant, extogitatis tormentis cruciant, nihil de-
nique intactum relinquunt, ut nos exitio dent, ?
existimasne huicmodi nefarios aquo animo eſe
ferendos ? An non nobis licet par pari reddere, me-
ritasque vindictæ pœnas à nostris hostibus expe-
tere ?*

præstitis

P. *Hæc carnalis prudentiæ dictata redolu-
lent, mi frater non Christianæ mansuetu-
dinis. Cui si vos vultis incumbere, oportet
ut non solum nemini malum malo vicissim
rependatis, verùmetiam vt honesta, sancta,
& recta procuretis apud omnes homines,
vel infensissimos vobis hostes: Et si fieri po-
potest, quantū in vobis est, cum omnibus
hominibus in pace viuatis. Quod si aliorū
ingenia tam fuerint agrestia, morosa, & in-
tractabilia, vt vobis pacem meditantibus,
ipsi bellum adornent : Vos precor fratres
charissimi, ne vos ipsoſ vlciscamini, ne il-
latas vobis iniurias persequamini, ne vestræ
iræ laxetis habenas : sed iracundiam potius
cohibentes, diuinæ iræ atque ultioni locum-
date, Dei iustitiæ vestræ causam iudicah-
dam & vindicandam permittite. Veniat vo-
bis in mentem sacerrima illa diuini numi-
nis sententia, qua se & iudicem & vindicem
nostrarum iniuriarum ostendit, cùm ait :*

L. 3.   Ad

Pro. 3. 27

1. Pe. 3. 9

17.

18.

Psa. 120.7

19.

EPISTOLA PAVLI AD

Ad me vltio pertinet, Ego rependam, dicit
Dominus. Cum ergo vlcisci Dei munus sit,
non vestrum, integra res eius tribunali re-
linquatur, suis cuique mortalium ineritis
20. dignum præmium reddituro. Itaque si esu-
rit inimicus tuus, da ei comedere; Si sicut, da

Prov. 25. bibere: hac enim ratione, ut sapientissimi
De. 32 Regis verbis vtar carbones ignis coacerua-
He. 10 30 bis in caput eius. His enim acceptis bene-
ficijs, aut vestrorum hostium animus fran-
getur & emollietur, aut testimonio propriæ
conscientiaz vretur, atque astuabit, quod
sanè nō minima pars est diuinæ vltionis. Ut
breuibus complestar, mi frater, huius do-
ctrinæ summam, hanc meam commonefa-
ctionem retineto: Nō vincitor ab eo quod
malum est, sed vince potius tua bonitate
alterius malignitatem & peruicaciam.

R. Cuperem ex animo, ut doctrina huc tam
utilis & necessaria ad conciliandam animi quie-
tem, apud omnes locum haberet. Sed, (ô malum!)
plerique omnes ex nostro cætu incipiunt iam non
solum vindictam petere contra suos persecutores,
Verūmetiam arreptis armis resistere audent ma-
gistratibus & iudicibus, qui Euangelij predica-
tioni sunt impedimento.

Caput. 13 P. Qui perpessiones fidelium putant es-
se impedimenta ad retardandum Euangeli-
j cursum, magnopere falluntur, nam
martyrum sanguis irrigat Ecclesiaz hortum,

.. vt magis ac magis augescant & florescant
eius plantæ. Vos autem quibus pietas cordi ^{1 Pe. 2.13}
est, retinetec hoc meum præceptum, vt o- ^{Sap. 6.4.}
mnis homo qui Christo nomen dedit, siue ^{1.}

Israëlite ille sit, siue ex vobis quispiam, præ-
cedentibus potestatibus subjiciatur. Quor-
sum enim in superiore gradu sunt colloca-
ti, nisi vt inferiores eis sint subiecti?

R. Quid si successionis gradu mali regnent Prin-
cipes? Quid si populi electione studio partium di-
uisi crudeles contingent Consules, senatores & Pra-
tores? Istis ne parendum censeas?

P. Quid ni? Hi enim qui alijs præsunt, ne -
quaquam considerantur, veluti priuati ho-
mines, sed eos potius reueremur, quia à deo
constituti sunt. Nam, vt scias, nulla est po-
testas quæ à Deo non sit. Quæq; extant po-
testates, vt Magistratus, vt Regnorum prin-
cipatus, vt coeteri potentatus, hæ à Deo sta-
tutæ sunt, ad nostram vtilitatem quacunq;
gubernent ratione. Nam si Dei metu tradi
pietatem promouent, vides quantum com-
modi afferat bonum eorum exemplū. Ete-
nim vt dici solet, Regis ad exemplum totus
componitur orbis. Si secus agant, conside-
randa est diuini numinis vltio, qui regnare
facit hypocritas & simulatores ob populi
peccata. Hęc autē diuina œconomia suam
etiam affert pijs vtilitatem.

R. Tu igitur Paule non es in ea sententia, vt ex-
 L. 4. est i-

EPISTOLA PAVLI AD

istimes nobis esse licitum, bellū gerere cōtra nostros
Principes & Magistratus, quamuis Euangelij
cursum impedire conentur, nosque prorsus media
sollere.

P. Ita sentio, atq; hæc adiicio, veluti con-
clusionis loco, quisquis se opponit potestati
Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt
ipsi sibi condemnationem auferent, meri-
tasque pœnas dabunt. Nam cum huius or-
dinis autor sit Deus: sciant qui rebelles sunt
magistratibus, se cum Deo ipso bellum ge-
rere, cum fieri non possit quin maximas ca-
lamitates sibi accersant.

R. O deplorandum saculi nostri statum! in quo
videmus tot ciuilia bella, seditiones populares, sub-
ditorum prodiciones, Principum crudelissimas car-
nisicinas, & plusquam Barbaricas lanienas in sub-
ditos perpetratas.

P. Hæc omnia accidunt utriusque fortassis
partis culpa, populi nempe & gubernato-
ris. Nam plebs sui officij oblita, principis
forte autoritatem contemnit: Rex contra
non veluti gregis pastor, sed veluti immanis-
simus tyrannus, sauit, minimè considerata
Regij munieris obligatione. Nam magistra-
tus non sunt terrori bonis operibus, sed ma-
lis: idcirco non recte, sed prae facientibus
timorem incutere debent. Et propterea de-
us euerxit eos ad tantam dignitatem, vt eo-
rum

rum opera bonos conferuet, malos autem
coerceat. Ergo si tu (cum te autem aliquor
omnes alloquor) tu inquam si metuere no
vis potestatem, recte agito, & ab ea & laude
& præmium consequeris, tantum abest ut ei
te velis opponere.

R. Optima sane ratio ferendi hoc iugum alioquin
importabile pondus, ferendi inquam non modo sine
molestia, sed etiam maximo cum fructu: sed sero sa
piunt Phryges, ut dici solet. Vt inam hec doctrina
ram effet multorum cordibus insculpta, vti ore ce
nus ab ipsis est decantata. Eo enim pacto fieret ut
animi fidelium interna pace quiescerent, & Respub
lica maiori utilitate frueretur.

P. Vbicunque tu fuisti, hanc importunè
opportunè, increpando, obsecrando, atque
docendo obtrudit sententiam, magistra
tum nempe ministrum esse à Deo electum,
statutum, & gubernadūm inmeri prefectum.
vt in eos animaduertat qui prava faciunt,
boni vero studiosis solatium afferat. Quod
si feceris quod malum est, metue. Non enim
temere gladium gestat. Nam Deus qui po
testates cuehit, eas etiam armat, gladio vito
re. Itaq; Dei minister est Rex, Princeps, pre
fектus, siue quisquis aliis inferioris condi
tionis, qui Magistratu fungitur, vltor ad irā
ei qui quod malum est fecerit. Ut in pauca
conferam, necesse est subijci potestatibus,
non solum propter iram, sed etiam propter
con-

,, 5. conscientiam. Est enim Christiani officij superioribus obsecundare.

R. Ergo parendum censes Magistratui, non modo pœna metu, sed multo magis, quia etiam si Magistratus in conscientiam ius non haberet, tamen cum Dei minister sit, bona conscientia ei resisti non potest.

P. Sic sentio. Ob idque ad ostendendam
Ma 17 22 internam animi vestri obedientiam debi-

6. tumque officium, tributa Magistratibus soluitis. Siquidem ministri Dei sunt, in hoc ipsum incumbentes ut Rerumpub. curam gerant, fontesq; puniant, & insontes laudent.
7. Reddite ergo quod cuique debetur. Cui tributum debetis, tributum pendite: cui ve-
ctigal, vectigal: cui item metu debetis, me-
tum soluite atque obedientiam: cui hono-
rem, honorem: sicuti debetur omnibus su-
perioribus.

R. O si nosseſe Paul, quorū quaque lites sint in-
ter nos de reddendis tributis & personēndis vecti-
galibus: sanè mirareris. Sunt enim quāplurimi,
qui Christiane libertatis pretextu, nullam esse bo-
norū proprietatem aſserunt, quiduis ad se rapiunt,
rīcas excitant, magistratibus molesti sunt, comu-
niones honorū urget, lites & iurgia fōuent. Sūs rur-
sus alij, qui ut opinioneſ istas confutent, adeo tenaci-
zer, adeò anare ſe gerūt in omnibus, ut quo iure qua-
gī iniuria, litibus & contentionib⁹ rapiant aliorū
ad

ad se bona.

P. Malefaciunt utriusque. Ego autem vobis ostendam quomodo futurum sit, ut quam paucissima iudicia inter vos exerceantur, nempe si vitâ ita instituatis, ut nemo quicquam merito possit à vobis flagitare, præter id unum, quod ex charitatis lege alij alijs g. perpetua quadâ obligatione debemus. Nemini ergo quicquam debete, nisi hoc ut alij alios diligatis. Nam mihi credite, contentiones istæ & iurgia oriuntur inter vos, quia charitas fraternaque dilectio languet & friget. Ut autem hoc obiter vobis dicam, scitote charitate in legi esse Epithomen. Nam qui diligit alterum, legem impletuit. Siquidem illud, non incechaberis, non occides, non furaberis, non falsum testimoniu[m]ndaces, non concupisces, & si quod aliud est mandatum, in hoc sermone summatim comprehenditur, nempe diliges proximum tuum sicut te ipsum. Nam charitas proximum non afficit malo. Ut numero dicā, aut ego propositus fallor, aut legis expletio charitas est.

R. Deus bone, nescio quo malo fato sit, ut nunc postquam Christi doctrinâ sumus amplectati, mira vigeat inter nos fraterna dilectio. Antea enim cù tenebris ignorantie veluti obruti essemus, versaremurq; in superstitionum & falorum cultuum caligine, ea videbatur esse inter nos concordia, ed dilectio, id virtutis studium, ut prænae cupiditates non

Ex. 20.4.

De. 5.18

Le. 19.18

Ma. 22.39

EPISTOLA PAVLINAD

ita regnarent ut i nunc videmus.

P. Hoc mi frater nequaquam Euangeli predicationi tribuerit est, quod eo recepero sitis peiores (si vt dicis, peiores estis) sed hoc potius diuinæ luci acceptum ferre debetis, quod pristinā illā vestrā vitam melius nunc dignoscitis. Nā laruata charitas charitatis nomen non meretur : fucatum probitatis studiū laude & diuina comprobatione caret.

Ergo nunc Euangeli luce collustrati vèræ dilectioni verèque probitati incumbite, idque perspecta oportunitate, quod vide. licet tempestivum iam sit à somno expergisci. Nunc enim postquam coeternalis & coessentialis Dei filius factus homo mundo apparuit, popriè quior nobis est salus quam cum existimabamus omnia in tuto esse. Maiores etiam pietatis progressus iam fecimus quam habebamus in initio cum Euangelio credidimus, discessit ignorantia nox, dies autem cœlestis luminis accessit. Deponamus ergo tenebrarum opera, & induamus arma lucis, vt Christianis virtutibus ornati honeste gradiamur uti in die incedere oportet, & vt piis decet nos geramus. Non commessationibus & ebrietatibus nauemus operam, non desidia torpeamus, non petulantia indulgeamus, non litibus & iurgijs præbeamus locum, non æmulationi, non li-

uori, aut inuidia habemas laxemus. Sed in hoc

hoc potissimum ingenij neroos intendamus ..
 omnes, vt Dominum Iesum Christum induamus : taleque sit sanctimoniae studium in nobis, tantaque dilectio , vt qui viderint nos, vera Christi membra se vidisse dicant. Ergo carnis curam nequaquam gerite ad eius cupiditates explendas, sed spiritus potius paci & gaudio consulite. Hac enim ratione diuino numine afflati, non solum vestris Magistratiōis obtēmperabitis, verum etiam mutuam dilectionem inter vos fouebitis.

R. Si Euangelij professores ad hunc modum suos mores compsonerent, eorum exemplum quamplurimos aliceret ad amplexandam cælestem veritatem. Sed ut ingenuè dicam , quod res est, licentiosa nostra vita absterret imperitorum animos ab Euāgelij receptione . Deinde quid tibi narrem Paule de certaminibus , altercationibus ad conuicia usq; & iniurias , propter res medias , & ceremoniales ? Quarum obseruatio homines , ut ego quidem arbitror, nec reddere potest meliores , nec Deo gratores . Quamprimum coaluit hac nostra Ecclesia Rome, insurrexerūt quidam vel ex Iudeis oriundi vel in Iudea versati, vel quod magis credo, ab Hierosolymitanis doctoribus instituti: iij inquam , tam vehementi studio urgent legis Mosaice ceremonias , ciborum delectum , festorumque atque sacrorum dierum obseruationes , atque alia huius generis, ut suo zelo omnia permisceant ac perturbent : Nostra-

EPISTOLA PAULI AD

tes verò ex aduerso in contrariam partem veluti
destinato consilio propendentes, omnes res medias
nihil faciunt, & quod deterius est, earum etiam
doctores & professores aspernantur, indignisque
fannis irrident.

- Caput. 14 P. Peccant utriusque, studio partium nimis
addicti, & fortassis conscientia reluctante.
Vos autem veræ pietatis professores, si op-
tatis animo esse tranquillo, nulliq; præbere
offendiculum, hæc in rebus medijs seruare
1. præcepta. Si quis inter vos est fide infirma,
qui nondū veræ libertatis Christianæ lucē
habeat, huic subuenite nulla cum animi
dubitacione: non ut certamina aut discep-
tationes cum illo incatis, sed potius ut leni-
ter & patienter eum erudiatis. Nam aliis
videlicet qui perfecta fide est, credit sibi li-
cere omnibus vesci, modò ne natura sint
noxia corpori. At qui debilis est fide, is o-
lleribus vescitur aut carne in lege Mosis non
vetita. Lex igitur hæc sit inter vos. Qui ve-
scitur omnibus, libertate nempe Euange-
lica præditus, is non vescentem omni cibo-
rum genere, sed se à nonnullis cōtinenter,
ne contemnito. Nam Christi Viuum mem-
brum, quamuis infirmum, contemnere,
nefas est. Qui autem ex aduerso vesci qui-
buslibet veretur (quoniam non fecit eos
progressus in Christianæ libertatis cogni-
tione, quos oportuit) is inquam vescen-
tem

Item quouscibi genere, non statim impietatis arguat aut condemnnet. Etenim Deus & illum qui edit, & hunc qui non edit, ut Christi membra (modò fide id faciant) amplexatur. Idcircò nec contemni qui non edit, nec condemnari qui edit, meritò potest. Sanè si isti coram me essent, hac cum illis oratione ageré, ac primo quidem loco aggrederer illum qui tantum iuris sibi usurpat, ut alienum seruum condemnnet: Quis tu obsecro es qui contemnis alienum famulum? Proprio Domino stat aut cadit, Stabilietur autem: potest enim Deus eum stabilire. Quod si vel maximè iste labatur, perdatur, damnetur, Deo, non tibi, labitur aut perditur. Quod attinet ad delectū dictrum, alius quia adhuc in ignorantia versatur, Christianæ libertatis, diem à die discernit festum profesto anteponens. Alius cognitione illustratus, omnes dies eodem loco habet, nullo festos à profestis discrimine discernens. Inter hæc duo extrema tutò versari debet Christiana conscientia.

Oportet enim ut unusquisque in animo suo plenè certus sit hoc est ut firmus de sua libertate benè constet, quænāsit videlicet & cuiusmodi eius usus. Infirmi vicissim quotidie debent proficere, longioresque progressus in Christianæ libertatis cognitione facere. Hoc enim pacto neque illi abutentur

Dei

EPISTOLA PAULI AD ROMANOS

Dei dono, neq; isti in sua infirmitate sibi se-
per placebunt. Ut numero dicam, habeant
utriusque suam exploratam conscientiam &
sententiam, summa ope huc nitantur, ut
quod faciunt, id se recte facere credant.

R. Saluberrimum profectò consilium, nam
quamdiu homines inconsulta conscientia pendent
ab aliorum dictis vel exemplo, semper animus flu-
etuat, atque dum in dubio est, pauclo momento buc
& illuc, pro temporis mutatione, impellitur.

P. Melius intelliges meam regulam, si
exemplis quibusdā illustretur. Erit autem
eadem ratio de rebus similibus. Vide obse-

6. cro. Ille qui diem curat discrimenque ali-
quod ponit inter diem & diem iuxta legis
Mosaicæ præceptum, is dubio procul hoc
facit ne Dominus offendatur, qui discrimi-
na dierum in sua lege præceperat, neque e-
nim didicit adhuc libertatem Christianam
de sublata dierum discrimine: quare lau-
dandus est potius quam vituperādus, quod
non audeat aliquid facere nondum confir-
mata conscientia. Contrà verò qui non cu-
rat diem, & perquè estimat diem quem-
uis nullo assignato discrimine inter festum
& profestum, hoc etiam in gratiam Domi-
ni agit, quia scit usum Euangelicæ liberta-
tis Deo esse gratam. Eodem etiam pacto
de ciborum delectu debes iudicare. Qui e-
nim cibis vescitur, lege Mosaica vetitis,

modo

modò sit præditus Christiana libertate, Dominò vescitur : nam Deo gratias agit. Quique abstinet ob fidei infirmitatem, Dominò abstinet, & æquè atque alter aliis Deo gratias agit. Vides ergo vtrumque, Deum honore afficere, & si rem totam benè perpendas, Deum solum esse istarum actionum iudicem. Consentaneum ergo est, vt depresso animi nostri elatione, qua alij alios aut cōtemnimus, aut condemnamus, vni Deo relinquamus potestatem iudiciariam absolueundi atque damnandi, præsertim cùm eius serui omnes simus. Nullus enim nostrum sibi ipsi viuit, & nullus sibi ipsimoritur. Nam siue viuimus, Domino viuimus, siue morimur, Domino morimur. Ut paucis perstrin gam, non est quod de ciborum vel dierum, vel aliarum mediарum rerum vsu disceptemus: sed in hoc potissimum ingenij nerois omnes intendamus, vt siue viviamus, siue moriamur, Domini simus. Nam hanc ob causam & mortuus est, & resurrexit, reuixitq; Christus, vt tum mortuis tum viue tibus dominetur. Tu verò (scis quos alio quar) tu inquit cur fratrem tuum infirmū, commiseratione potius dignum quam infestatione, condemnas, pro cuius salute Christus mortuus est? Aut tu iactabunde de tua Christiana libertate, cur es tām arrogans, vt fratrem tuum tām elato supercilio

M. I. pro

2 Cor. 1 10

EPISTOLA PAVLI AD

pro nihilo habeas? Deberes sanè timidam
illam agendi rationem non diffidentiae insi-
mulare, sed candido potius animo inter-
pretari, Deoque & eius Christo iudicium
relinquere. Omnes enim ad Christi tribu-
nal aderimus, uti testantur sacrarum scrip-
turarum sacra pronunciata. Præsertim

I I. verò Esaias ad hunc modum Iehouæ nomi-
Ez. 45. 23 ne loquitur: Sic viuam, inquit Dominus,
Phi. 2. 10 vt mihi flectetur omne genu, omnisque lin-

I 2. gua Deum celebrabit. Itaq; cùm vnuſquis-
que nostrūm causam dicturus sit apud Deū
pro se ipso, non autem pro altero: qui fit vt
inter vos tām multi sint curiosi de aliena sa-
lute? An tantum illis otij à re sua est, aliena
vt curent? Ut tandem finiam, valedicite,
precor, huiuscmodi contentionibus, ne-
I 3. que amplius alias de alio iudicetis. Sed hīc
potius adhibete iudicium, vt ne offendicu-
lum ponatis fratri aut scandalum.

R. Ut ingenuè tibi aperiam meum animum
Paule, nonnihil commoueor nouitate huius do-
ctrinae. Vix enim possum percipere quo pacto legis
pedagogia abrogata sit Christi beneficio ijs qui li-
bertatem Euangelicam norunt: interea loci dicis
eportere nos in huius libertatis usum considerare
quid expediat, ut fratri infirmo consulatur, aſſe-
risque hoc pacto minimè amitti Christianam li-
bertatem.

I 4. P. Meam mētem hac de re tibi paucis ex-
planaz-

planabo. Ego quidem scio & fidei luce p̄fā
 suasus sum per Christū Iesum, nihil esse suā
 pte natura prophanum, vt possit animū
 tibi coinquinare. Liberum igitur tibi est vē
 sci quodvis, modo tuæ naturæ id conueniat.
 Nam Christi p̄sentia ablatae sunt legis vma
 bræ, omneque ciborum genus mundum pu-
 rumque est mundis atque puris, id est, vere
 credētibus, adeo vt nulla res per se prophā-
 na sit, aut impura. Sed animaduerte quod
 dico. prophanum enim aliquid est soli pro-
 phanum existimanti. Verbi gratia : Putat
 quis se vescendo peccare, is aut abstinere
 debet, aut superstitionem illam religionem
 abiicere. Quod si ea minimè deposita, ves-
 catur, peccat sine dubio. Deinde si propter
 esum tuum liberum, nulla habita differen-
 tia ciborum, frater tuus aut offenditur aut
 sinistrè de te cogitat, aut si apertè tecum
 non expostulat, saltim interno tangitur dor-
 lore : iam istud sanè tuum factum Christia-
 næ charitati minimè est consentaneū, quod
 eo p̄sente ēscis in lege prohibitis vesceris.
 Ut paucis cōcludam, est quidēti omne cibo-
 rum genus per se mundum, & tu id nosti :
 Itaque liberum tibi est quibuscibet vesci.
 Sed ista tua libertas debet charitati obsequi,
 debesque abstinere, si videas vescente te, ina-
 firmos offendum iri. Quanquam enim tu li-
 ber es, non tamen vesci cogeris : At alios

M. 2.

non

EPISTOLA PAVLI AD

.. non offendere, semper cogeris, itaque hic
peccas, si vesceris.

.. R. Crudelis profectò animi est, pluris facere es-
cam, quāna fratri salutem.

P. Ne ergo esu tuo, quæ res vilis est par-
uique momenti, eum perde, pro quo mor-
16. tuus Christus est. Bona quidem est Euange-
lij libertas, sed tam præstanti bono vos ab-
vti nō debetis ad aliorum offensionem. Ne
ergo committite vt vestra culpa malè audi-
at bonum hoc libertatis Euangelicæ, quia
17. vos abutimini. Nam Regnum Dei non est
cibus & potio, neq; in edendo aut biben-
do consistit. Sed ibi potius regnat Deus, vbi
est innocentia, vbi pax, vbi gaudium in spi-
ritu sancto, atque hinc emanat pietas, hinc
probitas, hinc denique spes æternæ beatita-
18. tis potiundæ: ac mihi crede qui in his Chri-
sto seruit, is & Deo acceptus est, & ab ho-
minibus probatur.

R. Satisfecisti planè mea dubitationi, facileq; ti-
bi absentior in hac diuini regni descriptione. In eo
enim sicutum esse arbitror, si spiritus sanctus animos
nobis ita aperuerit illustraueritque, ut fidei Luce
Dei bonitatem penitus sentiamus, eademque fide,
veluti manu, clementissimi numinis misericor-
diam in suo Christo amplexemur, ut hoc pacto in-
sti & saluisimus, tranquillaque conscientia in Dei
conspictu cum timore & tremore versemur.

P. Rem

De cibis Reg.
mi vivi.

P. Rem tenes. Igitur omni adhibita diligētia sequamur nos Euangelij professores ea quæ pacis quæque mutuæ instructionis sunt, neue eſus cauſa, vel vt rectius dicam tuæ libertatis abuſu, deſtruas opus Dei. 19.
 Omnia quidem, vt nuper dicebā, fulgente Euangelij claritate & ablata Mosaicæ legis pædagogia pura ſunt, per Christum munda, intaminata, & sincera: Sed in eo malum eſt, ſi quis cum alterius offenſione vefcitur. 20.
 Ut numero dicam, peccat hīc Euangelicæ libertatis assertor vel propugnator, nō quia vefcitur quibusuis, ſed quia repugnante charitate vefcitur.

R. Vtinam omnes Euangelici intelligerent uſum iſtius libertatis. hoc enim paſto fieret, ut nos omnes totam noſtram vitam ad mutuam potius edificationem referremus, quam ad ostendandam libertatem noſtram magno cum aliorum offenditudo.

P. Vide quanti ego faciam mutuam hanc piorum edificationē. Meministi quæ dixi- rim de rerum creatarū natura pura & mun- da omnibus puris & mundis: vnde colli- gere potes mihi licere quoquis vti potu aut eſu. Interea tamē consultissimum eſſe exi- ſtimo non vefci carnis, neque bibere vi- num, neque quicquam in quo frater meus impingit, aut offendit, aut infirmus eſt.

R. Perdifficile eſt, hoc doctrinæ genus ab viris.

M. 3. que

EPISTOLA PAVLI AD

que retineri, ab ijs nempe, qui Euangeli libertatem agnoscunt, & ab alijs qui tanta fidei firmitate prediti non sunt.

P. Imò facile mea quidem sententia, utriusque vtentur hac doctrina, modò vnuſquaque caueat præcipitja. Audi prius cautiem valdè necessariam ei qui in Euangeli cognitione longiores fecit progressus, atq; idcirco Christianam suam libertatē ostentare vult. Hunc sic ego alloquor: Tu fidem habes, apud temetipsum habe coram Deo, tu inquam qui firmus es, & certam notitiam Euangelicæ libertatis es adeptus, theſaurum hunc seruato penes te, quo videlicet tempestiuè prudenter, & utiliter utaris. Ac mihi crede, illum esse beatum qui non damnat ſeipſum, in eo quod probat. Noui enim quamplurimos ore quidem tenus iactantes Christianam & Euangelicam libertatem: non quia reuerā à Deo edocti hoc intus & in conscientia ſentiant, sed quia ex aliorum oratione aut scriptis id didicerunt. Ille autem fœlix est, qui ex conscientiæ ſuſu, ex diuini numinis afflatu improbanda probandaque calleſt.

R. Benè multos ego noui huius ſcholæ dīcipulos: qui cùm primum aliquid legunt in aliorum libris, aut ex eorum dictis & concionibus colligunt, ſratim veluti numeris omnibus absolute fidem aſſecuti, ea dicunt qua non intelligunt, ea aggreditur.

untur quæ non agnoscunt, ea denique faciunt quæ propria conscientia nequaquam approbat. Sed his relictis quaremonijs, quam doces cautionem ijs qui in fide adhuc sunt infirmi?

P. Breuiissimam sanè & utilissimam , vt 23.
ego arbitror. Qui discrimen facit ciborum, animoque adhuc ambigit, si ederit, condemnatus est . ratio est , quia non edit ex fide : quicquid verò ex fide non est, peccatum est. Non igitur temerè solo aliorum exemplo incitati , titubante interim conscientia , quicquam debemus agere , quoniam sine peccato fieri non potest , quod fit reluctante conscientia. Si ergo vides alios Euangelica uti libertate , fidem tuam consule antequam eos imiteris : vt nihil prorsus aggrediaris , quod comprobante conscientiæ & spiritus testimonio, Deo esse longè gratissimum non agnoueris.

R. Nunc planè video quantum sit periculi in ostentanda Euangelica libertate , non iacto prius fidei diuinique metus fundamento , unde proficitur fraterne charitatis studium. Sed vt dicam quod res est Paule, populares tui nimium retardat Euangeli cursus in nostra Ecclesia , mordicus adhuc retinentes legales observationes nos autem imbecillos istos minimè tolerādos arbitramur. Hinc inter nos iurgia, hinc certamina, & contentiones.

P. Atqui ego contrarium sentio . Debeamus enim nos qui sumus robustiores, fir-

Caput. 15

M. 4. mio-

EPISTOLA RAVLI AD

.. tnioreisque, ac fortiori fide prædicti, debemus
.. inquam, imbecillitates infirmorū portare,
.. ac charitates (vt ita dicam) humeris susten-
2. tare, non autem nobis ipsis placere : Sed
nostrū quisque alteri placere, indulgere
in bonum, atque ad eius edificationem &
instructionem studere charitatis officio te-
netur. Quod ex Christi exemplo vel maxi-
mè colligi potest, qui nihil non pertulit, vt
non infirmos modò, sed etiam crudelissi-
mos hostes patientia victos ad patrem ad-
3. duceret. Itaq; hic Dei & hominum media-
tor, non indulxit sibi ipsis, non sibi tantum
placere studuit : sed (quemadmodum à
Psal. 69. Propheta Regio literis mandatum fuerat :
Conuicia eorum qui conuiciantur tibi, in-
ciderunt in me) omnes contumelias, de-
decora, cruciatus denique & infamias in
seipso suscepit.

R. Itane arbitraris sententiam illam Davidis,
vaticinium esse de Messya, nosque eius exemplo ad
patientiam per Prophetam admoneri ?

4. P. Sic arbitror. Nam quaecunque in maio-
rum nostrorum libris scripta sunt, ad no-
stram doctrinam scripta sunt, vt per pati-
entiam & consolationem scripturarum spē
habeamus. Credendum est enim cum sint
sacri spiritus verba, non esse inutilia aut va-
na, sed ad instructionem nostram facere.

R. Mi-

R. Mirum est nos semper versari in sacrorum librorum lectione, & tam parum proficere in his virtutibus. Nam quotusquisque est hodie qui non rit virtutem a Deo dari fortibus, non ut debiles .. Inter. condement, sed ut eis auxilium ferant? Quis etiam est qui ex librorum sacrorum lectione solatum spiritus accipit tam copiosum, ut in rebus aduersis non succumbat?

P. Virtutes haec mihi frater, a literis non pendunt, sed a spiritu diuini verbi in literis latente, quem nisi habeatis, in literæ cortice semper habebitis. Ego autem præcor ut deus, qui patientia & consolationis autor est ^{2 Co 1 10.} suo spiritu vos doceat, vobisque donet, ut eodem animo inter vos mutuò affecti sitis secundum Christum Iesum, utque eius postulat doctrina & exemplum: atque hoc pacto concorditer uno ore glorificetis Deum ac patrem Domini nostri Iesu Christi. Cuius animi lenitatem imitantes, precor vos ut alij alios assumatis, fratribus infirmioribus subueciatis, sicut & Christus nobis subuenit, nosque assumpsit, in eum tantum finem ut patrem suum nostrumque Deum gloriosum redderet. Habetis, scio inter vos benè multos ex meis popularibus adhuc imbecillos & in fide infirmos: Sed Christi exemplo oportet ut eoruni curam geratis, habita ob oculos cœlestis Magistri imitationem, qui Iudeos, quantumuis indignos, tamē prop- ter,

EPISTOLA PAVLI AD

ter promissiones cum patribus eorum sanctitas, eo honore dignatus est, vt etiam ministri officio sit apud eos incredibili cum patientia defunctus. Quod si Dei filius tanti fecit istos homines: pietati consentaneum est, vt vos non solum eos non reiiciatis, aut aspernemini, verū etiā spiritu charitatis accensi eos suscipiatis, doceatis, atque prudenter magis ac magis ad Euangelicæ libertatis cognitionem promoueatis. Sic enim ego
8. docere soleo, Iesum Christum ministrū fuisse inter circumcisos, vt patris fidem in eo cōconseruaret, quod ille maioribus promiserat. Itaq; pro Dei veritate & promissionum confirmatione, nihil non præsttit Christus apud Israelitas.

R. Vera quidem hac sunt, sed eorum ingratitudo ad tantam diuini numinis beneficentiam, in causa est, ut illis rejectis, nos simus Dei populus.

P. Eorum sanè peccata reiectionis causa sunt, sed vestri receptio ab incomprehensibili quadam clementissimi numinis bonitate pendet. atq; idcirco vos Romani non debetis animo insolescere, sed pro misericordia potius vobis collata, Deum glorificare,

Psa. 18.50
1 Re 21.50
De 32.43

quemadmodum in sacris oraculis edocti estis. Videtis enim quid Propheta Regius dixerit: Propterea, inquit, confitebor tibi inter gentes, & nomini tuo psallam. Et rursum dicit: Gaudete gentes cum populo eius

Ps. 117.
10.

Et

Et rursum: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi. Prophetæ etiam Esaias æternum Dei decretum *Ez. 11. 10* de gentium vocatione confirmans, sic ait: Erit radix Iesæ, & qui exurget ad imperandum *12.*
Gentibus, in ipsum gentes sperabunt. Hinc
colligere potestis vos esse vocatos ad cœlestis Regni participationem, non propter Iudeorum peccata, multo etiam minus ob vexilla merita, sed quia Dei bonitas ita voluit.
Oportet ergo ut quemadmodum ille suam misericordiam ostendit erga nos, sic etiam ut nos vicissim misericordes simus erga alios.

R. Utinam hec doctrina altas radices agat inter nos omnes.

P. Ego etiam precor, ut Deus spei autor, & in quo uno spes omnium sita esse debet, omni vos gaudio spirituali, tranquillitateque & animi & conscientiae pace replete, atq; hoc in vera fide: ut credendo spe abundetis per virtutem spiritus sancti. Nam mero dei beneficio spiritus vi, atque fidei opera, ad hæc Christianæ pietatis ornamenta peruenire homines possunt.

R. Ut iam tandem finem imponamus huic nostro colloquio Paule, non possum satis mirari tuam hanc liberrimam agendi rationem erga nos. Nequam enim te latet quæta sit dignitas atq; excellētia huius quæ urbis, caput est orbis. Ausus es au-

EPISTOLA PAVLI AD

sem scribere ad nos Epistolam hanc quasi sacra-
rum rerum ignaros, vel quasi inter nos nulli essent
doctores atque pastores, quorum opera oratione &
scriptis divina voluntas nobis patefiat.

- I 4 P. Evidem, mi frater, hoc ipsum quod
dicis de vobis persuasum habui. vos inquam
bonitatis studio plenos esse, omnique scien-
tia rerum diuinorum refertos, adeo ut possi-
tis vos inter vos alij alios cōmonefacere, &
in Christi disciplina instituere atque com-
ponere. Igitur ad vos scribens, nolui mihi v-
surpare doctoris aut censoris dignitatem :
Sed ut vobis memoriam refricarem, scripsi
ex parte audacius, iure mihi à deo concessso
I 5. vt Iesu Christi minister essem ad gentiles in
administrando, & pro re augustissima præ-
dicando Dei Euangelio. Vt libatio qua Deo
Gentiles offero fide purificatos, accepta deo
sit, cum iam sit sacro afflatu sacrata. Ergo
non vestri docendi, multo etiam minus ar-
guendi causa, sed submonefaciendi potius,
literas has scripsi.

R. Atqui non pauci sunt qui audax facinus hoc
appellent, elatique animi morbo tribuant. Tu si pra-
sertim populares sinistros de te spargnut rumores,
ut apud imperitos tuo ministerio inuidia conflent.
Aegre enim ferunt, quod Iudeis veluti spretis, ad
gentes te conferas, inter quas nō multum adhuc pro-
moueris. Quid autem impedimento sit tua prædi-
cationi, me prorsus latet.

P. Isto-

P. Istorum hominum rumores ego nequaquam moror, de meo autem munere quo sum Dei beneficio ornatus, ut eius quasi instrumentum sim in gentibus Euangelio instruendis, Deoque offerendis, habeo sane quod glorier, non superbè apud homines, sed submisse apud deum, in Christo Iesu, cui omnia bona accepta fero. Quod ad fructū meae prædicationis attinet, eisdem non sustinuerim quicquā loqui quod non efficerit christus per me in adducendis ad obedientiam Gentibus, adducendis inquam tū verbis tūm factis: factis quidem virtute signorum ac prodigiorum, verbis etiam & oratione, in qua Dei spiritus suam virtutem & energiam exercit: Adeò ut ab Hierosolymis & circumiacentibus regionibus, usque ad Illyricum impleuerim prædicandi Euangelij Christi munus.

R. Quid alij Apostoli qui viderunt Christum, an non ipsi quoque in illis regionibus predicarum?

P. Quid alij fecerint, meum non est iudicare. Hoc possum bona conscientia asserere me animo contendisse, & ut ita dicam, ambiuisse, ut mea Euangelij prædicatio fieret non ubi iam cognitus Christus & nominatus esset, sed ubi eius ne mentio quidem villa facta fuisset.

R. Quas ob causas?

P. Habui quidem huius mei consilij bene multas

17.

18.

19.

20.

EPISTOLA PAVLI AD

multas, quas recensere opus non est. Id
inter alia obseruaui, ne super alterius fun-
damento superstruerem, habebamque semper
ob oculos vaticinium illud Esaiae, quo
Euangelij enunciatio inter gentes manife-

- Ez. 52.26* stissimis verbis describitur. Quibus, inquit
 21. non est enunciatum de eo (loquitur autem
de diuini numinis manifestatione, qui Chri-
stus est) videbunt: Quique nunquam de co-
 22. attea inaudiuerunt, intelligent. Atque haec
Sa. 1.13. in huius Epistolæ exordio dicebam esse im-
 i *Tb 1.17* pedimenta, quibus veluti detentus venire
Sup. 1.11. ad vos non poteram, quamvis sapè hanc
 23. profectionem in votis habuerim. Nunc ve-
ro cum non amplius habuissim locum in
illis regionibus, tenerer autem desiderio ve-
niendi ad vos (& certe multis ab hinc an-
nis,) iter meum sic instituīsim, ut in profe-
 24. ctione Hispanica inuiserem vos. Sperabam
enim fore, vt istac preteriens viderem vos, &
a vobis deducerer illuc. Ea tanien conditio-
ne, prius vobiscum dies aliquot versatus me-
am vestri auiditatem nō nihil expleuisse,
 25. vestra cūsuetudine quodammodo meo desi-
derio satisfecisse. Tunc enim cum epistolā
hanc scripsi proficisciēbar Hierosolymam, vt
ministrarē sanctis, qui Euangeliō Christi no-
men dederant. Visum enim fuerat Ecclesias
 26. Macedoniae atq; Achaiæ nonnullū ex suis re-
bus munus conficere, ad pauperes sanctorū
Hiero-

Hierosolymę degentium subleuandos: sic e-

^{2 Cor 9.11}

nim illis Ecclesijs visum est, & quidem eis

debent. Nam quamuis voluntariæ sunt ele-

"

es̄imōnæ, eas tamen ex charitatis lege debe-

"

mus. Consentaneum enim pietati est vt si

"

spiritualia Israeltarum bona Gentes par-

"

ticiparunt, debeant etiam ipsæ gentes mor-

"

talia & peritura bona cum illis communi-

"

care. Sed vt rediam ad institutum, hoc cum

"

perfecissem, atque sanctis Hierosolimitanis

^{28.}

Eleemosinam illam consignassem, abire ist-

"

hac in Hispaniam decreueram. Conceperā

^{29.}

etiam magnam spem de diuini numinis er-

ga me liberalitate, atque certo certius noue-

ram me cum venirem ad vos, vacuum non

esse venturum, sed cum plena potius bene-

dictione, libertate, ornamentis, donis deni-

que & fructibus Euangelij. Tanta enim mi-

hi pollicor de dei amore erga meū ministe-

rium vestramque Ecclesiam. Idcirco preca-

^{30.}

bar vos per dominum nostrum Iesum Chri-

stum, & per charitatem spiritus, vt mecum

certaretis, mihiq; auxiliaremini vestris apud

Deum precibus, primum vt liberaret ab ijs

^{31.}

qui in Iudea (proh dolor,) rebelles sunt

& contumaces, deinde vt ministerium illud

meum ac beninitatis donum, quod eis tan-

quam eorum minister ac Diaconus affe-

rebam Hierosolimam, gratum esset sanctis,

vt absoluto hoc officio postea cum gaudio

^{32.}

veni.

EPISTOLA PAVLI AD

venirem ad vos per voluntatem Dei, vna-
que vobiscum refocillarer. Sed vides mi-
ster, quā diuersum exitū dederit Deus meo
consilio atque deliberationi.

R. Nonum hoc nō est Paule. Sic enim solet Deus
non raro agere cum suis seruis, vultque interea loci
ut toti pendeamus ab eius nutu & prouidentia, at-
que certo nobis statuamus eum rerum exitum ei
esse gratiorem nobisq; utiliorem, non qui nobis ar-
ridet, sed qui eius prouidentiae placet. Si tū tem-
poris venisses Romam, hinc postea abiturus in
Hispaniā, fortassis aliquid tribuisses tuae diligētiae.
Caro etiā, ut est gloriae cupida, suos, optasset trium-
phos quod in tā celebri loco anderes enūciare chri-
sti Euangēlium. Nos denique non exuti pristinis
affectibus, Euangelij progressum inter nos tribui-
ssimus prorsus tuo aduentū & tuis concionibus.
Nunc autem venisti tu quidem ad nos, sed non eo
tempore quo optabas, neque ea qua volebas liberta-
te. Nam, ut vides, nunc carcer, custodes, com-
pēdes, boīa, catene sunt triumphi tui Apostolatus,
ut Christi crux suam gloriam retineat in hac tua
inter nos predicatione. Nequaquam me latet fore
quā plurimos ex nostris cibis qui lubenti ani-
mo audirent tuas conciones, si in publico tibi lice-
ret Euangelium predicare: nunc autem vinculis
tuis offensi, ne te quidem adire dignantur. Sed
quid? Valeat carnis prudentia cum sua ambitio-
ne, regnetque Christus vel cum sua cruce. Quae
Iudeis quidem scandalum est, Gentibus autem
stulti.

*Stultitia, nobis vero credentibus Christus cruci-
fixus Dei potentia est ac sapientia.*

P. Exhilaras me sanè tua ista oratione, sen- 334
su pietatis plena, Deūq; precor, bonorum
omnium autorem & largitorem, vt pro isto
tuo ergame officio, vel pietate potius, tibi
omnibusque Christi Euangeliū amplex-
antibus det gratiam, pacem, atque prospe-
ritatis genus omne.

R. Amen.

P. Postrema huius meæ Epistolæ pars cō-
mendationes continet & salutationes. Pri- Caput. 16
mo quidem loco cōmēdabam vobis Phœ 1:
ben sororem nostrā, Ecclesiæ Chenchreen-
sis ministram. Ut eam susciperetis in Domi- 2:
no, atq; ita vt sanctos decet, ei faueretis in
quocunque negotio vestra indigeret opera.
Nam & ipsa multis adfuit, tum etiam mihi
ipsi.

R. Fæminam vidi sane honestissimam, tuaque
commendatione dignam: nec immerito ei tribuis
rām egregia Epitheta. Vocas enim eam sororem, id
est, ut ego arbitror, eiusdem religionis consortem.
Sed quare ministram appellas, non intelligo.

P. Fortassis vos non stabiliuistis adhuc in
vestra Ecclesia huiuscmodi ministerium. E-
go autem vbiunque Euangeliū annuncio
& Ecclesiæ εὐταξίαν seu ordinem constituo,
ibidem inspicio an sit aliqua mulier vidua,

N. i: liberis

EPISTOLA PAVLI AD

liberis orba, à rerum domesticarum cura li-
bera, & talis, vt cum anus sit & honestè san-
ctèque vixerit, nulla in eam suspicio cadere
posse videatur : Hanc inquam si inuenio
(quando hæc rara auis est) in pùblicum ec-
clesiæ illius famulatum admitto, sanctorum
necessitati ministraturam. Talis erat hæc fœ-
mina, quā hisce elogij ornaui. Adhortabar
autem vos ad humanitatem exercendam er-
ga illam, sumpta ratione à vestro officio. De-
betis enim vos ex Deorum cultoribus faci
Euangelij professores amanter complecti
omnes, & potissimum eos, qui de Ecclesia
sunt benè meriti.

R. *Prestitimus nos in illius gratiam quidquid
à nobis petiit, quod nostra facultate perfici potuit.*

P. Atqui non solum ad hunc scopum col-
limauit huius fœminæ ad vos commendatio
vt ei essetis adiumento : sed etiam volui vt
matronæ vestræ Romanæ, quæ iam Christo
nomē dederunt, illius exemplo disserent,
cum pietatem & honestatem, tum etiam se-
dulum studium inseruendi toti Ecclesiæ, &
benè merendi de pauperibus, afflictis, ac de-
cumbentibus, qui fœminarum indigent mi-
nisterio.

R. *Non prorsus fuit inane aut irritum hoc tuum
consilium, Paule. Nam illa honestissima fœmina
suo exemplo & colloquijs abduxit multas ex no-
stratis,*

stratibus à mundano luxu, voluptatibus, & delicijs
huius urbis, qua(mea quidem sententia) omni-
um, quaecunque in toto orbe sunt voluptatibus de-
ditissima est.

P. Salutabam etiam Priscam & eius mari- 3.
tum Aquilam, meos olim in Christo Iesu
adiutores: qui pro mea vita ceruices suas ob-
iecerunt, idq; tanta cum charitate, vt meam
quam suam vitam maiorēm & ad Dei ho-
norem & ad aliorum salutem momenti esse
duxerint. Ideoque vitam sua sponte morti
opposuerunt, vt meam seruarent, neque ca-
pitis periculum suscipere meæ vitæ tuendæ
causa renuerunt.

R. Multa bic audiuimus de istorum coniugum
pietate & vita sanctimonia. Tuus etiam Lucas in
sua historia scripsit de illorum studio in promouen-
do Euangelio, et erga sanctos charitate, & quo pa-
sto ab ipsis fueris exceptus domo, quando Corin-
thum venisti. Debemus sanè istis multū, omnesque
Gentilium ecclesie, quæ Euangelium profitentur.
Nam cùm tu nobis Apostolus à Dœo peculiariter
sis designatus, qui tuā seruanit vitam, nobis etiam
magnum contulit beneficium tua predicatione ve-
ram animi vitam & salutem consequentibus. Sa- 5.
lutabas etiam Epenatum præstantissimum profecto
virum, & in tuenda veritate constantissimum.
Sed nescio quare illum voces, primitias Achaia.

P. Non est mirum. Nam vos Romani non
estis admodum assueti Hebreorum Idiotis-

N. 2, mis.

EPISTOLA PAVLI AD

mis. Cùm autem istum ego vocaui Achaias
primitias, allusi ad sacrificia, quæ in lege
Mosaica sunt ex primis fructibus: quibus
ego comparo eos qui priores conuertuntur
ad Christum. Iste autem Epenætus, vir ut
noster integerrimus primus omniū in Achaias
Christum amplexus est, seque Deo sacrificari
& dicari permisit, tanquam hostia Deo
gratissima. Hæc sunt nostra sacrificia, misera-
ter & aliorum sacerdotum noui testamenti.
Huius generis hostijs litandis vellem omnes
Christianos, tūm maximè Dei ministros, in-

6. cumbere. Rogabam etiam, ut meo nomine
salutaretis Mariam, quæ multum laboravit
7. erga nos. Salutaretis etiam Andronicum &
Iuniam cognatos meos, & concaptiuos meos.
qui sunt insignes inter Apostolos, qui
etiam ante me fuerant in Christo

R. Itane istos Apostolorum albò inscribis? At
qui nulti sunt in nostra Ecclesia, qui arbitrentur
munus hoc Apostolicum tantummodo ad vos per-
tinere foreque temporarium.

Quinam inf. Apo. stoli.

- P. Apostolos ego generali nomine voco,
omnes à Deo missos ad prædicandum filij
sui Euangeliū. Optoq; ut quamdiu Chri-
stiana fuerit ecclesia, quamplurimi sint veri
Apostoli, id est à Deo missi qui eam doce-
ant.

- 8 R. Salutabas etiam Ampliam tibi dilectū in do-
mino,

mino. Item urbanum, quem vocas tuum ad introitum in Christo, & Stachyn tibi dilectum. Item 10. Apellen, quem dicas probatum in Christo.

P. Est sanè. Nam multis experimentis exploratam habeo eius pietatem. Rogabam etiam ut meo nomine salutaretis eos qui sunt ex Aristobuli familiaribus. Item Heroldionem cognatū meum, etiam eos qui sunt ex Narcissi familiaribus, & necessarios eius in Domino coniunctos. Neque tradidi obliuioni Tryphēnam & Tryphosam, quos audiiebam Domini causæ incumbere. Etiam salutabam Persidam dilectam, quam multū in Domino laborare intellexeram. Recordatus etiam sum Ruphi viti selecti in Dominio matrisque eius, quæ tot me beneficijs affecit, ut pro mea ducā. Credo etiam salutastis meo nomine Asyncritum, Phlegontē, Hermam, Patrobam, Mercuriū, & qui cum eis sunt fratres. Item Philologum, & Iuliam Nereum, & sororem eius. Item Olympiam & qui cum eis sunt sanctos omnes.

R. Salutationes istae tua nobis omnibus fuerūt largè gratissimæ: nam uti nosti, Romani ciues gaudent vel maximè hoc salutandi officio. Itaq; multorum animos hac ratione tibi conciliasti.

P. Venit quidem mihi in mentem tum temporis iste mos apud vos receptus. Sed alia fuit causa, ob quam nominatim salutauerim

N. 3. istos

EPISTOLA PAVLI AD

istos homines, népe, vt eos vobis propone-
rem veluti exéplaria quædam veræ probita-
tis & sanctimoniæ. Nam si tu verū fateri vis,
sunt isti omnes digni non solum honore &
pretio, verum etiam tales, vt eos possitis vo-
bis in pietatis negotio proponere imitan-
dos.

16. Rogabā etiā vos vt osculo sancto casto
& verè Euangelico & Christiano vos alij a-
lios Iutaretis, quo etiam pacis osculo Ec-
clesiæ Græcorum vos salutabant.

R. Apud vos Iudaos sanctiori animo menteque
puriori dantur & recipiuntur oscula pacis: apud
nos verò multum est impuritatis & lusciniae, pre-
sertim inter prophanos.

- P. Hoc me minimè latebat, ideoque adie-
ci sanctitatis Epithetō, vt vestra oscula lon-
gè absint à prophaniissimis illis & scelerati-
simis osculis, quibus impudici solent suam
ostendere impuritatem. Sed his comendati-
onibus relictis, ea te & alios vellem perpen-
dere quæ hic admonebam, suntque maximi
momenti. Precabar enim vos, vti meos fra-
tres & charissimos in Christo vt speculare-
mini dissidiorum & scandalorum autores
prēter doctrinam quam vos didicistis, vtque
ab eis caueretis & declinaretis.

R. Necessaria profectō admonitio, & quæ debe-
ret nos reddere vigilatores, ne pura Euangeli
doctrina, contaminetur humanis inuentis, ne dicam
vugamentis. Sed cum ista legeremus, magnopere

salutarefis

sumus mirati, qui fieret ut cum tam longum catalogum texuisses eorum quos nobis commendas & tuis salutationibus ornas, nullum tamen hic nominatim nobis ostenderis, quem fugere debeamus.

P. Non decet Christi Apostolos & Evangelij annunciatores leues ob causas quoslibet nominatim denigrare, aut suis scriptis toti Ecclesiae suspectos reddere. Contigit enim non raro, ut plus detrimenti afferant publicæ istæ infamiaæ notæ, quā emolumen-
ti, non tantum ijs, quos monitos volumus, sed etiam illis à quibus cauendum esse con-
sulimus.

R. Experimento proprio didicit nostra Ecclesia, ista que ait esse verissima. Nam initio cum Evangelium annūciaretur inter nos domatim et priuatim, multi alioquin minimè mali, noluerūt interesse nostris priuatis cœtibus. Quidam autem ex nostris bono quidem zelo, sed imprudenti ut existimo, eos taxando, & nominatim praestringendo reddiderunt quamplurimos, & nobis aduersarios, & Evangelio hostes infensissimos. Qui si māsuetudine apostolica (qua tu hic vteris erga istos) fuissent tractati, dubio procul spes erat magna eos cicurandi atque ad nostrum cœtum adducendi.

P. Ergo istorum edicti exemplo, fugite hanc præposteram agendi rationem, Christumque potius imitamini, qui dans Cœfari quæ erant Cœfaris, magistratibusque relinquentis vitiorum correctionē, ipse neiminem

N. 4. nomi-

EPISTOLA PAVLI AD

nominatim læsit, contra nullum famosos libellos scripsit, nemini infamiae notam inusit, sed māsuetissimo modestissimoq; animo se gesit erga omnes, vel destinato consilio illi aduersantes. Satis vobis erit si adhibita omni diligentia, veluti in specula excubias agentes, prospiciatis eos qui dissidia exitant in vestro cōcetu, & offendicula ponunt infirmis sua vita, aut malis prauisque persuasōnibus doctrinæ quam didicistis contrarijs. Et cūm noueritis hos esse tales, quorum colloquia & exempla vobis possint esse nocuimēto, declinate ab eis, Deū interea pro ipsis orantes ut illis det spiritum resipiscētiæ melioremque & sanctiorem mentem. Nolle autem disseminari inter vos similitates, discordias, dissidia, aut certamina, multo etiam minus spargi scripta conuitijs, dicterijs, & scommatibus referta aduersos eos qui vobis minimè adh̄erent, fortassis non malo animo sed quia adhuc mordicus retinent veteris quam ab ineunte ætate imbibierunt religiōnis vestigia.

R. O Paule, ulcus nostra Ecclesie veluti dīgito tetigisti. Sed ne erremus hac in re, quibus notis obsecro poterimus dignoscere eos, quos declinandos auge cauendos consulis? Loquor præsertim de doctōribus, quorum iam magnus est numerus apud nos, & alij contra alios certamina mouent tam acriter, ut misera plebs quōdē vertat nesciat, multo etiam

*etiam minus cui fidem prabeat: tamen sunt contra-
ria inter eos sententiae.*

P. Multas notas posuit Christus ad discer-
nendos pseudodoctores & pseudoprophæ-
tas, quas credo didicisti. Sed hic ego vobis
aliquot assigno, quæ mea sententia satis cau-
tos & prudentes vos possunt reddere. Sit hec
prima nota, quæ duas habet partes. Quan- 18.
do videritis doctores & Euangelij præco- ..
nes Domino nostro Iesu Christo non serui- ..
re, sed potius suo ventri, hos veluti lupos ..
truculentissimos vitate:

R. *Quid vocas seruire Christo?*

P. Multa complector haec loquutione, quæ
nunc superuacaneum est singulatim enucle-
are. Sed considerata nostri colloquij circun-
stantia, seruire Christo in Euangelij predi-
catione est, Iesum nostrum agnoscere Do-
minum, illique soli seruos & discipulos, non
autem nobisipsis, acquirere. Ut planius di-
cam: quando tu videris doctorem aliquem
erigentem propriam sibi scholā, discipulos
sibi acquirentem, de Catholica & yniuersali
Ecclesia nihil cogitantem, sed in hoc potius
incubente ut multos habeat amicos, secta-
tores, laudatores, suarumque concionum &
scriptorum admiratores, hunc fugito. Nam
mihi crede, Domino nostro Iesu Christo
iste non seruit sed sibi: non querit gloriam re-
demptoris, sed propriæ suæ studet, suoque
ventri

*Nota discernen-
di veros à pseu-
dodoctribus.*

B P I S T O L A P A V L I A D.

ventri omnibus modis consultū cupit. Ven-
tris autem nomine non solum intelligas
conuiuia aut ferculorum lautitas, sed intel-
lige etiam diuitias, inanem gloriam, famam
inter alios mortales, quam quo iure quaq;
iniuria semper isti aucupari solent. Et mo-
do inter alios possint excellere atque emi-
nere, nihil faciunt Christianæ charitatis vin-
cula, quam alias miris encomijs euehunt.
mifili

R. *Hoc ne vocas ventri seruire? nil minus mihi
veniebat in mentem. Nunc plane video non pau-
cos esse iam inter nos huius farinæ doctores. Sed ait
istos dignosci posse ex blandiloquentia & assenta-
tione, quid obsecro vocas blandiloquentiam?*

P. Vtor hic duabus vocibus, quæ hypocri-
tarum & simulatorū naturam graphicè de-
pingunt: Sunt enim isti prædicti χεισόλο-
γία. Vocant græci autē χεισόλογος eum qui
verbis multum pollicetur, re autem nihil
præstat, tum illum, quem si audias, dicas de
te & commodis tuis magis quam de seipso
sollicitum, cum interea sibi solum consul-
tum cupiat. His virtutibus ornati sunt
γλωσσογέρες isti, vt tecū Grecè loquar, ca-
ne peius & angue fugiendi. Vtor etiam al-
tera voce ἐνλογίας, quæ benedictionem so-
nat, qua isti simulatores vti solent ad predi-
candas sibi fauentium laudes: vt non Euan-
gelij doctores, sed assentatores Héroum &
Magnatum potius dici debeant. Hac ratio-
ne fo-

ne solent isti decipere homines, cæteroqui non malos, atque in suas classes adducere, vel ut rectius dicam, classes irretire.

R. Adeo ne arbitraris nos esse stupidos, ut istorum circulatorum ingenia & mores minime cernamus?

P. Scio quidem vos esse prudentes, sed illa vestra audiendi propensio atque obediendi (simplicitatem enim vocare nolo) illa inquam facilitas recipiendi quidquid vobis proponitur, omnibus notissima est. Quam 19. quidem virtutem ego quidem magnifico modò adsit iudicium: Et gaudeo vos huiuscemodi obedientia esse præditos: Sed cupio mirum in modum, ut sitis sapientes & prudentes in rebus bonis, simplices vero & innocentes in malis. Et quamuis ex mei munericis officio utar hisce commonefactionibus erga vos, non dubito tamen quin ipse Deus pacis princeps contriturus sit satanam sub pedes vestros, idq; cito ut spero. Habet Gen. 3. enim ille clementissimus pater suorum filiorum curam, neque sinet eos serpentinis consilijs abduci à pietatis tramite. Ideoque 20. precor ut gratia, fauor, atque protectio Domini nostri Iesu Christi sit vobiscum, qui vos à pessimorum horrinum insidijs semper tueatur. Amen.

R. Salutant nos etiam peculiariter Timotheus 21.
ille

EPISTOLA PAVLI AD

ille tuus adiutor atque symmista. Item Lucius, Ia-

22. son, & Sosipater, cognati tui. Etiam ille Tertius a-
nognostes ihus & arzaniensis, qui te dictante hæc
scripsit Epistolam, nequaquam voluit preterire su-

23. as amantissimas salutationes. Mentio etiam hic
fit Gaij hospitis tui, totiusque Ecclesiae. Item Era-
sti procuratoris urbani, & Quarti fratribus. Hos
omnes ferè ex facie nouimus, ob idque lubentius ac-
cepimus illorum salutationes.

P. Hac ego ratione uti soleo, non solum
ad fouendam mutuam coniunctionem in-
ter Grecas Ecclesias & vestram, verum etiam
ut totidem veluti scriptoribus confirmata
hæc mea Epistola, plus apud vos ponderis
habeat. Tanti enim facio meorum fratrum
consensum in meis scriptis, ut illorum eti-
am testimonio & subscriptione comproba-
tam cupiam meam doctrinam. Neque enim
decet modestiam Apostolicam, alijs coadiu-
toribus, veluti spretis, priuatam tantum fa-
mam querere. Verum enim uero in his om-
nibus, de quibus vos monitos cupio!, recte
peragendis multum est periculi, ideoq; pre-

24. cor iterum ut gratia & fauor Dei nostri sit
cum omnibus vobis. Amen. Nam mihi ere-
dite, abstrusissima sunt antiqui Serpentis
consilia neque humana sapientia absq; Dei
spiritu potest ea rimari, multo etiam minus
retegere aut euadere. Hanc ob causam sem-

25. per in meis precibus ego illum oro, qui po-
tentis

tens est vos stabilire, ut vos confirmet secundum Euangelium meum quod predico inter Gentes, & iuxta praconium ipsius Iesu Christi coelestis doctoris ; qui nobis à patre datus est, ut omnibus patefaciat mysterium illud, quod æternis quidecum temporibus tacitum fuit. Nunc autem factum est manifestum, cum per Christi seruatoris nostri prædicationem , tum etiam per scripturas Propheticas. Idque ex imperio sempiternoque decreto æterni Dei, ut sacratissimum illud arcanum omnibus declaretur , in eum finē ut omnes fidei obedient, Deum unicum creatorum agnoscant, cuiusque unigenitum filium Iesum Christum amplexentur, in hoc ipsum à patre clementissimo in mundū missum ut diuini numinis clementia & misericordia omnibus patefiat. Huic soli deo sapienti gloria sempiterna sit per eundem Iesum Christum in secula. Amen

R: Magnifica sane est hac tua gratiarū actio, qua predicas Dei potentiam & sapientiam. Quæ virtutes cùm in omnibus Dei operibus mirifice ostenduntur, in nostri vocatione omniumque Gentium per Euangeliū prædicationem potissimum elucet. Sed audi, cum hac Epistola ad nos fuit perlata ē Corintho per Phœben ministram Chencreeensis Ecclesie: nostri Senatores & Quirites uidentes huiuscmodi tabellarium , eleuabant maximè Apostolicam suam autoritatem, eò quod non haberetis alios vi-

EPISTOLA PAVLI AD

tores, & honorificos tabellarios, uti habent Pontifices nostri, per quos mitteres literas tuas ad Ecclesiás quibus scribis.

P. Ista omnia sunt, mihi frater, mundane larue, quibus indiget superstitiosa doctrina, eò quod nihil habeat solidi fundamēti, quo nittatur. Euangelium autem Christi non necesse habet huius mundi præsidijs, neque eius annunciatores alios querunt tabellarios aut ministros, quam diuino metu præditos, qui bus utuntur ad propagādām Euangeliū gloriam. Vos ergo (ut tandem finem faciamus) abieci fastu huius immūdissimi mūdi, crūcem Christi amplexemini, neq; pudeat vos discipulos esse illius, qui cū Dominus esset, se seruum fecit vestri causa. Tibi autem peculiariter gratias ago pro hac tua visitatione, Deumq; precor ut tibi pro tuo hoc præstito erga me humanitatis officio sui spiritus dona magis ac magis adaugeat. Si posthac me inuiseris, eris mihi longè gratissimus.

R. Adero cum potero, Deumque vicissim precor clementissimum, ut in his vinculis tibi semper adsit, animumque tuum sui spiritus virtute corroboret. Vale.

FINIS.

ARTICVLI FIDEI

orthodoxæ quam Antonius

CORRANVS HISPALENSIS

SACRA THEOLOGIAE STUDIO-

sus profitur semperque professus est. In

gratiam eorum nunc excusi qui eius pre-

lectionibus non intersunt.

profitefūr

¶ Christiano Lectori.

APOSTOLVS PETRVS AD HOR-^{I Pe I.15}
batur fideles, ut prompti sint ad reddendam
rationem sua fidei his verbis. Estote semper
parati ad respondendum cuilibet petenti ra-
tionem eius spei, que in vobis est, cum lenitate &
reuerentia: Conscientiam bonam habentes, ut pro
eo quod loquuntur aduersum vos tanquam malefi-
cos, pudefant qui incessunt vestram bonam in
Christo conuersationem. Hoc praecepto admonitus
ante Octo annos cum Antwerpia docerem Gallico
sermone, scripsi mea fidei confessionem, eadem lin-
gua, que etiam propediem, Deofaiente, prodi-
bit in lucem Latino & Anglicano sermone. Postea
vero Londini scripsi tabulas de diuinis operibus, que

ex-

excuse sunt quatuor linguis latina, Gallica, Germanica & Anglicana. Harum tabularum breuissimis articulis comprehendere conatus sum veluti in thesibus sacram doctrinam utriusque testamenti, & firmiter credo me in hoc scripto tradidisse veram orthodoxam, & purissimam Christianæ religionis veritatem ex sacrarum scripturarum fontibus hausta, eaque methodo & perspicuitate ut nullius erroris mihi sum conscius: Tamen et si quida aliter dicant, mea fortassis mentem minimè perspicientes, aut perfunctorie articulos perpendentes. Nunc autem in eorum gratiam, qui illa scripta minimè legerunt, breves quosdam articulos ponam, de precipuis nostræ Christianæ religionis capitibus, quos ego ex animo amplexor. Vale candide Lector, atque deinceps nequaquam ex sparsis rumoribus male sentias, aut loquaris de aliquo.

Sed præbeto aures prius audiendis ratio-

nibus.

De verbo Dei scripto,

REQUIPO & amplector omnes Canonicas scripturas & veteris & noui testamenti: Deoq; nostro gratias ago, qui eam lucem nobis excitarit, quam semper haberemus in oculis, ne vel humana fraude, vel in sidijs Daemonum, ad erro-

res

res & fabulas abduceremur. Eas esse cœle- 97.
stes voces, per quas deus voluntatem suam
nobis patefecerit: In illis solis posse ho-
minum animos acquiesceret: In illis ea
omnia, quæcunque ad nostram salutem sint
necessaria, ut Origenes, Augustinus, Chry-
solomius, Cyrillus docuerunt, cumulate &
plenè contineri. Eas esse vim & potentiam
Dei ad salutem. Eas esse fundamēta Pro-
phetarum & Apostolorum in quibus ædifi-
cata sit Ecclesia Dei: Eas esse certissimam
normā ad quam ea, si vacillet aut erret, pos-
sit exigi, & ad quam omnis doctrina Eccle-
siastica debeat reuocari: Contra eas nec le-
gem, nec traditionem, nec consuetudinem
villam audiendā esse: Nec, si Paulus quidem
ipse, aut Angelus de cœlo veniat & secus
doceat.

De sacræ triadis mysterio.

cœli complexu continentur, siue quæ videntur, siue quæ nostrum latent obtutum.

De Christo Dei & hominum sequestre.

Credo Iesum Christum filium unicum æterni Patris, quemadmodum iam olim ante omnia initia decretum fuerat, cum venisset plenitudo temporis, suscepisse carnem & omnem naturam humanam, ex beatâ illa & pura virgine, ut indicaret hominibus arcanam, & reconditam voluntatem patris sui, quæ abdita fuerat à seculis & generationibus, utque in humano corpore perageret mysterium redemptionis nostræ, & peccata nostra, & syngrapham illam quæ erat scripta contra nos, affigeret ad crucem.

Despiritu sancto.

Credo spiritum sanctum, qui est tertia persona in sacra triade, illum verum esse Deum: non factum, non creatum, non genitum, sed ab utroque, Patre scilicet & Filio ratione quadam mortalibus incognita, ac ineffabili, procedentem. Illius esse durius humani cordis emollire, quum aut per salutiferam prædicationem Euangelij, aut alia quacunque ratione, in pectora hominum recipitur, illum eos illuminare, & in agnitionem Dei, atque in omnem viam veritatis, & in totius vitæ nouitatem & perpetuam

fa.

salutis spem perducere.

98

De ecclesia catholica.

Credo vnam Ecclesiam, eamque non ut
olim apud Iudeos in vnum aliquem an-
gulum aut regnum, conclusam, sed catholi-
cam, atque vniuersalem esse, & diffusam in
totum terrarum orbem, vt nulla nunc na-
tio sit, quæ possit verè conqueri, se exclu-
sam esse, & non posse ad Ecclesiam, & popu-
lum Dei pertinere. Eam ecclesiam esse reg-
num, esse corpus, esse sponsum Christi: Eius
regni Christum solum esse principem. Eius
corporis Christum solum esse caput. Eius
sponsæ, Christum solū esse sponsum. Varios
in Ecclesia esse ordines ministrorum. Alios
esse Diaconos, alios presbiteros, alios Epis-
copos, quibus institutio populi, & religionis
cura, & procuratio commissa sit. Neminem
tamen vnu nec esse, nec esse posse, qui sum-
mæ rerū vniuersæ præsit. Nā & Christū sem-
per adesse Ecclesiæ suæ, & vicario homine
qui ex asse in integrū succedat, non egere:
& neminem mortalem posse existere, qui
vniuersam Ecclesiam, hoc est, omnes partes
orbis terrarū vel animo complecti, nedum
ordine collocare, & rectè ac commodè ad-
ministrare possit: Apostolos, vt Cyprianus
ait, pari omnes inter se fuisse potestate, atq;
hoc idem fuisse alios quod Petrus fuit: Om-
nibus ex æquo dictum fuisse, pascite: Om-

nibus , Ite in mundū vniuersū : Omnibus docete Euangelium : & vt ait Hieronymus , omnes Episcopos vbiunque tandem sint , siue Romæ , siue Eugubij , siue Constantinopoli , siue Rheygij , eiusdem esse meriti , eiusdem Sacerdotij , vtque Cyprianus ait , Episcopatum virum esse , & eius partem in solidum teneri a singulis : Et de sententia Niceni concilij , Romanum Episcopum nihilo plus iuris in Ecclesiam Dei obtinere quam reliquos Patriarchas Alexandrinum , & Antiochenum , Romanum vero Episcopum , qui nunc ad se vnum omnia reuocat , nisi officiū faciat nisi administret sacramenta , nisi instruat populum , nisi moneat , nisi doceat , ne Episcopum quidem aut omnino Presbiterum iure dicendum esse .

Quod Deus fit creator omnium rerum .

Pse. 33. **D**eus summus bonus , & omnipotens creauit omnia cùm visibilia , tùm inuisibilia , per verbum suū coeternum , eademq; quoque conseruat per spiritum suum coeternū testificante Davide atque dicente , verbo dei cœli facti sunt , & in spiritu oris eius omnis virtus eorum . Omnia autem quæ condidic Deus , erant vt scriptura ait , valde bona , & ad utilitatem vsumque hominis condita . Cum etiā vero illa dicimus ab uno profecta esse principio . Damnamus ergo Manicheos , & Mar.

Marcionitas, qui impiè fingeant duas sub- 99
stantias atque naturas boni & mali, duo itē
principia, & duos sibi aduersos Deos, bonum
& malum.

De prouidentia.

DEI sapientia credo cuncta in cœlo, & in
terra, & in creaturis omnibus conserua-
ri & gubernari. David enim testificatur & *Ps. 139.*
ait, excelsus super omnes gentes Dominus,
& super cœlos gloria eius. Quis sicut Domi-
nus Deus noster qui in altis habitat, & se de-
mittit, ut inspiciat quę sunt in cœlo & in ter-
ra? Idem rursus, omnes vias meas inquit,
præuidisti. Quia non est verbum in lingua
mea, quod non vniuersum noueris domine.
Testificatur & Paulus, & ait per ipsum viui-
mus, mouemur, & sumus. Et ex illo, & per il-
lum, & in illum omnia. verissime ergo & se-
cundum scripturam pronuntiauit Augusti-
nus in libro de Agone Christi cap. 8. Domi-
nus dixit. Nonne duo passeris aſſe v̄eniunt,
& v̄nus eorum non cadit in terram sine vo-
luntate patris vestri? Ita vero loquens oſten-
dere voluit quicquid vilissimum homines
putant omnipotentia Domini gubernari.
Sic enim & volatilia cœli ab eo paſci, & lilia
agri ab eo vestiri, veritas loquitur, quę capil-
los etiam nostros numeratos esse dicit.

De Angelis bonis & malis.

O. 3. R. 6.

Act. 7.

Rom. 12.

Math. 10.

Math. 6.

Recipio cum orthodoxa quod inter omnes res creatas præstant Angeli atque homines. De Angelis pronunciat diuina scriptura, qui creat Angelos suos spiritus & ministros suos flammam ignis. Item nonne omnes sunt administratorij spiritus, qui in ministerium emittuntur, propter eos qui heredes sunt salutis & Dominus vero Iesus ipse testificatur de diabolo. Ille, inquit homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur; quia mendax est atque eius rei pater. Docemus ergo Angelos alios quidem perstissime in obedientia, & ad fidele Dei & hominum ministerium esse deputatos: alios vero sua sponte lapsos, & in exitium esse præcipitatos, factosq; esse omnis boni fideliumque hostes.

Gene. 2.

De homine, deque eius creatione credo doctrinam scripture, quod ab initio conditus sit bonus, ad imaginem & similitudinem Dei: quod Deus collocauerit eum in paradisum, subieceritq; ei omnia. Id quod David magnifice celebrat in Psalmo octauo. Addidit insuper ei coniugem, ac benedixit eis. Dicimus autem constare hominem duabus ac diuersis quidem substantijs, in una persona anima immortali, nempè & corpore.

De statu innocentiae sive originali iniuria pri-

morum parentum.

Da

*Psal. 104.
Hebr. 1.*

2an. 8.

De creatione hominis.

FVI T homo ab initio conditus à Deo, ad imaginem Dei in iustitia & sanctitate veritatis, bonus & rectus: sed instinctu serpentis & sua culpa, à bonitate & rectitudine deficiens, peccato, morti, varijsque calamitatibus factus est obnoxius. Et qualis factus est à lapsu, tales sunt omnes, qui ex ipso prognati sunt: peccato inquam, morti, varijsque obnoxij calamitatibus.

De peccato.

PECCATUM autem intelligo esse natuam illam hominis corruptionem, ex primis illis nostris parentibus in nos omnes derivatam atque propagatam, qua concupiscentijs prauis immersi, & à bono auersi, ad omnem verò malum propensi, pleni omni nequitia, diffidentia, contemptu, & odio Dei, nihil boni ex nobis ipsis facere, imò nè cogitare quidem possumus. Quinimò accendentibus iam etiam annis, cogitationibus, dictis & factis prauis, contra legem Dei admissis, corruptos fructus, mala arbore dignos, proferrimus: quo nomine, merito nostro, ira Dei obnoxij, pœnis subjicimur iustis, adeoque à Deo abiecti essemus omnes, nisi reduxisset nos Christus liberator, in quo humanum genus, alioquin perditum, restauratum est. *Genesis. 3. 14.*

Math. 12.

O. iiiij.

De

De morte peccati stipendio.

Ep. ad Cor. 3.
Per mortem itaque intelligo non tantum corpoream mortem, quæ omnibus nobis semel, propter peccata, est obeunda, sed etiam suplicia sempiterna peccatis & corruptioni nostre debita. Nam Apostolus, eramus mortui, inquit, delictis ac peccatis, & eramus natura filii iræ, sicut & ceteri. Sed Deus, qui diues est misericordia, cum essemus mortui per delicta, conuincit nos vna cum Christo: Item, sicut per unum hominem peccatum mundum introiit, ac per peccatum mors & ita in omnes homines mors transiit, in quo omnes peccarunt.

Rom. 5.

De originali peccato & peccati causa.

March. 3.
Ad Cor. 5.
Ad Cor. 10. 11.
Agnosco in omnibus hominibus esse originale peccatum: Agnosco omnia alia peccata, quæ ex hoc oriuntur, & dici & vere esse peccata, qualicunque nomine nuncupetur, siue mortalia, siue venialia, siue illud quoque, quod vocatur peccatum in spiritu sanctum quod nunquam remittitur. Fateor etiam peccata non esse æqualia, licet ex eodem corruptionis & incredulitatis fonte extoriantur, sed alia alijs esse grauiora. Sicut dominus dixit, Sodomæ tolerabilius futurū quam yrbi reiicienti verbum Euangelij. Damno ergo omnes, qui his cōtraria docuerunt, imprimis

primis verò Pelagium & omnes Pelagianos 101
vnā cum Iōuīnianistis , peccata cum Stoicis
paria facientibus . Sentio per omnia in hac
causa cum S. Augustino , qui sua ex scriptu-
ris sanctis protulit atque defendit. Damno
præterea Florinum , & Blascum , contra
quos & Irenæus scripsit , & omnes qui De-
um faciunt autorem peccati. Cum diserte
scriptum sit , Tu non es Deus , qui velit ini-
quitatem . Odisti omnes qui operantur ini-
quitatem , perdes omnes qui loquuntur inen-
daciūm . Et iterum , cum loquitur Diabolus *Psal. 5.*
Joan. 8.
mendaciūm , ex proprijs loquitur , quia
mendax est , & pater eius rei . Sed & in nobis
ipsis satis est vitij corruptionisque , vt nihil
necessē sit Dēum infundere nobis nouam
aut auctiōrē prauitatē . Proinde quando di-
citur in scripturis Deus indurare , excācare ,
& tradere in reprobū sensum , intelligendum
id est , quod iusto iudicio Deus id faciat , tan-
quam iudex & vltor iustus . Deniq; quoties-
cunq; Deus aliquid mali in scriptura facere
dicitur atque videtur , nō ideo dicitur , quod
homo malum non faciat , sed quod Dēus
fieri sinat , & non prohibeat , iusto suo iu-
dicio , qui prohibere potuisset si voluisset : vel
quod malo hominum benē vtatur , vt pecca-
tis fratrum Iosephi : vel quod ipse peccata
gubernet , nē latius quam par est erumpat
atque grassentur . S. Augustinus in Enchiri-
dio suo , miro modo , inquit , & ineffabili non
fit

fit præter voluntatem eius. Quia non fieret
si fieri non sineret. Nec vtique nolens sinit,
sed volens. Nec sineret bonus fieri malè , nisi
omnipotens etiam de malo facere posset be-
nè. Hæc ille. Reliquas quæstiones , an Deus
voluerit labi Adamum, aut impulerit ad lap-
sum ? Aut quare lapsus non impediue-
rit ? & similes quæstiones , deputo inter cu-
riosas, (nisi forte cum hæreticorum aut ali-
oqui importunorum hominum improbitas
cogit ista, etiam ex verbo Dei explicare , si-
cūt fecerunt non rarò pij Ecclesiæ doctores)
scientes Dominum prohibuisse, ne homo e-
deret de fructu prohibito , & transgressionē
puniuisse : Sed & mala non esse quæ fiunt
respectu prouidentiæ Dei , voluntatis ac po-
testatis Dei, sed respectu Satanæ & volunta-
tis nostræ voluntati Dei repugnantis.

De libero arbitrio, adeoque viribus hominis.

EXISTIMO in hac causa , quæ semper in
ecclesia multas peperit conflicitationes ,
conditionem vel statum hominis triplicem
esse cōsiderandū. Principio qualis fuerit ho-
mo ante lapsus, rectus nimis & liber , qui
& in bono manere , & ad malū potuit declinare:
declinauerit autem ad malum , impli-
caueritq; peccato & morti , & se , & omne ge-
nus mortalium , sicut dictū est antea . Deinde
considerandum est qualis fuerit homo post
lapsus

lapsum. Non sublatus est quidē homini in- 102.
tellectus, non erepta ei voluntas, & prorsus
in lapidem vel truncum est cōmunicatus: *communicatus*
ceterum illa ita sunt immutata & imminu-
ta in homine, ut non possint amplius, quod
potuerūt ante lapsū. Intellectus enim ob-
scuratus est: voluntas vero ex libera, facta
est voluntas serua. Nam seruit peccato non
nolens sed volens. Etenim voluntas, non
voluntas, dicitur. Ergo quoad malum siue
peccatum, homo non coactus, vel à Deo, vel
à Diabolo, sed sua spōte, malū facit, et in hac
parte libertimi est arbitrij. Quod vero nō
rarò cernimus pessima hominū facinora &
consilia impediri à Deo, ne finem suum con-
sequantur, non tollit homini libertatem in
malo, sed Deus potentia sua prouenit, quòd
homo alias liberè instituit. Sicut fratres
Ioseph, Iosephū liberè instituūt tollere: Sed
non possunt, quòd Dei consilio aliud visum
esset. Quantum verò ad bonum & ad virtu-
tes, intellectus hominis non recte iudicat de
diuinis ex semetipso. Requirit enim Scrip-
tura Euāgelica & Apostolica regenerationē
abs quolibet nostrū, qui saluari velimus. Vn-
de nativitas prior ex Adamo, ad salutē nihil
nobis cōfert. Paulus, animalis homo, ait nō
percipit ea quę sunt spiritus Dei, &c. Idē ne-
gat alicubi nos idoneos esse, ex nobis ipsis,
cogitare aliquid boni. Constat verò mentem
vel intellectum, ducē esse voluntatis: cum au-
tem

fp medio

1. Cor. 2.

2. Cor. 2.

apparet.

Joan. 8.

Roma. 8.

Roma. 8.

Iermi. 13.

Ezr. 36

Joan. 8.,

tem cœcus sit dux, claret quoque & volūtas
pertingat. Proindè nullum est ad bonū ho-
mini liberum arbitriū, nondū renato, vires
nulle ad perspiciendū bonū. Dominus in E-
uangelio dicit, Amen amen dico vobis, quod
omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.
Et Paulus Apostolus, affectus carnis, inquit
inimicitia est aduersus Deum. Nam legi Dei
non subditur, imò nē potest quidēm. Porrò
terrenarum rerum intelligentia in lapsō
homine, non est nulla. Reliquit enim Deus
ex misericordia ingenium, multum tamen
distant, ab eo, quod inerat ante lapsū. Iu-
bet Deus excolere ingenium, & addit dona
simul, & protectum. Et manifestum est, quām
nihil proficiamus in artibus omnibus sine
benedictione Dei. Scriptura certè omnes ar-
tes ad Deum refert; Nam & Ethnici retule-
runt artium origines ad inuentores Deos.
Postremò videndum, an regenerati sint libe-
ri arbitrij, & quatenus. In regeneratione, in-
tellectus illuminatur per spiritum Sanctum,
ut & mysteria & voluntatem Dei intelligat.
Et voluntas ipsa, non tantum mutatur per
spiritum, sed etiam instruitur facultatibus, ut
sponte velit & possit bonum. Nisi hoc dede-
rimus, negabimus Christianā libertatem, &
inducemus legalem seruitutem. Sed & Pro-
pheta facit Deum loquentem, Dabo legem
meam in mentes illorum, & in cordibus eo-
rum inscribam eas. Dominus quoq; dicit in
Euan-

Evangeliō, si filius vos liberauerit, verē li. 103
beri estis. Paulus quoq; ad Phi. vobis dona- Phi. 2.
tū est, inquit, p̄o Christo, non solum ut in eum
credatis, sed etiam ut pro illo patiamini. Et
iterum, Persuasum habeo, quod is qui cōp̄it
in vobis bonū opus, perficiet usque ad diem
Domini Iesu. Item Deus est qui agit in vo-
bis, & vt velitis, & vt efficiatis. Vbi interim
duo obseruanda esse doceo. Primū regenera-
tos in boni electione & operatione, non tan-
tum agere passiuē, sed actiuē. Aguntur e-
nīm à Deo, vt agant ipsi, quod agunt. Re-
ctè enim Augustinus adducit illud, quod
Deus dicitur, noster adiutor. Nequit autem
adiuuari, nisi is qui aliquid agit. Manichæi
spoliabant hominem omni actione, & veluti
saxum & truncum faciebant. Secundum, in
regeneratis remanere infirmitatem. Cum
enīm inhabitet in nobis peccatum, & caro
in tenatis obductetur spiritui, in finem usque
vitæ nostræ, non expeditè omnino perfici-
unt regenerati quod instituerant. Confir-
mantur hæc ab apostolo ad Rom. 7. & Galat.
5. Proinde infirmum est nostrum illud libe-
rum arbitrium, propter reliquias remanen-
tis in nobis, ad finem usque vitæ nostræ, ve-
teris Adami, agnatæque corruptionis hu-
manæ. Interim cùm carnis vires & reliquæ
veteris hominis non ita sint efficaces, vt ex-
tinguant penitus spiritus operationē, idcir-
co fideles liberi dicuntur, ita tamen, vt ag-
nos.

noscant infirmitatē , & nihil gloriētur de li-
bero arbitrio . Semper enim à n̄mis fidelium
obuersari debet , quod toties inculcat bea-
tus Augustin ex Apostolo , quid habes quod
non accepisti ? & si accepisti , quid gloriaris
quasi non acceperis ? His accedit quod non
statim euenit , quod institueram . Euentuse-
nim rerum , positi sunt in manu Dei . Vnde
Paulus orat Dom̄num . vt prosperet iter su-
um . Vnde vel hac causa , infirmum est libe-
rum arbitrium . Cœterum nemo negat in
externis , & regenitos , & non regenitos ha-
bere liberum arbitrium . Habet enim homo
hanc constitutionem cum animantibus ali-
is (quibus non est inferior) communem ,
vt alia velit , alia nolit . Ita loqui potest aut
tacere , domum egredi , vel domi manere .
Quamvis semper & hic potentia Dei obser-
uanda sit : quæ effecit , vt Balaam eò non
posset pertingere , quo volebat , neq; zacha-
rias rediens ex templo , loqui posset , prout
volebat . Damno in hac causa Manichæos ,
qui negant homini bono , ex libero arbitrio
fuisse initium mali . Damno etiam Pelagi-
anos , qui dicunt hominem malum suffici-
enter habere liberum arbitrium , ad facien-
dū p̄ceptū bonum . Redarguuntur utiq;
à scriptura Sancta , quæ illis dicit , fecit Deus
hominem rectum : His verò dicit , si filius
vos liberauerit , verè liberi estis .

De

De vera fidelium iustifi- 104.

catione.

Iustificare significat Apostolo in disputati-
one de iustificatione , peccata remittere, à *Roma. 8.*
culpa & pœna absoluere, in gratiam recipere & iustum pronuntiare . Etenim ad Ro-
manos dicit Apostolus . Deus est qui iustifi-
cat, quis ille qui condemnnet ? Opponuntur *Act. 13.*
iustificare & condemnare . Et in *Act. Apo.*
dicit Apostolus , per Christum annunciatur
vobis remissio peccatorum : & ab omnibus
à quibus non potuistis per legem Mosis iu-
stificari: per hunc, omnis qui credit iustifica-
tur. Nam in lege quoque , & prophetis legi-
Dent. 25.
mus si lis fuerit orta inter aliquos , & vene-
rint ad iudicium , iudicent eos iudices, iusti-
ficientque iustum & condemnent impium.
Et Isaiae Capite 5 . Væ illis qui iustificant im-
pium pro muneribus . Certissimum est au-
tē omnes nos esse natura peccatores, & im-
pios , ac coram tribunalī Dei conuictos
impietatis & reos mortis , iustificari au-
tem , id est absoluiri a peccatis & morte, à
iudice Deo, solius Christi gratia , & nullo
nostro merito aut respectu . Quid enim
apertius, quam quod Paulus dixit ? omnes
peccauerunt & destituuntur gloria Dei. Iu-
stificantur autem gratis per illius gratiam,
per redemptionem que est in Christo Iesu.
Etenim Christus peccata mundi in se rece-
Roma. 3.

pis

pit & sustulit, diuinæque iustitiae satisfecit.
Deus ergo propter solum Christum passum
& resuscitatum, propitius est peccatis no-
stris, nec illa nobis imputat: imputat autem
iustitiam Christi pro nostra: ita ut iam simus
non solum mundati a peccatis & purgati, vel
sancti, sed etiam donati iustitia Christi, adeo-
que absoluti a peccatis, morte, vel condem-
natione: iusti deniq; ac heredes vitaæ æternæ.

2. Co 5.
Rom. 4.

„ Propriè ergo loquendo, Deus solus nos iu-
stificat, & duntaxat propter Christum iu-
stificat, non imputans nobis peccata, sed
imputans eius nobis iustitiam. Quoniam ve-

Roma. 3: „ rō nos iustificationem hanc recipimus, non
„ per villa opera, sed per fidē in Dei misericor-
„ diam & Christum, idcò doceo, & credo cum
„ Apostolo, hominem peccatorem iustificati
„ sola fide in Christum, non lege, aut vīlis o-

Rom. 4: „ peribus. Dicit enim Apostolus, Arbitror si-
de iustificari hominem absq; operibus legis.
Item, si, Abraham ex operibus iustificatus
fuit, habet quod gloriatur, sed non apud
Deum. Quid enim scriptura dicit? Credi-
dit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iu-
stitiam. At ei qui non operatur, sed credit

Gene. 15: „ in eum qui iustificat impium, imputatur fi-
des tua ad iustitiam. Et iterum, gratia estis set-
tati per fidem, idque non ex vobis, Dei do-
num est. Nō ex operibus, ne quis gloriatur.
Ergo quia fides Christum iustitiam nostram
recipit, & gratia Dei in Christo omnia tri-
buat

Ephe. 2.

buit, ideo fidei tribuitur iustificatio, maxi- 105
mè propter Christum, & non ideo, quia no-
strum opus est, Donum enim dei est. Certe-
rum nos Christum fide recipere multis ostē-
dit dominus, apud Ioan : in cap. 6. vbi pro-
credere ponit manducare, & pro manducare
credere. Nam sicut manducando, cibum
recipimus, ita credendo participamus Chri-
sto. Itaque iustificationis beneficium non
partior, partim gratiæ dei vel Christo, par-
tim nobis, aut dilectioni operibusue, vel me-
rito nostro, sed in solidum gratiæ dei in Chri-
sto per fidem attribuo. Sed & non possent
Deo placere dilectio & opera nostra, si fierent
ab iniustis : proinde oportet nos prius iu-
stos esse quam diligamus aut faciamus opera
iusta. Iusti verò efficimur, quemadmo-
dum dixi, per fidem in Christum mera gra-
tia Dei, qui peccata nobis non imputat, sed
iustitiam Christi, adeoq; fidem in Christum
ad iustitiam nobis imputat. Apostolus prete-
reà apertissimè dilectionem deriuat ex fide,
dicens, finis præcepti est charitas, ex puro
corde, conscientia bona, & fide non ficta.
Quapropter loquor in hac causa, non de fi-
cta fide, de inani & ociosa, aut mortua, sed
de fide viua, viuificanteq; quæ propter Chri-
stum, qui vita est, & viuificat, quem compre-
hendit, viua est, & dicitur, ac se viuam esse vi-
uis declarat operibus. Nihil itaque contra
hanc doctrinam pugnat Iacobus ille, qui de

P. I.

fide Jacob. 2.

2. Tim. 2.

fide loquitur inani & mortua, quam quidam
iactabant, Christum autem intra se viuentē
per fidem non habebant. Idem ille dixit,
opera iustificare, non contradicens Aposto-
lo (reiciendus alioqui) sed ostendens A-
brahamum viuam iustificantemque fidem
suam declarauisse, per opera. Id quod omnes
pij faciunt, qui tamen soli Christo nullis suis
operibus fidunt. Iterum enim Apostolus dix-
it, viuo iam non ego, sed viuit in me Chri-
stus. Vitam autem quam nunc viuo in carne
per fidem viuo filij dei, qui dilexit me, & tra-
dedit semetipsum pro me. Non aspernot
gratiam dei. Nam si per legem est iustitia, igno-
tur Christus frustra mortuus est.

De prædestinatione Dei & electione sanctorum.

Ephe. 1.

2. Tim. 1.

Deus ab æterno prædestinavit vel elegit
libere & mera sua, vullo hominum res-
pectu, sanctos quos vult saluos facere in Christo,
iuxta illud Apostoli, Deus elegit nos in
ipso, antequam iacerentur fundamenta mun-
di. Et iterum. Qui saluos fecit nos, & voca-
uit vocatione sancta, non secundum opera
nostra, sed secundum suum propositum &
gratiā quæ data quidem est nobis, per Christum Iesum, ante tempora æterna, sed palam
facta est nunc per apparitionem seruatoris
nostrī Iesu Christi. Ergo non sine medio, li-
cet non propter ullum meritum nostrum, sed

in Christo, & propter Christū, nos elegit deus 106

vt qui iam sunt in Christo insiti per fidem, il-

li ipsi etiā sint electi; reprobi verò, qui sunt

extra Christū. Secundū illud Apostoli. Vos

ipsoſ tentate, num sitis in fide. Annō agnos-

citis voſ meti poſ, quod Iesuſ Christuſ in vo-

bis eſt? niſi ſicubi reprobi eſtis. Deniq; electi

sunt sancti in Christo, per Deū, ad finem cer-

tum, quē & iſum exponit Apoſtoluſ & ait

elegit nos in ipſo, vt eſſemus sancti & irre-

prehensibiles coram illo per charitatē. Qui

prædestinauit nos, vt adoptaret in filios per

Ieſuſ Christū, in ſeſe, vt laudetur gloria gra-

tiæ ſuæ. Quāuis autē Deus norit, qui ſint ſui,

& alicubi mentio fiat paucitatis electoru: be-

nè ſperandū eſt tamen de omnibus, neq; te-

mere reprobis quisquā eſt annumeranduſ.

Pauluſ certē ad Phil. Gratias ago, inquit, pro

omnibus vobis (loquitur autem de tota Ec-

clesia Philippenſi) quod veneriſ in commu-

nionē Euangelij, perſuauſ habēs quod iſ qui

cāpit opus bonum in vobis, perficiet, ſicut

iūlūm eſt, vt hoc ſentiam de vobis orniſibus.

Et cum Luc. 13. rogaretur Dominuſ, an pau-

ci ſint qui ſaluentur? non respondet Domi-

nus ac dicit, paucos aut plures feruādos, aut

perdendos, ſed hortatur potius, vt quisq; con-

tendat ingredi per portā arctam. Quasi dix-

erit veſtrū non eſt de his curioſius inquirere,

ſed magis anniti, vt per rectam viam ccelum

ingrediamini. Proinde nō probo impias quo

2. Cor. 13

Ephē. 1.

Phili. 1.

tundam voces, qui dicunt, pauci sunt electi;
& cū mihi non constet, an sim in illo pauco-
rum numero, genium meum non fraudabo.
Alij dicunt, si prædestinatus vel electus sum
à Deo, nihil impedit me à salute certo iam
definita, quicquid tandem obsignauero. Si ve-
rò sum de reproborum numero nulla me vel
fides vel pœnitentia iuuabit: cum definitio
Dei mutari non possit. Itaq; inutiles sunt do-
ctrinæ & admonitiones omnes. Nam contra

2. Tim. 2.

hos pugnat illud Apostoli: oportet seruum
Domini propensum esse ad docendū, erudi-
entem eos qui obssunt, si quando det deus
illis pœnitentiā ad agnoscendū veritatē. Sed
Augustinus de bono perseverantiaz cap. 14.
& consequentibus, ostendit vtrūq; esse præ-
dicandū, & liberę electionis, prædestinationis
què gratiā, & admonitiones, & doctrinas sa-
lutares. Improbo atq; illos, qui extra Chri-
stum querūt, an sint ab ēterno electi? et quid
ante omnēm ēternitatē de ipsis statuerit de-
us? audienda est enim prædicatio Euangelij
eīq; credendū est, & pro indubitato haben-
dum, si credis ac sis in Christo, electum te es-
se. Pater enim prædestinationis suę ēternā sen-
tentiam, sicut modo ex Apostolo. 2. Tim. 1.
exposui, in Christo nobis aperuit. Docendū
ergo & considerandum ante omnia, quantus
amor patris erga nos in Christo nobis sit re-
uclatus. Audiendum quid nobis quotidie in
Euangelio ipse Dominus prædicet, quomodo
vocet

Mat. 11:

„ vocet & dicat, venite ad me omnes qui labo- 107
„ ratis, & onerati estis, ego vos reficiam. Sic de-
„ us dilexit mundum, ut vnigenitum dederit *Ioan. 3.*
„ pro mundo, ut omnis qui credit in eum, non
pereat, sed habeat vitam æternam. Item non
est voluntas patris, ut quisquam de his pusil-
lis pereat. Christus itaque sit speculū, in quo *Mab. 18*
prædestinationē nostrā contemplēmur. Sa-
tis perspicuū & firmū habebimus testimoni-
um, nos in libro vita inscriptos esse, si cōmu-
nicauerimus cū Christo, & is in vera fide no-
strer sit, nos eius simus. Consoletur nos in té-
tatione prædestinationis, qua vix alia est pe-
riculosior, quod promissiones Dei sunt vni-
uersales fidelibus, quod ipse ait, Petite & ac-
cipietis, omnis qui petit accipiet. Quod de-
ñiq; cum yniuersa Dei ecclesia oramus, Pater
noster qui es in cœlis, & quod baptismo su-
mus insiti corpori Christi, & pascimur in
Ecclesia eius carne & sanguine frequen-
ter ad vitam æternam. His con-
firmati cum timore & tremo-
re iuxta præceptum Pauli,
nostram salutem
operari iu-
bemur.

F I N I S.

HO S. articulos orthodoxe fidei volui in calce
mei dialogi adiungere, ad redarguendam illorum
hominum præpostoram agendi rationem, qui absq;
ulla legitima occasione me insimulat Religianismi,
ob id tantū, quia meos auditores ad bona opera cre-
bro arbitror. **Q**uod quidem diligenter me facere
non diffiteor, sed non eo sane consilio, ut arbitrer **A-**
dami filios suis proprijs viribus absque diuina gra-
tia, posse salutē assequi. Tribuo enim diuini numi-
nis favori, solique gracie initium, incrementum, &
consummationem nostræ salutis & felicitatis. Sed
cū videam humanū ingenii satis per se propensum
ad vanam securitatem, carnisque libertatem am-
plexandā, vellem ut mei sermones in officio potius
homines cōtinerent, ac veluti iniecto frano à volup-
tibus, & delicijs huius mundi abducerent, quam
ut calcaria essent, alioquin sponte currentibus ad
male agendum. **F**illis igitur quibus mea non plao-
cent docendi phrases, liberum est aptiores
excogitare, atque suis auditoribus
obtrudere, modo id faciant, cum
De timore, cum ecclesia emo-
lumento & sine aliorum, qui
aliam docendi rationem
sequuntur, vituperio.
Sed de his alias for-
tassis fusis.

Inuidia morbo nostra male iudicat ait.
Iudicium melius posteritatis erit.

Errata quæ inter excuden-

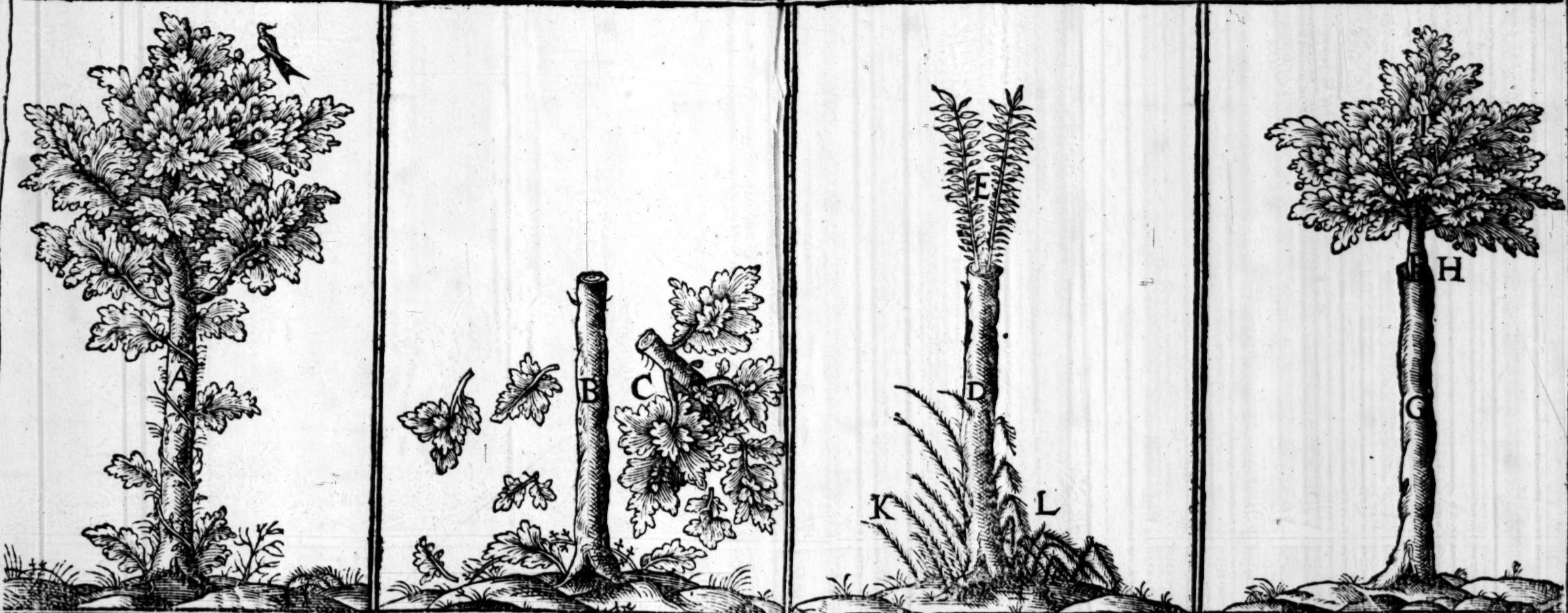
*dum, vel in uitis nobis obrepserunt : can-
didus lector ita restituet .*

Fol. 1. pag. 1. lin. 7. lege Huic, fol. 1. pag.
1. lin. 17. lege sed nec ipsa, fol. 3. pag. 2. lin.
28. lege hoc illud fuit. fol. 6. pag. 1. lin. 29.
lege hortendis. fol. 10. pag. 1. lin. 20. legi læ-
uiore tamen. fol. 13. pag. 2. lin. 10. lege ver-
pis. fol. 14. pag. 2. lin. 7. lege sed ille, ille in-
quam. fol. 22. pag. 1. lin. 8. lege Iudeorum
tantummodo Deum esse. fol. 50. pag. 2. lin.
25. lege patrem. fol. 52. pag. 2. lin. 4. lege vi-
deamus, & possidebiimus. fol. 58. pag. 1.
lin. 11. lege etiam si. fol. 62. pag. 1. lin. 10. le-
ge exercituum. fol. 66. pag. 1. lin. 3. lege ma-
nifestissima. fol. 72. pa. 1. lin. 28. lege & di-
co. fol. 84. pag. 1. lin. 3. lege. relictis. fol. 90.
pag. 1. lin. 9. lege maioris. fol. 91. pag. 2. lin.
9. lege salutares. fol. 93. pag. 2. lin. 8. lege
nibili. fol. 96. pag. 1. lin. 5. lege proficitur.
fol. 96. pa. 1. lin. 9. lege affortatur. fol. 102.
pag. 2. lin. 1. lege quo usque.

• A VI 1 MXXI . G . II

Brevis dispositio illius Epistole quam beatus Apostolus Paulus

ad Romanos scripsit, explanata similitudine qua ipse Apostolus usurpat ab arborum insitione,
vbi de iustificatione eiusq; individua comite sanctificatione, item triplici hominis statu, irrenati, renascentis, & renati.

Postolus Paulus in omnibus suis Epistolis,
præfertim in ea, quam ad Romanos scripsit, docere vult unicam patrem
omnibus mortalibus salutem viam, nempe si ex filii Adam fiant filii
Dei. Hæc autem felicitas nobis continget, si sumus vera Christi mem-
bra: erimus autem, si abscissi à corpore veteris Adami, Christo nouo A-
damo inseratur, & si Christus eiusq; spiritus, veluti surculus, inseratur
in nobis, vt capiti nostro coalescentes, eius iustitia iusti fiamus, & san-
ctitatis spiritu sanctificemur: eo pacto, vt vi spiritus Christi, cui sumus
insiti, arescat carnis fructibus, spirituales fructus proferamus.
Vt autem melius hoc arcanum explicet Apostolus, vtitur dupli similitudine ab insito-
ne desumpta. Eam quam agricoli vocant inoculationem, id est, quando sylvestris arbor in-
seritur cicuri, vrgit Cap. 11. Vbi agit de reiectione Iudeorū, & vocatione Gentium, id est, de
abscissione incredulorum & noua insitione credentium: De qua inserendi ratione, nos hic nihil
dicemus. Alteram autem insitionis similitudinem, vtpotè vñstatiorem, qua cicur surculus in-
seritur arbori sylvestri, capite sexto his verbis proponit: Si, inquit, eius mortis similitudine insi-
tij facti sumus, etiam resurrectionis erimus, illud scientes veterē nostrum hominem simul esse
crucifixum, vt peccati corpus aboleatur, ne nos amplius peccato seruiamus, &c.

Via hæc ab insitione desumpta similitudo aptissima est, cùm ad explicandū iustifications
& sanctificationis arcanum, tūm etiam ad ostendendam huius præstantissimæ epistole nō
doctrinæ accommodare: vt si quis est forte ab agricultura remotior, vel ex hac pictura pef-
cipiat similitudinæ partes. Teste Columella, alijsque veterioribus, qui de agri colendi ratione
scriperunt, insitio fit hoc modo: Primo, excutatur sylvestris arboris truncus: Deinde affectis
ramis, in truncum inseruntur sumpti ex arbore mansueta surculi: qui vbi coaluerint, abores-
cent: Fitque ex sylvestri trunco, cicubusque surculis arbor vna, non quidem sylvestris, sed ci-
cur, quæ sylvestre alimentum à sylvestribus radicibus haustum, per sylvestrem item truncum
rursum transmittit in ramos cicures, ibiq; ramorum vi cicuratū, parit fructum cicurem. Fructus
autem non resert naturam trunci, sed ramorum.

- A. Arbor est sylvestris inserenda.
- B. Eiusdem arboris truncata caudex inserendus.
- C. Rami sylvestres execti, & humi ad ascendendum proiecti.
- D. Truncus abscissus & insitioni aptatus.
- E. Calami sunt aliunde decerpti, nempe ex arbore cicure, & in hanc sylvestrem insiti.
- F. Eadem est arbor, sed ornata calamis inolitis, & incrementum adeptis, quæ constat du-
bus dissimilibus partibus.
- G. Inferior pars est huius arboris sylvestris, quantum scilicet est infra eum locum in quo
insita fuit.
- H. Fissura est seu locus abscisionis, in quo arbor insita fuit.
- I. Superior pars est arboris cicuris sylvestri insita.

Verum invero tota hæc arbor quamvis ex partibus dissimilibus costat, cicur appelle-
latur propter partem superioriem, quæ fert fructū, cumq; cicurem. Est autē animad-
uertendū, solere insita arbore, antequā surculi vel inoleuerint vel inoliti adoleuerint, à
radice aut trunco pullare stolones sylvestres (quippè ex trūco sylvestri) qui nisi dece-
pantur, ita succum arboris exhauiunt & absunt, vt eo alimento priuata pars superior
languescat: Non nunquam & moriatur, & ita iterum sylvescat arbor. Sed postquam ade-
luit insita arbor, ita fertur in partem superiorē tota vis humoris, vt deinceps raro
pullulent stolones.

- K. Stolones sunt virides & erecti.
- L. Stolones sunt fracti ac semimortui. Hæc est insitionis & insitarum arborum ratio atq;
natura, qua nihil inuenit agricultura solertia, & qua nihil est ad totum iustificationis
& sanctificationis arcanum enucleandum accommodatius: de quib; potissimum A-
postolus in prima parte epistole tractat usque ad finem capit. 8.

Similitudinis applicatio.

- M. Homines si renascentia diuinæq; disciplina careat, esse quasi sylvestres, hoc est vitiosos,
& res ipsa indicat, & Apostolus eidētissimis argumētis, sacrifici; oraculis probat Rom.
1. 2. & 3. Ac tandem concludit, cùm Gentes, tūm Iudeos peccatores esse, arboreisq; syl-
vestres, qui nisi Christo insiti sint, & Christus ipsi, fructus veræ iustitiae ferre nequeunt.
- N. Vitiositas tollitur, cùm Deus summus agriculta & insitor Ioan. 15. sylvestrem arborē
culto verbi sui abscindit, Heb. 4. Hæc autem sylvestris arboris excēsio siue mutilatio
in sacris literis modò vocatur cordis circūcisio (olim in circūcisione corporis adumbrata)
modò veteris hominis extincio, modò carnis crucifixio, siue interficio. & si quæ sunt
aliae huius generis loquendi formæ. Ad hunc modum Deus vocavit Abramū ex Vre
Chaldeorum, atque ē Babilonica superstitione, vt ex sylvestri arbore faceret eum cie-
rem, eo quo Apostolus docet modò. cap. 4. Quæ Abramī vocatio veluti abscissio que-
dam fuit à veteri trunco.
- O. Vti abscissi rami inserendæ arboris humili proiecuntur, vt paulatim arescant, neque ag-
restes amplius fructus proferant: Ad eundem prorsus modum, vetus noster homo diuinī
spiritu virtute abscinditur, atq; truncatur, vt paulatim moriatur & arescat, neq; fructus car-
nis proferat, quos Apostolus recet cap. 1. 2. & 3. cū in Gētib; tūm maxime in Iudeis.
- P. Manet interea truncus seu caudex diuinæ insitioni destinatus, vt edat fructus spiritus.

A. Abscissæ vitiositatæ virtus quedam diuina succedit (quam sacri Autores iustitiam vocant, quæ in-
diuiduam comitem habet sanctificatione, Christi beneficio nobis donatum) qua homines im-
buti, non solum malum dedicunt, verum etiam dicunt bonum, veraniq; pietatē amplexantur,
impietate relata: id quod fit diuina & sancta quadam vi atque natura, quæ in hominem sic vi-
tis mutilatum & extum, tanquam cicur quidam surculus, in truncata sylvestris arboris caudi-
cem inseritur. Hæc viæ sine natura ab Apostolo vocatur Christi spiritus, qui sua virtute & pra-
sentia facit, vt insiti, id est, fide iustificati & sanctificati, non solum pacem habeant cum Deo per
Iesum Christum: sed etiam postquam surculus insitus coaluit, pro sylvestribus vitiorum, cicures
virtutum fructus edant: vti Apol. docet cap. 5. Ipla mutatio, qua homo ex initio iustus, Christi
iustitia tanquam ex arbore sylvestri cicur efficitur, vocari solet à Paulo Apostolo modo iustifi-
catione, modò noui hominis induitio, modò cū Christo resurrectio. Ipse deinde iustitia habitus qui
immutatione hanc cōsequitur, vocatur etiam iustitia, noua vita, nouus homo, sanctificationis
status, noua creatura, quæ est quasi insita arboris noua cicurque natura: vt manifestè appetat
ex cap. 6. & 7. Item sicut recens insita arbor non ita facile comprehendit: eademq; postquam
cōprehendit, sed nondū adoleuit, plerunq; à caudice stolones gignit, qui cura cōtendunt a-
gricolarum, quorum stolonum causa est, quod rami cicures, qui sylvestribus succrescent, adhuc
minores sunt, quād vt totius caudicis humorem possint admittere: ita fit in spiritu: nam re-
cens nati hominis pars inferior, tantas adhuc habet vires, vt ea in superiore, qui nouus homo
& adhuc tener-insans est vix totz possint absimi. Hinc fit vt subinde erumpant tanquam sto-
lones, quidam affectus carnales, qui nisi cōrceantur, sic paulatim conualescunt, vt nouus homo
relanguescat, ac tantum non moriatur. Idcirco Paulus gemit in lucta hac spirituali, liberarique
à corpore mortis huius, non sine exclamacione petit, cap. 7. Huius spiritualis conflictus typum
gerunt stolones partim erecti, partim vero fracti. K. & L. notati.

F. Ultima figura ostendit statum hominis iustificati, & sanctificationis spiritu donati. Vtq; insita
arbor, licet caudici sylvestri, tamen non sylvestris ab inferiore, sed cicur à superiore fructuosāq;
parte nuncupatur: ita iustificatus & sanctificatus homo, licet humana in eo sit natura, non tam
carnalis, fed à spiritu, qui fructū in eo fert, & secundū quem ipse vivit, spiritualis appellatur.

G. Inferior pars huius arboris sylvestris erat, sed Christi virtute & beneficio cicur effecta, cicures e-
dit fructus. Et quamvis veteris vestigia culpe adhuc apparent, condemnationi tamen minimè
obnoxij sunt Christo insiti, qui non ex carnis arbitrio, sed spiritus incedunt: Nam lex spiritus
vitalis in Iesu Christo, liberat eos à lege peccati & mortis. cap. 8.

H. Ostenditur etiā fissura, seu abscisionis locus in qua arbor insita fuit, vt perpetuò recordetur
homo, cùm pristinæ vitiositatæ, tūm maximè acceptū beneficij, diuinæque gratia in solidum tri-
bat, quicquid boni in se intuetur, non suis meritis.

I. Superior pars insita sylvestri arbori, efficacitas est atq; Spiritus Iesu Christi filii Dei, qui cùm sit
homo & Deus, Rom. 9. sua vi attrahit succum insiti caudicis, ad superiore surculū, id est, nou-
um hominem, vt vtraque simul arboris pars proferat fructus iustitiae. Roma. 8.

K. Huic ultimæ arbori nullos stolones appinnimus: Non vt omnibus numeris absolutam perfe-
ctionem in hac vita afferamus, sed quia optamus per fidē iustificatos, & spiritu Christi sanctificatos
sedulos esse in abscindendis vitiositatibus fructibus. Nam quamdui prauorum operum stolones
erecti sunt viginti, insitus surculus fraudatur illo succo, quæ ex radice accipere debebat, pericu-
lūque ingens imminent, ne nimia stolonum in atiliū, quæ ex fructificationum multitudine ex radice
vel ex trunco orta, arbor iterum sylvescat: Nam, vt inquit Paulus, qui ad carnis præscriptum vi-
uunt: futurum est vt moriantur. Roma. 8.

L. Contra verò, si renati carnis actiones spiritu perimant, viuunt. Neq; despondere animū in hoc
conflicto oportet: nam spiritui sancto hominiq; credentes omnia possibilia sunt. Sedulo igitur
excindendis atque extirpandis stolonibus incumbendum est, Deus & Pater perpetuò inno-
candus, Christi denique crux hilari animo ferenda. De quibus pietatis exercitationibus Paulus
præcipit, ad finem vñque capit. 8.

J. Am quemadmodū arborem nō natura, sed ars inserit agricultari: ita hominē non natura, sed Dei
(quem agricultor Christus alicubi vocat) sapientia, ex iniuitu iustitiae & sanctum facit. Solus igitur Deus
huius insitionis autor est, qui primū ex terra sua gratia Israeliticū populu in Abraham vocavit, et re-
tinas orbis nationes ad pietatis emulacionē incitaret. Deinde iusto suo iudicio, Israelitis reieciit, Gé-
tib; et Chaldeorum accersiuit, vt eo pacto electi veri filii Abrahāmi, id est, credentes in Deū & eius
Christum, salvi ferent. De hac gratia in primis electione, Apostolus agit, proposita altera in-
serendi ratione, quam agricultor inoculationē vocare solent, quando male arboris surculi bono trunco
inseruntur. Huc pertinet similitudo ramorum oleastri sylvestris in bonam oleam insitorum. De hoc
eterni numinis æternō decreto agitur. Cap. 9. 10. & 11.

Reliqua huius Epistole capita Parenes continent, adhortationesq; ad pietatis studium. Consenta-
num enim est, vt quemadmodū mēbra nostra impuritati & sceleri serua prebuimus ad scelus, ante-
quā donaremur iustitiae & sanctificationis spiritu acciperemus: Ita nunc renati, mēbra nostra serua
prebeamus ad sanctimoniam: quod perinde est, ac si translata ad insitionē similitudine, dicas: vt arbor
pte insitionem vires suas insumpsit in fructus agrestes, eademque post insitionem, easdē insumpit in
sceleris: Sichomo, vt antequam Christianus factus est, vires suas insumpsit in impuritatē & sceleris: ita
Christianus effectus, vires suas & nerous intēdere debet in operibus pietatis & iustitiae. Quæ diuinus A-
postolus egregiè describit à cap. 12. vñque ad finem Epistole.

H. Anc similitudinis explanationē, ex eruditōrū commentarijs, dialogo nostro appendix loco ad-
dere voluimus, in gratiam illorum, qui malunt iusti & sancti fieri, quād de gradibus iustificationis
& sanctificationis disputare: quod etiā de nostro dialogo dictū volumus: quæ non eruditis disputato-
ribus, sed ijs, qui aliis studijs detentis, Paulinam epistolam breui paraphrasí explanant absq; dicep-
tationum ac distinctionum difficultibus percurrere cupiunt, damus. Vale lector, & nostrum labo-
rem in his colligendis & concinnandis bene consulito.

A. C.

L. Inc. 1. i. 1668. abbt. 27.

ANNO: MDCCLXVIII.

PRINTED BY

E xcusum Londini apud
Thomam Purfetum. Anno.
M. D. LXXIIII.

X60594

27-Jan. 1662

Nimadell-11

TETANICGIT

Omne supervacuum pleno de petore natus.
Odi medicum nescium diligenter.